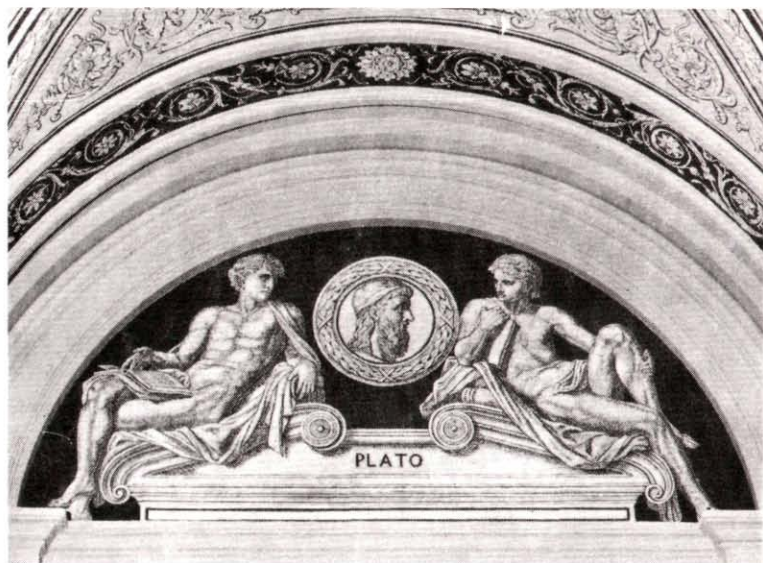

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
december

Képek a felújított Egyetemi Könyvtárról. Cikkünket lásd a 13. oldalon
(Pusztai Pál felvételei)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

Javaslatok a készülő könyvtári törvényhez

Tóth Gyula: A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszékének javaslatai	3
Szántó Péter: Az OMK javaslatai	6
Kalmárné Morcsányi Rozália: A Könyvtárostanárok Szervezete javaslatai	9
A Hajdú-Bihar Megyei Szervezet javaslatai	11
Balogh Béláné: A Heves Megyei Szervezet javaslatai	12

Műhelykérdések

Marót Miklós: Renovált könyvtárpalota a pesti belvárosban	13
Kertész Károly: Legyen – ne legyen?	16

Könyvtári élet

Németh Hajnalka: Három magyar (szombathelyi) és három német (stuttgarti) szakkönyvtár	20
Major Árpád: Visszatekintés a József Attila Városi Könyvtár 30 évére	24

Szabad tér

Nagy Attila: Televízió és olvasás	29
Tuba László: Változó székek – változó szempontok	31

Könyv és Nevelés

P. Kovács Imre: Az új közoktatási törvény és az iskolai könyvtárak	34
---	----

Perszonália

Szabó B. István: Dr. Molnár Ferenc (1928–1993)	42
---	----

Extra Hungariam

Rózsa György: „Habent sua...” egynémely tengeren túli tapasztalat tükrében	44
Nagy Attila: Illyefalvi jegyzések – avagy a végek dicsérete	47
Fülöp Mária: Vizsgálódások, felismerések a Maros Megyei Könyvtárban	49

Konferenciák

Poprády Géza: Szakmai fórum Egerben	54
Bartos Éva: „Üzenet egykori iskolámba”	55
Mondok Ildikó: Könyvtári napok Lahtiban	58

História

Soltész Zoltánné: A Scheidel-krónikáról és magyar vonatkozásairól	62
--	----

Holmi

	70
--	----

Recenziók

Somkuti Gabriella: A Ráday Könyvtár a 18. században	71
--	----

Lapunk e számában Gaál Éva grafikáiból válogattunk, melyek Lois Bitler: Vedd és olvasd – A Biblia történeteinek gyermekek részére című, az Evangéliumi Kiadó gondozásában megjelenő könyvet illusztrálják

From the contents

Libraries, library schools, library associations on the draft library law (3);
Károly Kertész: Collections in less demand in town libraries (16);
Imre P. Kovács: The new law on public education and school libraries (34).

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, az FSZEK osztályvezetője; *Fülöp Mária*, a Maros Megyei Könyvtár munkatársa; *Kalmárné Morcsányi Rozália*, a Könyvtárostánások Szervezete elnöke; *Kertész Károly*, a Tapolcai Városi Könyvtár igazgatója; *P. Kovács Imre*, a Köznevelés főszerkesztő-helyettese; *Major Árpád*, a Zalaegerszegi Városi Könyvtár igazgatója; *Marót Miklós*, az ELTE Központi Könyvtárának főigazgató-helyettese; *Mondok Ildikó*, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Németh Hajnalka* főiskolai hallgató; *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőbizottságának elnöke; *Rózsa György*, az MTA Központi Könyvtárának főigazgatója; *Soltész Zoltánné*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Szabó B. István*, az ELTE oktatója; *Szántó Péter*, az OMK igazgatója; *Tóth Gyula*, a BDTF tanszékvezető tanára; *Tuba László*, a Győri Megyei Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza elnök,

Domsa Károlyné, Maurer Péter,

Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:

Bereczky László főszerkesztő,

Bajai Mária tervezőszerkesztő,

Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Javaslatok a készülő könyvtári törvényhez

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* novemberi számában jelent meg *Papp István* javaslat az új könyvtári törvényben rendezendő kérdéskörökre című elaborátuma. A kérdéskör természetesen széleskörű szakmai vitára bocsáttatott.

A továbbiakban az eddig beérkezett javaslatok szövegeit hozzuk. Akad közöttük (*Tóth Gyuláé* például), amelynek előzményei is vannak (a cikk utal rájuk), ám azokhoz nem juthattunk eddig hozzá; akad olyan is – pl. *Szántó Péteré* – amelynek megértéséhez azt szükséges tudni, hogy levelezések sokasága előzte meg mostani formájának kialakítását. Szóval nagyjából értelmzésre, korábbi dokumentumok figyelembevételére szoruló anyagokról van szó. Az idő azonban ezúttal (is) fontos tényező.

Úgy adjuk a hozzánk érkezett javaslatokat, ahogy hic et nunc közölhetők. Várjuk a továbbiakat: a kiegészítéseket és a teljesen újakat.

A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszékének javaslatai

Az MKE elnökségének 1993. szeptember 2-i ülésén kapott felhívás alapján az alábbi megjegyzéseket fűzöm a *Papp István* által készített elaborátumhoz (Javaslatok az új könyvtári törvényben rendezendő kérdéskörökre). Előzetesen megjegyzem, hogy 1992. október 22-i kelettel az MKM-be megküldött levelemben összefoglaltam a tanszék oktatóinak észrevételeit, megjegyzéseit. Az abban kifejtett álláspontom/állásponturnk alapvetően nem változott, közülük számos érinti a mostani kérdéscímkéket is, ezeket nem ismételtem meg. Úgy érzékelem, a mostani gondolkodásban bizonyos kérdések előtérbe kerültek, új hangsúlyok jelentek meg.

1. Közülük is elsődleges: mit tartalmazzon, mivel foglalkozzon a könyvtári törvény? Szerintem azzal, amivel a könyvtári szolgálat működtetésével összefüggésben csakis ezen a szinten kell foglalkozni, és semmi olyannal ne, ami nem igényel törvényi döntést, rendezést. Ezért, miközben egyetértek a szűkítő törekvésekkel általában, bizonyos mozzanatokot mégis megfontolandónak érzek. Ilyenek:

– nem biztos, hogy a törvénynek csak a könyvtári ellátáshoz való jogból kell kiindulnia, legfeljebb azt bővebben kifejtenie; még egyszer nem szabadna teljesen kihagyni a magánkönyvtárak problematikáját, amint 40–50 évig volt (ezért törvényileg szabályozzák a magánipar, kereskedelem orvoslás, iskolák stb. alapvető kérdéseit is!);

– nem biztos, hogy az kell: a törvény csak az OSZK, országos szakkönyvtárak és a lakóterületi könyvtárakkal foglalkozzék; többször kifejtettem, hogy a munkahelyi könyvtárak, az iskolai és felsőoktatási könyvtárak ügye elsődlegesen a fenntartóké. Ámde azóta tudjuk, hogy a felsőoktatási törvény éppen csak

egyszer említi a könyvtárt, a közoktatási törvény csak szétszórtan (nem is biztos, hogy idevaló kérdésekkel) foglalkozik ugyan, de a helyét az oktatás-nevelés folyamatában, s az intézményben nem tisztázza (nem az a baj, hogy nem mondja ki kötelező voltát!). Én nem tudom, hogy az akadémiai törvény ebből a szempontból milyen – másfelől valamennyi könyvtár valamiképpen kapcsolódik a könyvtári rendszerhez (még ha a régi anomáliák miatt ódzkodnak is ettől a fogalomtól!), nem is beszélve arról, hogy a felsőoktatási és jó néhány szakkönyvtár nemcsak a helyi ellátás szempontjából jön szóba stb.);

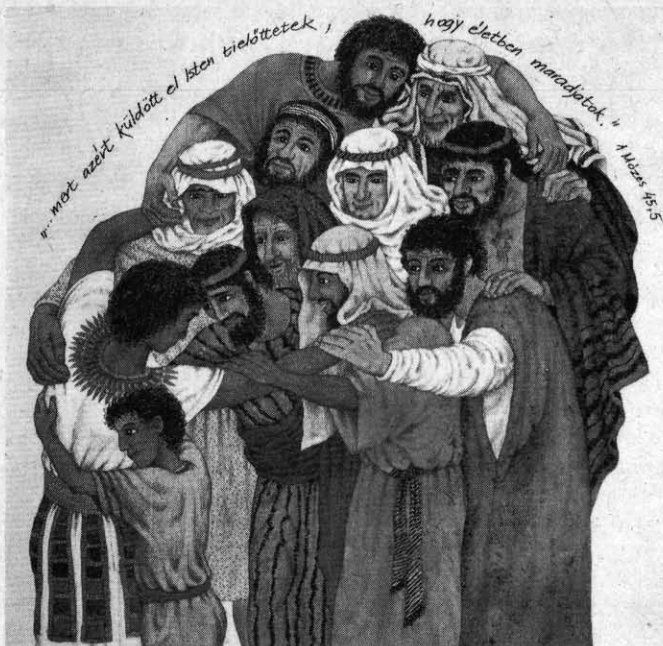
– nem is beszélve arról, hogy helyeslem az eredeti koncepció (és helyenként Pappnál is előbukkanó) azon álláspontját, hogy számos esetben nem könyvtárról, hanem könyvtári szolgálatról beszél, amit többször éppen az itt mellőzni szánt (magán, egyesületi, egyházi, iskolai, munkahelyi) könyvtárak vállalnának magukra.

2. A másik kulcskérdés, hogy nem mindent a törvényben, hanem – bármennyire is akarják elkerülni – egyéb dokumentumban célszerű rendezni, vagy befolyásolni. Miközben tehát elvileg egyetértek azzal, hogy az egész lakosság szempontjából megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a közművelődési könyvtárak – a Papp-féle javaslat maga is érzi, hogy nem törvénybe való jó néhány kérdés, hanem részben a fenntartók joga rendezni (s ily módon felejtünk el, hogy az országos kaptafa érvényesül!), részben törvényi felhatalmazással szakmai grémiumok (pl. egyesület, kamara stb.) ajánlások, normatívák formájában nyújtanak fogódzókat az érdekelteknek (fenntartóknak, könyvtárosoknak egyaránt).

3. Fontos kérdés a közös fenntartás, együttműködés, ellátórendszerek működtetése. A fölösleges párhuzamosságok elkerülése, a gazdaságtalan működések kiküszöbölése (benne egy sor apró, impotens „valaminek” az elhagyása) érdekében a törvénynek mindent meg kell tennie. Különösen fontos a helyi egyeztetés, de nem a nagyobb közművelődési és felsőoktatási könyvtárak összehívását kellene elsősorban megcélozni (elhelyezésük belátható időn belül amúgy is illúzió, hanem valóban a munkamegosztást (nyugaton ismerik azt, hogy ilyet dotálnak), együttműködést. (Vajon miért nem szorgalmazza ugyanezt Papp pl. az OMIKK–BMEKK, és más országos szakkönyvtárak esetén?). Különböző bizuk az időre, hogy a végre tényleges együttműködés mit hoz. (Bizonyos külföldi példák sántítanak!).

4. Ide kapcsolódik – az úgy látszik rágós falatnak bizonyuló – megyei könyvtári kérdés és a megyei önkormányzatok problematikája. Biztos, hogy ostobaság volt a könyvtár fenntartását kivenni a székhely települések feladatköréből; biztos, hogy vannak regionálisan megoldható dolgok; biztos, a nagy közművelődési könyvtárak nemcsak méretben különböznek a kicsiktől stb. Nem biztos viszont, hogy az önkormányzati törvény hibátlan. Szerintem a térségi funkció erőltetése mesterkélt. – Ezért: minden város tartson fenn (a megyeszékhely is) egyetlen könyvtári rendszert, melyből a nagyobbak a public library szellemében közelítsenek a tudományos könyvtárakhoz (ld. a német nyelvterület Landesbibliothek-jait is, nem felejtve, hogy itt a tartomány = Magyarország, szinte nemzeti könyvtárak!), és jól kiépített fiókhálózat látja el a közművelődési feladatokat, s szinte megynként eltérő igényű-szerkezetű megyei ellátás működtetését a megyei könyvtári alapról bízza arra a könyvtárra a megyei önkormányzat, amely könyvtár azt a legjobban, olcsóbban elvégzi.

5. Nem kétséges, hogy az ingyenesség-térítéssel szolgáltatások, ill. az egymás közötti térítések, továbbá a bevétel korlátok között tartása, egyáltalán a finanszírozás: kulcskérdés. Ehhez csak reflexiókat lehet fűzni. Így pl. a beiratkozási díjat el kell felejtetni, s csak szolgáltatásért fizetni (vagy a tagsági díj is szebben

hangzik!). A mindent adóztatás közepette meg kellene fontolni árfelhajtó dolgok mérséklését: pl. másolatszolgáltatás tekintetében utólagos elszámolás, a könyvtárközi kölcsönzésben postai kedvezmények (legalább belföldön) stb.

6. Rendkívül fontos, s ebből nem kellene engedni (ill. tudni megmagyarázni!) a nemzeti könyvtári alap; az MKM ágazati ellenőrző szerepe a fenntartókra irányuljon, azok pedig szakértőket foglalkoztassanak fenntartói minőségükben; legyen társadalmi-szakmai felügyelő bizottságuk a fontosabb könyvtáraknak, szolgáltatásoknak.

7. Nem igazán értem Pappnak a könyvtárosképzés és -továbbképzés ügyében tett megjegyzését, vagy legalábbis ebben a szöveggörnyezetben többértelmű. Aligha hiszem, hogy azzal pusztán a fenntartók segítségéről lenne szó. E tekintetben ismételten hivatkozom egy évvel korábbi véleményünkre a felsőoktatási intézményi autonómia, másfelől a könyvtárak és fenntartók autonómiája aligha zárja ki, hogy az állam szabályozza ki lehet könyvtáros, hogy megfelelően képzett könyvtárosok nélkül nem működhet semmilyen könyvtár stb. (ld. orvosok, pedagógusok és nem állami iskolák). Sőt, jó lenne törvényben kimondatni, hogy e tekintetben az akkreditációs jog a szakmát és képviselői szerveit illeti meg.

8. Befejezésül: nem igazán érzékelem, mennyire „belterjes” törvényi gondolkodásunk. Vajon készültek-e újabb értékelések az európai országok legfrissebb jogalkotási törekvéseiről (talán külön kellene figyelni, hogy a volt „sorstárs” környező országok miként birkóznak meg ezirányú feladataikkal!), az Európai Közösség ezirányú ajánlásainak is jó lenne megfelelni (ne utólag kelljen). Egyáltalán a törvény kiemelten foglalkozzék a könyvtár nemzetköziségével, a nemzetközi rendszerekhez, szervezetekhez való csatlakozás feltételeivel.

Úgy vélem, hogy a sokféle elképzelés egyeztetése után – noha nem kellene sürgetni a parlament elé kerülést – igazán törvénytervezet(ek)ről lenne jó vitázni, más törvényekkel egyeztetve, mert félő, hogy így kissé helyben járnak.

Tóth Gyula

Az OMK javaslatai

Noha a két „testvérügy” törvényi szabályozásának koncepcióját tartalmazó elaborátumban ott a követelmény, hogy „különös figyelmet kell fordítani az oktatási rendszer könyvtári és szakirodalmi információs infrastruktúrájának kiépítésére”, a frissen hozott 1993. évi LXXIX (közoktatási) és az 1993. évi LXXX (felsőoktatási) törvény könyvtárra és (különösen) a tájékoztatásra utaló paragrafusai korántsem „adnak szárnyat” egy efféle cselekvésnek. Ellenkezőleg: ami a két törvényben dolgainkról benne van, az felettébb szárnyaszegett, korszerűtlen, rendszerszemlélet nélküli. Mondhatni: XIX. századi. Különösen a felsőoktatási törvény minősíthető szempontunkból lehangolónak. Benne az egyetemi könyvtárak nem kapnak semmiféle érdemi specifikációt, pl. azt, hogy nyilvános könyvtárként kell működniük. Így hát, amennyiben a mi törvényünkben valamit is akarunk kezdeni az egyetemi könyvtárakkal, bizonyos rabulisztikával kell majd értelmezni a LXXX. törvény különféle „általánosságait” (7. § /4/ bek. a költségtérítési szolgáltatásokról és vállalkozásokról; 9. § (1) bek. az államháztartás más alrendszerébe tartozó forrásokkal való finanszírozásról; 11. § /1/ bek. az együttműködésről; 12. § a társulásokról). Persze az elmondottakkal kapcsolatban lehet olyan álláspont is, hogy jobb a „keretszabályozottság” a rossz „strikt” szabályozottságnál, megítélésem szerint a lényeg mégis az, hogy az MKM-en belül, mint a pártállam idején annyiszor, ismét csak a tanügyi szakemberek prepotenciája érvényesült, s tett több vonatkozásban, így a mi vonatkozásunkban is, retrográd törvényelőterjesztést, amit aztán az Országgyűlés törvényé emelt.

Nem tartom megnyugtatónak a törvény előkészületét abból a szempontból sem, hogy az meglehetősen izoláltan megy végbe egy olyan „cselekvési tartományt” illetően, amelyben sokféle tevékenység folyik, s kívánatos, hogy ezek „elvszerűen tudjanak egymásról, feltételezzék egymást”. Mondhatnám: az információ területén „egy törvény nem törvény”. Ebből a szempontból figyelemre méltónak és – mutatis mutandis – követendőnek tartom azt a módszert, amely a törvényelőkészítés területén a Cseh Köztársaságban és az Orosz Föderációban alakult ki, ahol az információ kérdéseit egy egymással koordinált törvényfűzérrel kívánják szabályozni a deklaratív általánostól a sajátos szabályozások felé haladva. A „fűzér hasonlatot” elhagyva, egy láttatóbb hasonlat alapján mindez úgy néz ki, mint egy olyan Matrjoska-baba, amelyből, ha kell, esetenként több kisebb baba lép elő, majd a kisebb babák hol ikerként, hol egyszülöttként kibebbednek tovább. Így van mit összehasonlítani, van miről egyeztetési kívánalmakat javasolni, mégpedig annál is inkább, mivel e tervezetek sorra-rendre publikálódnak a szaksajtóban. (Más kérdés, mikor lesz belőlük törvény.) Nálunk – sajnos – nem ilyen a helyzet. Az „egyszál egymaga” koncepcióhoz, olykor annak jogszabályba tördelt változatához már eddig is sok könyvtárnak volt módja hozzászólnia (így nekünk is 1992. október 12-i, 6 egyéni véleményt is tartalmazó levelünkben). A további érleléshez és a további érdemi állásfoglalások kialakításához arra van – volna – szükség, hogy – az OMFB és az MTA elnökével egyetértésben – legalábbis a művelődési miniszter, de még jobb, ha a

kormány megnyilatkoznék a tekintetben, mit akar a szélesen vett és a speciálisan tagolódó információügyben cselekedni, milyen törvényi szabályozásokkal és mikor. (Ez a követelmény egybevág az 1992. október 12-i levelünkben foglaltakkal.) Félreértés azért ne essék: ezzel nem kívánom lebecsülni sem a Könyvtári Osztály, sem a mellette működő törvényelőkészítő bizottság munkálatainak fontosságát, hanem éppen ellenkezőleg, a munkájukat sehová kapcsolódni nem engedő légüres tér felszámolásának szükségességére kívántam felhívni a fentiekkel a figyelmet.

A továbbiakban a konkrét kérdésfelvetésekre reflektálok (megjegyzem azonban, hogy elősegítette volna munkánkat, ha a törvény-tervezet eddigi széleskörű vitájáról átfogó összefoglalást kapunk):

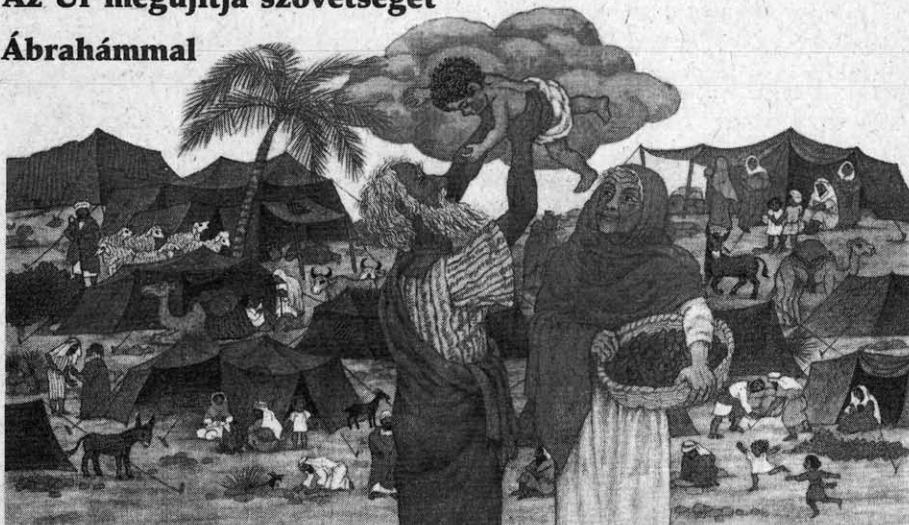
a) Mely könyvtártípusokkal foglalkozzék a törvény? Egyetértek azzal az immár konszenzusnak mondható előzetes megállapodással, hogy mindössze

- a nemzeti könyvtárakkal (helyes, hogy nem egyetlenel),
- az országos hatókörű szakkönyvtárakkal (a felsőoktatási törvény ismeretében egyelőre nehezen tudom elképzelni, hogy egy központi egyetemi könyvtárat miként lehet ebben a törvényben ilyen könyvtárrá minősíteni),
- a koncepcióban „általános gyűjtőkörű nyilvános könyvtárnak” nevezett könyvtárakkal (miért nem lehet őket önkormányzati könyvtáraknak hívni összességükben, miközben egyenként – a nemzeti analógiájára – megyei, városi és községi könyvtárakat mondanánk).

A törvénynek tehát az állami költségvetésből részben vagy teljesen fenntartott könyvtárakkal kell foglalkoznia. Ezt az alapvető intézményi rendszert alapvető, az ország egész területén rendelkezésre álló könyvtári és szakirodalmi tájékoztatói (feltéve, hogy a javasolt kultuszminiszteri, OMFB, illetve akadémiai elnöki egyeztetést követően a szakirodalmi tájékoztatásüggyel „egységre léphet”) szolgáltató rendszerként kell leírni. Ám, hogy ez a leírás szilárd alapon álljon, számos egyéb dolgot kell megelőzően szabályozni (használati-igénybevételi jog, könyvtárlétesítési és működtetési jog, szakirodalmi tájékoztatásban a művelési

Az Úr megújítja szövetségét

Ábrahámmal

„Neked adom és utódaidnak a földet, hol jövevény vagy...” 1Mózes 17,8

Mózes

jog, az alapvető rendszer és a rajta kívüli intézményi rendszerek viszonya stb.). Ezek a „szabályoznivalók” a törvénytervezet koncepciójában egyébként szépen fel vannak sorolva, és plauzibilis megoldásokat involváltnak.

b) Milyenek legyenek a használók jogai, kötelezettségei, milyen eljárási szabályokkal kell nekik élniük, s milyen szankciókra számítsanak? Mindhárom könyvtártípusra legyen érvényes: használati-igénybevételi korlátozásokkal korra, nemre, nemzetiségre, vallásra és állampolgárságra nézvést csak minimális mértékben szabad élni. (Az orosz törvénytervezet pl. egyenesen az emberi szabadságjogok manifesztumából vezeti le a használati-igénybevételi jogot). S e tekintetben is leginkább azzal, hogy állománykímélő használatot engedélyez majd a törvény (helybenhasználat, mikroformák, másolatok stb.). Nyilvánvaló: a nemzeti könyvtárakban, a szakkönyvtárak történeti gyűjteményeiben az állomány nagyobb hányada kerül majd az állománykímélő használatot engedélyező kategóriába. Az önkormányzati könyvtárakban legfeljebb a helyismereti gyűjteményeknél lehet előírni az állománykímélő használatot (egyébként ezt a fogalmat az orosz törvénytervezet alkalmazza).

A kötelezettségek, eljárási szabályok és az alkalmazható szankciók a szóban forgó könyvtárak szervezeti és működési, illetve használati szabályzatába foglalandók majd be. Mindenesetre ezek se legyenek bonyolultak és felettébb számosak. Kulturált viselkedés, gondos állományhasználat, beiratkozási procedúra, kölcsönzési szabályok, térítési díjak, polgári törvénykönyvbe ütköző cselekmények – elég is ennyi. Itt jegyzem meg, hogy tételes felsorolást érdemelnének az állampolgári jogon járó és ezért térítésmentes alapszolgáltatások.

c) Miként „viselkedjék” a fenntartó könyvtárával szemben? Általános a trend (így pl. a cseh és az orosz törvénytervezet is körültekintően „foglalkozik” ezzel a kérdéssel), hogy a fenntartó a könyvtár szakmai munkájába, működésébe ne szólhasson bele, (ezt ugyanis a törvényben meghatározandó szakmai felügyelet

feladatává kell tenni). Ezzel szemben, nehogy „elszaladjon” a dolog, számos biztosítékot kell a törvénybe beépíteni, meghagyva, hogy ezekre a konkrét szervezeti és működési szabályzatokban kell feleletet adni (kinevezés, minősítés szabályai a vezetők vonatkozásában, könyvtári tanács működtetése, beszámolási köteletség, nem utolsó sorban az anyagiakkal való gazdálkodás vonatkozásában stb.).

d) Milyenek legyenek a jogok és kötelezettségek a könyvtárak szemszögéből? Itt mindenekelőtt a könyvtárfenntartás és fejlesztés finanszírozásának módját kell megemlíteni. Megítélésem szerint e ponton lehetőség van a felsőoktatási törvény finansziális részének szinte változtatás nélküli átvételére, ui. az elvileg és felsorolt finanszírozási módozatait illetően egyaránt megfelel a könyvtári érdekeknek-szükségleteknek is.

A könyvtári személyzet alkalmazásának, képezésének és bérezésének problematikáját a vonatkozó közalkalmazotti jogszabályok tartalmazzák. A törvény szövegében mindössze utalni kell rájuk. (Más kérdés: ha vannak képzettségi követelmények, akkor állami feladatként kell szabályozni a képzés intézményét is.)

Szántó Péter

A Könyvtárostánárok Szervezete javaslatai

Szervezetünk vezetősége – széleskörű véleménykérésre alapozva – az alábbi gondolatokat javasolja megfontolásra a könyvtárügy jogi szabályozásánál.

Először is remélhetőleg természetes és elfogadható módon csak a szűkebben vett szakterületünkkel – az iskolai könyvtárakkal – kívánunk foglalkozni.

Tudjuk, hogy az iskolai könyvtárügy jogi szabályozását az egyes országok, illetve régiók más-más módon és tartalommal oldották meg. Tagjaink egyöntetűen azt a megoldást tartják célravezetőnek, hogy a könyvtári törvény csak a felsorolás szintjén foglalkozzon az iskolai könyvtárakkal. Említse meg e könyvtártípust, mint korlátozottan nyilvános könyvtárat, ami a magyar könyvtári rendszer részeként együttműködik a többi könyvtártípussal, illetve kaphat és el láthat területi feladatokat is. És amire természetesen vonatkoznak a nemzetközi és hazai könyvtárszakmai szabványok és előírások. De az oktatás és az iskola szervezete. Tehát *fő és részletes szabályozását is az oktatási*

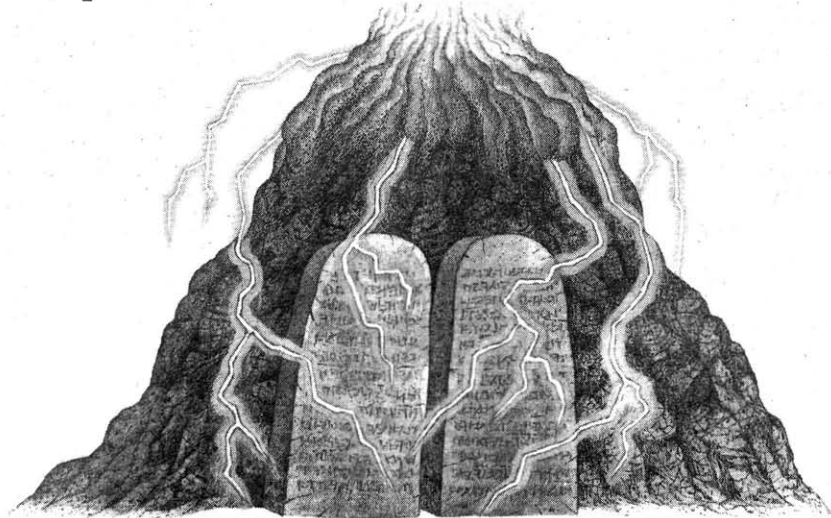
törvénykezés keretében kell elvégezni. Az iskolai könyvtár az oktatás intézménye és eszköze is egyben! A működése, működtetése egy sor speciális kérdést is fölvet. Ezeket csak iskolaközelben lehet és célszerű szabályozni. Több okból is:

– Az iskola még mindig egy többé-kevésbé zárt világ, ahol *csak az oktatási jogszabályok érvényesíthetők hatékonyan.*

– Az iskolai könyvtár egy olyan *speciális könyvtártípus*, amit a *pedagógiai elvárások függvényében* szükséges szabályozni. Tehát szoros összefüggés van az iskolafokozat, az intézménytípus, a tanított ismeretkörök és követelmények, valamint a könyvtár gyűjtőköre, állománya és szolgáltatásai között.

– Az iskolai könyvtár nem csupán egy speciális könyvtártípus, hanem *oktatóhely* is! A forráshasználat, a problémafelvető és információkereső tanítás-tanulás színtere. Ez a tény is alapvetően befolyásolja a működést. A felsoroltak, illetve az ellátandó feladatok függvényében szükséges meghatározni ezek normatíváit is. Azt is

A tízparancsolat

„Én, az Úr, vagyok a te Istened...” 2 Mózes 20,2

hangsúlyozni kell, hogy mindezek személyi feltételei is eltérő képzettség és létszámnormát igényelnek.

Az a véleményünk, hogy a fentebb leírtak szorosan vett könyvtárügyi része eddig is többé-kevésbé megfelelően volt szabályozva azzal, hogy a könyvtári törvény regisztrálta ezt a könyvtártípust, felsorolta a fő feladatait. Gondjaink a dolgok oktatásügyi szabályozottságának hiányából adódtak és adódnak ma is.

Nem megnyugtató számunkra az sem, hogy a könyvtári törvény sokkal később mondja ki, hogy márpedig az iskolai könyvtárügyi jogi szabályozása az évekkel előbb megszületett oktatási törvény feladatkörébe tartozik. S jelenleg körülbelül itt tartunk...

Igazságtalanok lennének azonban, ha azt nem ismernénk el, hogy a jelen közoktatási törvény az eddigieknél jóval konkrétan foglalkozik az iskolai könyvtárakkal. Elfogadhatóak a személyi és képesítési normatívái, jó, hogy az alapfeladatok közé került a mindennapos könyvtári ellátás. Természetesen nem fért bele a terület részletes szabályozása, így a szakma

nagyon-nagyon várja a kiegészítő jogszabályokat. A legsürgetőbb kérdések, a leggyorsabban megoldásra váró problémák véleményünk szerint az alábbiak:

– Jó lenne szabályozni az iskolai könyvtárak fejlesztésének finansziális kérdéseit. Pl. a skandináv országokban a tanulói „fejkvóta” 1%-át kell könyvtárfejlesztésre fordítani. Magyarán azaz tarthatatlan ugyanis, hogy 1993-ban egy városon belül 10 és 150 ezer Ft a könyvvásárlásra fordított összeg két szélső értéke.

– Az iskolai forrásközpontok fejlesztése, elhelyezési, feltárási és szolgáltatási normatíváinak meghatározása, a 203/1986 MM Útmutató korszerűsítése.

– A könyvtárostanárok alkalmazási kérdéseinek tisztázása is hiányzik. Pl. munkaidejének és munkakörének tisztázása, helyettesítésének kérdései, speciális munkajogi kérdéseket vet fel.

– A könyvtárostánári státuszok számának és képzésüknek a jelentős növelése is sürgető feladat.

– Nem annyira irányítási kérdés,

hanem a szakma előtt álló feladat az oktatási funkciók tartalmi elemeinek kidolgozása és elhelyezése az ismeretkörök rendszerében, illetve ezek követelményrendszerének a kidolgozása.

Szervezetünk vezetősége természetesen szívesen vállalja az elkészült jogszabályok tervezetének véleményezését is.

Kalmárné Morcsányi Rozália

A Hajdú-Bihar Megyei Szervezet javaslatai

1. A könyvtári törvénynek valójában az ország minden jellegű és minden szintű könyvtárával foglalkozni kellene, mert az ország egységes, összefüggő könyvtári ellátásából egyetlen könyvtártípus sem maradhat ki a szolgáltatások minőségének, hatékonyságának veszélyeztetése nélkül. Ennek kapcsán mindenekelőtt meg kell határozni a *könyvtár fogalmát*, kritériumait.

2. A törvény részletesen és konkrétan rendelkezze a közszolgálati fel-

adatot ellátó *közkönyvtárak* (nemzeti, országos feladatkörű szakkönyvtár, egyetemi könyvtár, általános gyűjtőkörű nyilvános lakóhelyi könyvtár) vonatkozásában a működési feltételekről, a fenntartási követelményekről és szolgáltatásokról.

– Szabályozza a szakirodalmi ellátás érdekében valamennyi könyvtár könyvtárközi kölcsönzésben való részvételi kötelezettségét; továbbá statisztikai bejelentési kötelezettségét;

– Szabályozza a nemzeti könyvtár és az országos szakkönyvtárak feladatait a könyvtári együttműködésben és a szakirodalmi információellátás-közvetítésben játszott kiemelt szerepkörüknel fogva: a gyűjteményre, annak szervezettségére, feltártságára, a ráépülő nemzeti (MNB, KC) és nemzetközi szolgáltatásokra;

– A lakóhelyi könyvtárak esetében határozza meg feladatait a lakossági ellátásban: a lakóhelyek nagyságához mérten adja meg a szolgáltatási paramétereket; deklarálja a fenntartó kötelezettségeit a feladatok feltételeinek és fejlesztési garanciáinak megteremtésében; hangsúlyozza a felhasználó állampolgári jogait az alapszolgáltatások tekintetében, de szabályozza kötelezettségeit és foglalkozzon a felelősségre vonás módjával, mértékével.

3. A törvényben nyerjen megfogalmazást a területi (megyei) könyvtárak kötelezettsége a szakirodalmi információellátás közvetítésében. Ebből következően a törvény által szentesített funkcióbővüléseknek a gyűjtőkörre és a szolgáltatásokra vonatkozó konzekvenciái a fenntartó számára

„Az Úr angyala megállt egy szoros helyen,
ahol nem lehetett kitérni...” 4. Március 22, 26

kötelező érvényűek lesznek; s a megyei könyvtárak közvetítő szerepének megfogalmazásával nyomatékot kap a könyvtári és a szakirodalmi tájékozta-

tási tevékenység elvi egységének törvényi koncepciója.

4. Jogilag rendezni szükséges a kötelespéldány szolgáltatást.

A Heves Megyei Szervezet javaslatai

Most juttatjuk el javaslatainkat, véleményünket a könyvtári törvénytervezettel kapcsolatban. Magunk mentésére írjuk, hogy a szervezet vezetésében változás történt. *Mészáros Józsefnét* az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Központi Könyvtárának dolgozóját választottuk meg nyugdíjba vonuló kollégánok helyett.

– Nemcsak a könyvtár és a szakiro-

dalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozására kellene gondolni, hanem a könyvkiadókra vonatkoztatva hozni olyan törvényt, amely kötelezné őket arra, hogy az előállított dokumentumokat beszolgáltassák, illetve információt nyújtsanak ezek megjelenéséről.

– A táblázatban felsorolt összes könyvtártípusra terjedjen ki a törvény hatálya, mert érzésünk szerint nem lehet egyetlen intézményt sem kirekeszteni a törvényi szabályozás előnyeiből és az ebből fakadó kötelezettségekből.

– Az önkormányzati törvényben a könyvtárak működtetése előírás. Ám a könyvtári lét minimumát jó lenne megfogalmazni, az állam által garantált könyvtári ellátás alapintézményeinek fenntartását rögzíteni. Gondolunk itt a nem főállású könyvtáros által vezetett és nem teljes nyitvatartással működő könyvtárak szakmai irányítására. Ebben az esetben a fenntartó szerv, az önkormányzat kérje a szakmai felügyeletet a módszertani ismeretekkel rendelkező intézménytől: megyei könyvtártól, pedagógiai intézet könyvtárától pl. iskolai könyvtár esetében, vagy esetleg az OSZK módszertani osztályától. Mindezt azért, hogy ne sikkadjon el a szakmai oldal sem.

Köszönjük, hogy véleményünket meghallgatták. A sikeres törvényalkotás reményében szívélyes üdvözléssel:

Balogh Béláné

Jézus meggyógyítja a bénát

Renovált könyvtárpalota a pesti belvárosban

Felújított Egyetemi Könyvtár új gondokkal

Az előzmények: 1860-as évek. A ferencesek egykori zárdájába költöztetett Egyetemi Könyvtár roskadozik. Olvasóterme setét lyuk, könyvei tornyokban állnak a folyosókon. Igazgatója *Toldy Ferenc* röpiratban és beadványokban tárja a világ elé a sanyarú helyzetet.

1872-ben, több évtizedes pereskedés után, eldől, hogy a Ferenciek piacán a telket megosztják. A felét a barátok kapták – egy jövedelmező bazár és bérház építésére –, a Királyi Tudományegyetem egy szabálytalan formájú 301 négyszögöles telket kap a Reáltanoda utca sarkán.

1873–76: *Trefort Ágoston* kultuszminiszter fedezetet kap az állami költségvetésből és gyorsan épül az új könyvtárpalota *Skalnitzky Antal* és *iff. Koch Henrik* tervei alapján. Az építőművészek – más példát nem találván –, egy 18. századi teremkönyvtárat álmodnak meg, méltóságteljes előcsarnokkal, kazettás lépcsőházzal és 16 méter magasságú olvasóteremmel. A csatlakozó könyvtárak belmagassága 8 méter, nyaktörő mutatvány a könyvek rakodása. Az épület jó részét elfoglalja öt szolgálati lakás. A homlokzatokat a kor szinte kötelező új-renezszánsz stílusában tervezték, és az előírás szerint, a szomszédban már álló bankpalota kupolájának párját kellett a szárnyak csatlakozásában megismételni. A belső freskók és a külső szgrafittók mesterei *Lotz Károly* és *Than Mór*. A bécsi *Sommer Ágoston* allegorikus külső szobordíszeket készít.

1876. márc. 26. A könyvtárpalota felavatása. Jelen van a király, aki a minisztérium elfogyott pénzét kiegészítette és ezért olajfestményről ma is ő tekint le huszáregyenruhában az olvasókra. Az Egyetem legszebb épülete, Budapest egyik látványossága. Kora színvonalán áll a légfűtés, a gázvilágítás, az olvasóterem dilatációs üvegteteje, a boltozott aknába rejtett szellőzőberendezés. Mindez felelteti, hogy a takarékoság miatt csak kulissza-értékű a homlokzat habarcs és gipsz ornamentikája.

1910-es évek. Harminc év után leromlott az épület. El kellett távolítani a kupola mellől az egyetem négy karát ábrázoló szobrokat, mert a puha mészkövet kikezdte a fagy, a korom és az eső. Nagyszabású terv készül a bővítésre, egészen a Szép utcáig, de a telkeken bérházak épülnek.

1928–31. A homlokzatokat, az előcsarnok, a lépcsőház és az olvasóterem tatarozása az egyetem pénzén.

1935–38. A régi raktárakat átalakítják a Ganz-gyár Schlick–Vajda rendszerű vaspalcaival. A könyvek férőhelye háromszorosára nő. Az építkezés során átalakul az épület belső homlokzata.

1945 december–január. Az ostrom alatt az épület alig sérül, csak a hiányos palák és kitört üvegek miatt ázik be néhány helyiség.

1963–64. A periodika-gyűjtemény raktárai a földszinten és a pincében is GVR polcokat kapnak. Másutt csak toldozás-foldozás.

1972. A METRO szellőzőalagútjának gyorsított építése miatt – szellemesen, bányászati aknamélyítő robbantással – megroggyan az egész épület. Repednek a boltozatok, a két szárny kettéválik, a tetőmagasságban 15 cm hasadás. A

vasútépítő vállalat, napok alatt, egy fenyőerdőt hordat be az épületbe: aládúcolják az emeleti termeket, a felsőbb emeletet a repedések mentén, ugyanígy a földszintet és az alagsort.

1980. A süllyedés és a mozgás megáll. A könyvtár új vezetőség veszi át. Kihordható a dúcolás, a METRO tisztasági festést végeztet a termekben és halvány, sikertelen kísérlet történik az elemek összeragasztására. A könyvtár – mást nem tehet – a sajtóban, a rádióban és a televízióban kér a siralmas állapotban lévő épületnek csak annyi tatarozást, amennyi a házkezelőségtől egy bérháznak is kijár.

1982. Az egyetem általános rekonstrukciójába, rövid időre, bekerül a könyvtár is. Két év múlva már nincsen benne. A kedvezményezett időben a Budapesti Városépítési Tervező Vállalatnál elkészül a teljes felújítás és átépítés dokumentációja. A tervezők dicséretére szólva több szakmai konzultációt szerveztek a könyvtárosokkal.

1984. A Szépművészeti Múzeum emlékezetes lopásai meglódtják a siralmas helyzetben lévő közgyűjtemények állapotának javítását. Tervhivatali határozat születik a Szépművészeti- és Iparművészeti Múzeum, valamint az Egyetemi Könyvtár rekonstrukciójára. A „lebontás” során azonban a Művelődési Minisztérium nem tudja a könyvtár igényét – kb. 9 millió dollár – egy összegben fizetni, ezért visszalépnek a jelentkező lengyel és szlovén vállalatok. Marad az évi csepegtetés.

1985–86. O. ütem. Szigetelés, gázkazánépítés, tömör-raktár a pincében. 60 000 kötet külső raktárba kerül. (Maglódi úti egyetemi telep.)

1987–88. 1. ütem. Átépül a 2. emelet, a volt igazgatói lakás és a raktár. Rendbehozzák a külső homlokzatot. Újabb 130 000 kötet kerül külső raktárba, a Széchényi Könyvtár régi Pollack téri épületében.

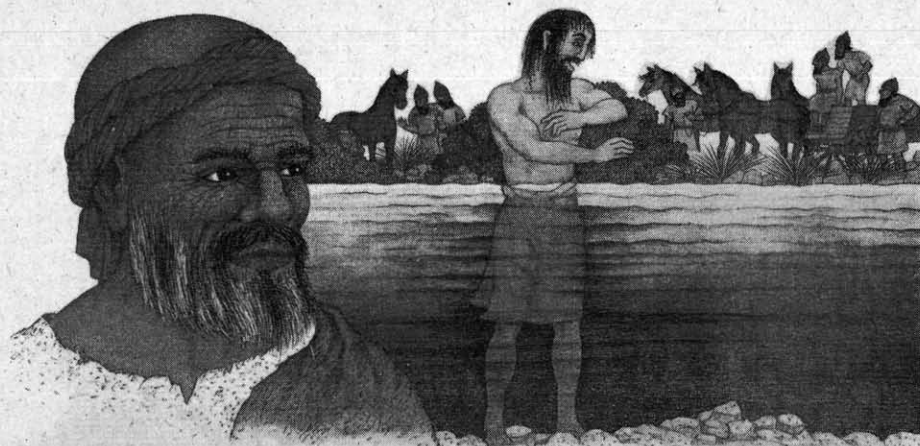
1991–92. 3. ütem. Elkészül az előcsarnok, a lépcsőház, az olvasóterem és a csatlakozó északi kis toronyszárny.

A könyvtár mindhárom ütem idején szolgált: az olvasóterem a Centrál-kávéházban (Eötvös Klub) működik, a kölcsönző ide-oda költözik, az olvasóknak bejáró deszkafolyosó épül.

A mai helyzet. 1992 december elején megnyílik az olvasóterem. 3000 kötet könyv és az összes egyetemi jegyzet, több példányban, a szabadpolcon. (A könyvek napról-napra gyarapodnak, ahogyan az új feldolgozás folyik.) Kísérletezünk egy kikötéssel: saját könyvet nem lehet hozni. A tapasztalat, néhány hónapig, lesújtó: a kihasználtság 13–14%-os, nem jönnek az olvasók a képzelt mértékben. Mire van szükség? Könyvtári olvasóteremre, vagy fűtött és világított tanulószobára? A könyvtár vezetőségének meggyőződése, hogy könyvtárnak kell lennünk – a melegedővel szemben – másfélmillió kötetünkkel, a kötelező tananyaggal állandóan gyarapított kézikönyvtárunkkal, az ország leggazdagabb állományú tájékoztató-könyvtárával, a szakkönyvtári gyűjtési körrel, a kedvező belvárosi fekvéssel. Egy esztendő alatt lassan emelkedett a látogatási statisztika grafikonja: a hallgatók, oktatók, szakkutatók és érdeklődők felfedezik a könyvtár méltóságát, nyugtató olvasótermét, immár a jövő-menő, randevúzó, vitaközpont, saját tankönyvből tanuló orvostanhallgatók és egyéb idegen diákok nélkül.

Hiányzik az építkezés befejező, 4. üteme. Tervezünk egy kétszeresére bővített kölcsönzőt, végre egy helyen az összes olvasói katalógussal; egy szakolvasót, 30 férőhellyel; egy kibővített tájékoztatót a megújított segédkönyvtárral. Mindezek helyén ma még lepusztult helyiségek állnak, ideiglenesen gépészeti átkötésekkel, kívül vezetett csatornákkal, mocskos falakkal, omló belső homlokzattal. Befejezés nélkül félkész a könyvtár, csonkák a szolgáltatások, csikorog a

Elizeus meggyógyítja Naámánt

„Fürödj meg, és megtisztulsz!” 2Királyok 5,13

működés. A tárca pedig már nem is csepegtet, csak fröccsent: az utolsó ütem első negyede indulhat 1993 őszén!

Emelkedjünk felül az épület gondjain. Az utak ott is rögöseks és együtt járjuk őket a többi könyvtárral. Nevetséges a beszerzési keret, amelyet szétvetett egy általános könyvár-robbanás (magyar, nyugati, volt szocialista, antikvár). Alapvető források reprintjének, vagy CD lemezének beszerzésére nem is gondolhatunk, ami elveszett vagy szétesett, az többé nincsen. Hihetetlen, hogy az olvasóközvélemény (ha van ilyen) milyen jámborul tudomásul veszi ezt a nyomort és ellehetetlenülést, amibe a magyar könyvtárak kerültek.

Technikailag épül a számítógépes rendszer. Jól van. De tartalmilag még nem tisztáztuk, nagyrészt nem a mi hibánkból, hogy az egyetemen belül és országosan milyen információkkal töltsük meg. Ez már egyáltalán nincs jól. A könyvtár komolyan követi az 1964-es gyűjtőköri megosztást: országos könyvtára a filozófiának, a pszichológiának, a középkori történelemnek és az egyháztörténetnek. Az egyetem semlegesen veszi tudomásul ezt az állapotot; nem tiltakozik, de nem is méltányolja. Külön dotációt nem kap a könyvtár szakfeladataihoz, időnként, némi zavarral, nem tudják igazán hová helyezni: a telefonkönyvben a Szociológiai Intézet és a Levéltár közé, a költségvetésben a bölcsőde és a garázs közé. Mi lesz ezzel az országos feladattal?

A könyvtárpalota áll a belvárosban. Felújított homlokzatát már belepte a közlekedés mocska, a gyenge kivitel miatt itt-ott már perog a vakolat, de a külföldi látogatók gyakran betérnek, elbűvöli őket az elmúlt századot idéző előcsarnok, lépcsőház, impozáns méretű olvasóterem. Őrzött dokumentumai felbecsülhetetlen értékűek, de a nagy kérdés, hogy megtalálja-e híveit a mai racionalizálódó hideg korban. Munkatársai véleménye szerint az európai, és benne a magyar humán kultúra biztos menedéke, csend és nyugalom. De vannak-e még, akik a mai információ-éhség mellett megengedhetik maguknak a csendet és nyugalmat, a feltöltődést mindazzal, aminek múltunkat és – hiába tagadjuk – mai létünket köszönhetjük?

Marót Miklós

Legyen – ne legyen?

Egy városi könyvtáros töprengései az inkurrens állomány dilemmájáról

A szónoki kérdésre könnyű volna egyértelműen tagadó választ adni. Persze előbb-utóbb mindenki nemet fog mondani. Ezt azonban mindegyikünknek meg kell szenvedni. Bevett szokásainkat, büszkén vallott elveinket, szakmai kánonokat kell körbejárni, és bizony itt-ott meg is tépázunk. Újra és újra végiggondolni a városi könyvtárak fejlődési fokozatainak fázisait, jellemzőit. Lelkiismeret-vizsgálatot tartani: mit is akarunk és azt hogyan, milyen eszközrendszerrel valósíthatjuk meg, mire vállalkozhatunk egyáltalán? A sugallt válasz ellenére nem túl sok a kérdőjel? De bizony! Már az alapértelmezésnél is, mert ha a hasznátság fogalmát járjuk körül nem szabad meglepedkeznünk olyan tényezőkről, mint például az ál-inkurrencia. Mert ugye tudjuk, hogy a szabadpolcon szemmagasságban elhelyezett könyvek minden jellemzőtől függetlenül jóval nagyobb forgalomra számíthatnak, mint a tartósan raktárban porosodók. Vannak városi könyvtárak, ahol az összállománynak csak 10–20%-ához férhetnek hozzá szabadon az olvasók, és ez nyilván károsan hat forgalmazásukra. De lényeges szempont az is, hogy ritka a 100%-ban elavult könyv.

Nézzük át röviden mik a Veszprém megyei tapasztalatok. Ennek érdekében egy kis felmérést kezdeményeztünk a megye városi könyvtáraiban, azok állománymozgásaira vonatkozóan, illetve e körben az ok-okozati összefüggések kiderítésére. Ez 8 könyvtárra terjedt ki, de benne van a városi szolgáltatásokra képes Devecseri Nagyközségi Könyvtár és a Veszprém Megyei Könyvtár is, mint a megye legnagyobb városi könyvtára. A tapasztalatok elég nagy szórást mutatnak. De néhány általános következtetés levonására azért alkalmasak. Néhány kiragadott arányosságot (ill. aránytalanságot) említek. A szélsőségeket leszámítva Veszprém megyében a teljes könyvállománynak évente 1–2%-át selejtezik. Az éves gyarapodás kötetszámának átlagosan 20–60%-át törlik a városi könyvtárakban. Az utóbbi három évben lassan, de javul az arányosság, azaz a kivonások mértéke közelít a gyarapodáshoz. Az elavulás, illetve tervszerű állománykivonás címén selejtezett könyvek számát a csoportleltár-könyvek újabban már nem rögzítik. Néhány könyvtár selejtezési jegyzékeinek cím szerinti átnézése nyomán azonban általánosítható, hogy a selejtezett könyvek 30–50 százaléka tartozhat a tervszerű állományapasztás kategóriájába.

Nem véletlenül merült fel éppen most témaként az inkurrens könyvtári állományok ügye. Véleményem szerint a téma megvitatásának fontossága a városi könyvtárakban a legnagyobb és legidőszerűbb. A kompetens 3/1975 KM-PM számú rendelet egyértelműsíteni igyekszik mind a megyei könyvtárak, mind a közművelődési hálózatok végpontjain lévő könyvtárak tervszerű állományapasztásának hatáskörét, teendőit. A városi könyvtárak nyilván közbülső helyzetüknek megfelelően azonban kevésbé egyértelmű kategóriaként szerepelnek. A városi könyvtárak, legalábbis a nagyobbik-jobbik részük, most jutottak oda, hogy a címben jelzett kérdést nemcsak fel kell tenniük, de sürgősen meg is kell válaszolniuk, azaz cselekedniük kell. Az általánosítható helyzetkép pedig úgy néz ki, hogy a városi könyvtárak állománya az elmúlt 30 évben 10–12-szeresére

duzzadt, miközben alapterületük és létszámuk legfeljebb 2–3-szorosára nőtt. Az ellentmondás tovább nem növelhető, de nem is tartható. Belátható időn belül valamiféle egyensúlyi helyzetet kell teremteni. Valljuk be, rögződött bennünk a félelem, hogy hátha most vagy talán holnap éppen azt a könyvet kéri tőlünk, amelyet 10 éve senki nem vett kézbe.

Azután nem működik a könyvtárközi kölcsönzés. A posta egyébként is drága és egyre drágább. Egy 20–30 Ft-tal nyilvántartott könyvet csak értékének többszöröséért lehet biztonságosan oda-vissza utaztatni. A régiókénti tároló könyvtárakról pedig már nem is beszélnek. Tehát „fölöslegesen” ne dobjunk ki semmit... Van még érv, de kell ennél több? És eközben látszólag a legkényelmesebb megoldás mellett döntöttünk. Döntöttünk? Inkább csak halogatjuk a döntést. Alig merünk hozzányúlni az állományunkhoz. De eközben megideologizáljuk cselekvésképtelenségünket.

Az inkurrens állomány gondját, a ballaszt következményeit nemcsak a saját eszünk járása szerint kell átgondoljuk, hanem a takarékos és mindig gyanakvó fenntartó gondolatmenetét is ismernünk kell. Legegyszerűbb, ha szakmai vakságunktól és kényelemszeretetünktől meg tudunk szabadulni. A könyvtárosi empátia hasznos lehet, és kb. azt az előnyt jelenti, mint sakban a világos szín. Lépéselőnyt. A képlet nem túl bonyolult egyismeretlenes egyenlet, melynek levezetése rutinszerűen a következő „logikai” sorban történik: A könyvtárnak sok könyve van, mindig több lesz, viszonylag egyenletesen gyarapodik és mégis mindig többet akar. Az olvasók nem használnak el annyi könyvet, mint amennyit közpénzen vásárolnak a túlbuzgó könyvtárosok, akiknek az Isten pénze sem elég. Ráadásul állandóan panaszozzák a raktári férőhely szűkösségét. Akkor minek venni annyit? Azaz $X =$ csökkenő beszerzési forrásokkal. Mi ugyan a

Sámson utolsó hőstette

ránk jellemző visszafogottsággal, az információvagyon csökkenéséről, holmi olvasók állítólagos igényeiről makogunk, de ezt túlharsogja a város pénzével szigorú takarékoszággal sáfárkodó városatyák büszke kardala.

Az inkurrens állomány nagy mennyiségének egyik fő oka a városi könyvtárak féloldalas dokumentumkezelése. A beszerzés sokszor szükségleteken felüli favorizálása, erőtetése és a kivonás elhanyagolása. Tartósan megbillent az állományi egyensúly. Mi több, a könyvtár (épület) – könyvtáros (szervezet) – könyv (információ) és az olvasó(k) közötti egyensúlytalanság egyre nagyobb bűvészmutatványokra készítet bennünket. Vegyük észre, miközben tartani a könyvkiadással (az információ túltermeléssel, a könyvszakma válságával stb.), ugyanakkor fulladozunk az általunk felhabzsolt könyvek mind nagyobb számban avuló tömegének súlya alatt. A TEKE nyelvére fordítva: 1.) miközben az ellátottság látszólag javul, 2.) egyre jobban csökken a forgási sebesség, 3.) a tárolási index pedig katasztrofálisan burjánzik. Azaz egyre nő a veszély, hogy az állomány lassan kezelhetetlenné válik, és mind több városban eléri az ún. „kritikus tömeget”. Ez a helyzet olyan, mint a szervezet rákos állapota. Egy darabig ugyanolyan láthatatlan is. Észrevétlenül lelassítja a könyvtári szervezet működését, növeli a bürokráciát, avittá teszi az információvagyon, hiteltelenné a tájékoztatást, bénulttá, rezignálttá a könyvtárost, kedvetlenül a zsúfolt polcok között reménytelenül bókászó olvasót.

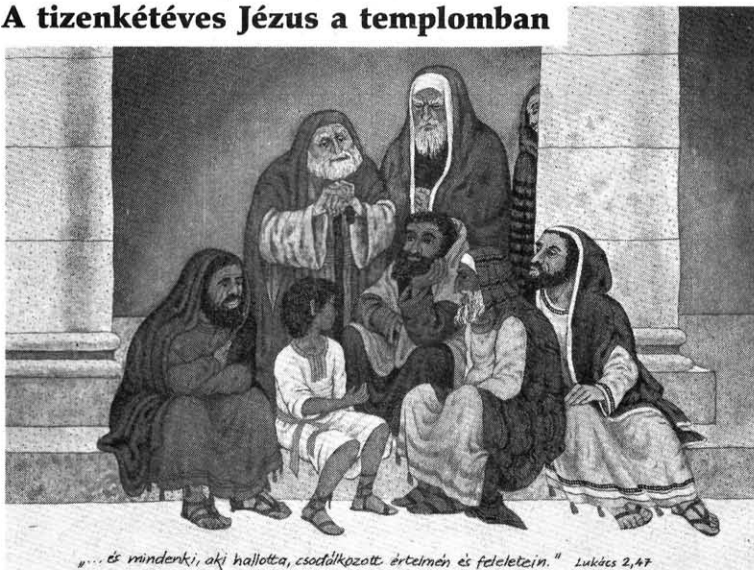
Tehát a címben feltett kérdésre megnyugtató választ a rendszeresen végzett, tervszerű állománynyújtással adhatunk. A 3/1975. KM-PM számú együttes rendelet 15. §-a máig érvényesen és egyértelműen fogalmaz. Tessék elolvasni! Igen ám, de az egyértelmű igazságot mindjárt puhának érezzük, ha saját állományunkkal kell szembesíteni. Ha saját korábbi állománygyarapítási gyakorlatunkkal kell vitakoznunk. Márpedig kell, mert itt kezdődik a hibák helyrehozatala.

Végezetül megjegyzendő, hogy az inkurrencia értelmezésével, fogalmával szakmánk irodalma, szaksajtója is feltűnően mostohán bánt. Ezzel tág teret

Dániel az oroszlánok vermében

A tizenkétéves Jézus a templomban

„... és mindenki, aki hallotta, csodálkozott értelmén és feleletein.” Lukács 2,47

hagyott a legkülönfélébb szubjektív megközelítéseknek. Persze nem is lehetséges a fogalom mindig mindenhol használható értelmezését véglegesíteni. Gondoljunk csak meg, hogy az eltérő könyvtártípusokban mennyire másként értelmezhető az inkurrencia. De a mi kategóriánkban, a városi könyvtárakban is, mennyire változtak fogalmaink a témáról. Elég, ha végiglapozzuk legfontosabb állományválogatási segédeszközünk, az Új Könyvek minősítő jeleinek sorát. A húsz évvel ezelőtt városi törzsanagyként és ajánlottként javasolt művek jelentős hányada ma már inkurrens anyag. Mégpedig mindegyik állomány-kategóriában, szép- és szakirodalomban egyaránt. Hogyan vélekedjünk például ma *Goda Gábor* több polcfolyómétert elfoglaló életművének jelentős részéről? A hagyományosan népes magyar lírikus-sereg porfogó papírtonnáról? stb. De az irodalomtörténet által hitelesített klasszikusok egy része is gyanúba kerülhet. Kedves Kollégák! Jelentkezzen, akinek könyvtárában *Pázmány Péter* vagy *Rimay János* műveit elhasználódás miatt kellett törölni. De volt olyan kollégám, aki tévedésnek minősítette a számomra élvezetesen érdekes Erdélyi szótörténeti tár beszerzését is. Ne tessék tolvajt kiáltani! Inkább próbáljuk pontosabban, használhatóbban értelmezni e fontos fogalmat. Eljött az ideje, hogy újrafogalmazzuk a dokumentumokhoz fűződő viszonyunkat. Vizsgálatainkat tegyük konkrétábbá, egyszersmind szélesebbé. Új összefüggéseket kell feltárni és kiértékelni az állományi nagyságrendek optimalizálása érdekében. Az előbbi példák is mutatták, hogy alaposabban kell körüljárunk a dokumentumvagyon és az értékszemponatok összefüggéseit, az állományok kezelhetőségének kérdéseit. Új dimenzióban kell vizsgálnunk a gazdaságosság és hatékonyság szempontjait. Újra össze kell egyeztetnünk a használói információ-igény és a kultúrvagyonnal való gazdálkodás szempontjait. De itt álljunk meg! Nem akarok szentenciákat mondani, ítélni, kijelölni. Gondolatokat szeretnék csak ébreszteni és javasolni az egyesületnek, idősebb és ifjabb kollégáimnak, hogy előítéletek nélkül, vigyázva járuljanak hozzá egy kiérlelt, konszenzusos álláspont kialakításához. (Elhangzott az MKE augusztusi, győri vándorgyűlésén)

Kertész Károly

Három magyar (szombathelyi) és három német (stuttgarti) szakkönyvtár

Rendkívül tarka és összetett világ a szakkönyvtáraké. Már a definíció is annyiféle, ahány szerző, ráadásul a magyar és a német szakirodalom is másként definiálja. A magyar szakirodalom többnyire a kutatóintézetek és tudományos kutatással is foglalkozó egyéb intézetek (pl. kórházak, múzeumok), termelő vállalatok szakirodalmi dokumentumokat tartalmazó, szakszerűen feltárt gyűjteményeit nevezi szakkönyvtáraknak.

Németországban a tudományos kutatás azonban korántsem korlátozódik a kutatóintézetekre, hanem jelentős szerep jut az egyetemeknek. Ennek köszönhetően szorosan idetartoznak a felsőoktatási könyvtárak is, így az általam vizsgált heidnémet területen olyan európai hírűek, mint pl. Universitätsbibliothek (UB) Heidelberg, UB Tübingen, UB Konstanz, UB Karlsruhe.

Az egyetemi könyvtáraknak sokkal összetettebb feladatuk van, mint Magyarországon. Nem csupán az egyetemen folyó tudományos munka támogatása, segítése a céljuk, ami pedig már önmagában sem kis feladat (egyre inkább megfigyelhető számos egyetemen az a tendencia, hogy egy-egy részterület iránt különösen érdeklődő hallgatók projekt kurzus keretében gyakorlati problémákat oldanak meg, s ezzel nagyértékű tudományos és/vagy gyakorlati munkát végeznek). Ugyanakkor e könyvtárak rendszeresen segítik a szakkönyvtárakat is egyedi problémák megoldásával (pl. könyvtárközi kölcsönzés), illetve állandó szolgáltatásokkal (pl. adatbázisok rendelkezésre bocsátása).

Természetesen mindkét ország szakkönyvtárai célul tűzték ki maguk elé, hogy minden lehetséges eszközzel a kutatást, a tudományos munkát szolgálják, vagyis szolgáltatásaikkal mindig a használók rendelkezésére állnak.

A két városban közös még, hogy mindkét helyen folyik felsőfokú könyvtárosképzés: Szombathelyen a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-Informatikai Tanszékén, Stuttgartban pedig a Fachhochschule für Bibliothekswesen-en (Könyvtárügyi Szakfőiskola).

A dolgozatban először a műszaki szakkönyvtárak, a szombathelyi *RECOMIX* és a stuttgarti *Standard Electric Lorenz AG (SEL)* Alcatel szakkönyvtárának elemzése olvasható.

Mindkét könyvtár egy-egy elektronikai gyárhoz kapcsolódik, gyűjtőkörük az e témában megjelent könyvekre, folyóiratokra, különlenyomatokra és egyéb nyomtatott dokumentumokra terjed ki. Olvasóik közé többnyire a vállalat dolgozói tartoznak, közülük is inkább a képzettebbek: mérnökök, elektronikai szakemberek. A könyvtárak nyitvatartása is az ő munkaidejükhöz igazodik.

A két könyvtár közötti alapvető különbség onnan származik, hogy eleve különböző adottságú, lehetőségű vállalathoz tartoznak. Az SEL egy világszerte elismert és ismert cég, míg a RECOMIX az utóbbi években a teljes és részleges szanalás között egyensúlyozó, a recesszió áldozatául esett, valaha azonban nagyon jól működő gyár. Ez természetesen kihat a könyvtár működésére is: az SEL-nél mint dokumentációs központ nélkülözhetetlen, a RECOMIX pedig olyannyira gazdasági-működési nehézségeivel van elfoglalva újabban, hogy a szakkönyvtár szinte teljesen háttérbe szorult.

A könyvtárak között találhatunk eltéréseket. Az egyik legszembeütőbb ezek közül a szerzeményezés lebonyolítása. Az SEL könyvtárosai szabad kezet kaptak, az éves kerettel saját belátásuk szerint gazdálkodhatnak, kikérve azonban a használók, vagyis az egyes részlegek dolgozóinak véleményét. A RECOMIX-nél a pénzügyi osztályon keresztül történik a vásárlás: a könyvtáros csak javaslatot tehet arra, hogy milyen dokumentumokra van szükség, a döntés nem rajta múlik, hanem pénzügyi megfontolások alapján a gazdasági osztályon. Ezenkívül nincs állandó keret biztosítva a könyvtár számára, ami a '70-es években és a '80-as évek elején (amikor jól működött a gyár) semmi problémát nem jelentett: mostanában azonban már a legfontosabb dokumentumokat sem mindig tudják megvásárolni.

Az állandó keret sem biztos megoldás azonban. Az SEL évi 62 000 DM-mel gazdálkodik, ami 430 folyóiratot jelent körülbelül, a fennmaradó 4–5000 DM 1988-ban még 86, 1991-ben már csak 50 kötet könyv megvásárlásához volt elegendő.

A szakkönyvtárakban is jelentős szerepet kap a számítógépesítés. A RECOMIX ezt katalógusként használja, az SEL a jobb német körülményeket kihasználva adatbázisokba kapcsolódik be.

A más műszaki könyvtárakkal való együttműködés hiányzik mindkét könyvtárnál, ennek oka talán az, hogy annyira szűk szakterületet fednek le állományukkal, hogy tulajdonképpen az egész országban mindössze 1–2 egyező gyűjtőkörű szakkönyvtárat találnának, így rendszeres és folyamatos együttműködés nem adott számukra. Ha problémájuk van, akkor inkább egyetemi könyvtárhoz (SEL) vagy nagyobb közművelődési könyvtárhoz (RECOMIX) fordulnak, legyen szó irodalomkutatásról, vagy egyszerűen könyvtárközi kölcsönzésről.

Az olvasók kiszolgálásánál két különböző felfogással találkozunk; a RECOMIX könyvtárában szabadpolcon helyezkednek el a dokumentumok, így a használó önállóbban keresheti a számára szükséges könyveket; az SEL-nél az olvasóknak nincs szabad bejárásuk a dokumentumok közé, az állomány zárt raktárban található, amit a könyvtárosok közvetítésével használhatnak.

A szolgáltatások köre meglehetősen széles mindkét könyvtárban. Az alapvető szolgáltatásokon kívül (kölcsönzés, helybenhasználat) a RECOMIX könyvtára a külföldi folyóiratok annotációival és különféle referáló lapokkal áll a használók rendelkezésére; az SEL-nél pedig jól bevált szolgáltatási forma a folyóiratkörosztás, valamint az irodalomkutatás, ami a már említett számítógép segítségével történik.

A RECOMIX-nak mindössze egy könyvtárosa van, aki azonban felsőfokú könyvtárosi végzettséggel rendelkezik, és már 1975 óta vezeti a könyvtárat. Az SEL szakkönyvtárának négy munkatársa van, akik műszaki diplomával látják el feladatukat, könyvtárosi végzettségük viszont nincs. Ez azért meglepő, mivel a stuttgarteri Fachhochschule für Bibliothekswesen-en az egyik szakon szakkönyvtárosi képzés folyik, ezért szakkönyvtárosi képzettségű szakember alkalmazása vagy a diploma megszerzése nem lenne nehéz feladat.

Az eltérések ellenére a két könyvtár sok hasonló vonással is rendelkezik, s ha eltekintünk földrajzi adottságaiktól, bármelyikükkel találkozhatnánk mind Magyarországon, mind pedig Németországban.

A műszaki könyvtárak tanulmányozását a múzeumi könyvtárak követték: a szombathelyi *Savaria Múzeum* helyismereti és régészeti, illetve a stuttgarteri *Linden-Museum* etnológiai szakgyűjteménye.

A szakkönyvtárak helyzete híven tükrözi azoknak az intézményeknek az állapotát, melyeknek munkájához kapcsolódnak, s noha a két országban megfi-

gyelhető helyzet mutat eltéréseket, a könyvtárak valahogy mégis hasonló problémákkal küszködnek mindenütt.

A humán szakkönyvtárak esetében nem lehet érezni a műszaki tudományoknál megfigyelhető „elsőként felfedezni” sürgető kényszerét, ezért az előző két könyvtártól eléggé sok eltérést mutat a két újabb könyvtár bemutatása.

Mindkét könyvtár esetében megfigyelhető, hogy ezt a lelassult tempót átvették tevékenységükben. Jellemző a teljes elszigeteltség: egyik könyvtár sem fordított túl nagy figyelmet az esetleges munkamegosztásra, pl. a szerzeményezés összehangolása a régió, vagy a megyén, tartományon belül. A szolgáltatók rendkívül szűkkörűek: mindössze a helybenhasználat, illetve esetenként a kölcsönzés az, amit a használók igénybe vehetnek.

A használók köre hasonló a két intézményben. A német könyvtár szigorúbb, mindössze a múzeum kutatói használhatják az amúgy sokrétű és gazdag gyűjteményt. Ez azért is érdekes, mert az egzotikus népek kultúrájával sokkal többen foglalkoznak, s Dél-Németországban több hasonló profilú múzeum is található. A Savaria Múzeum némileg nyitottabb, főiskolások, pedagógusok számára is használható, az állomány ezáltal méginkább kihasználta.

Az állománygyarapítás a használók kérése alapján történik. Könyvesboltból, antikváriumból, magánszemélyektől vásárolnak. A tudomány jellegéből adódóan a folyóiratoknak nincs olyan nagy szerepe (?), mint más szakkönyvtártípusoknál, az éves keretet így többnyire könyvek vásárlására fordítják: a Savaria Múzeum gyűjteménye 450–500 kötetrel, a Linden Museum könyvtára 1000 kötetrel gyarapodik évente. Pontos adatokkal egyik könyvtárban sem tudtak szolgálni; a német könyvtáros be is vallotta, hogy nem vezet számszerű kimutatót az állomány fejlődéséről.

Technikai szempontból ez a két könyvtár volt a vizsgáltak közül a legkevésbé jól ellátott. Mindössze egy írógép és másológép áll rendelkezésre, számítógép vásárlására (elsősorban anyagi megfontolásból) még csak nem is gondolhatnak.

Bár a többi múzeummal csekély kapcsolatban állnak, meg kell említeni a nemzetközi kiadványcserét, amely mindkét könyvtár esetében fontos szerepet tölt be: így jutnak hozzá sok olyan dokumentumhoz (múzeumi évkönyvek, kiállítási katalógusok), amelyek kereskedelmi forgalomban nem hozzáférhetők.

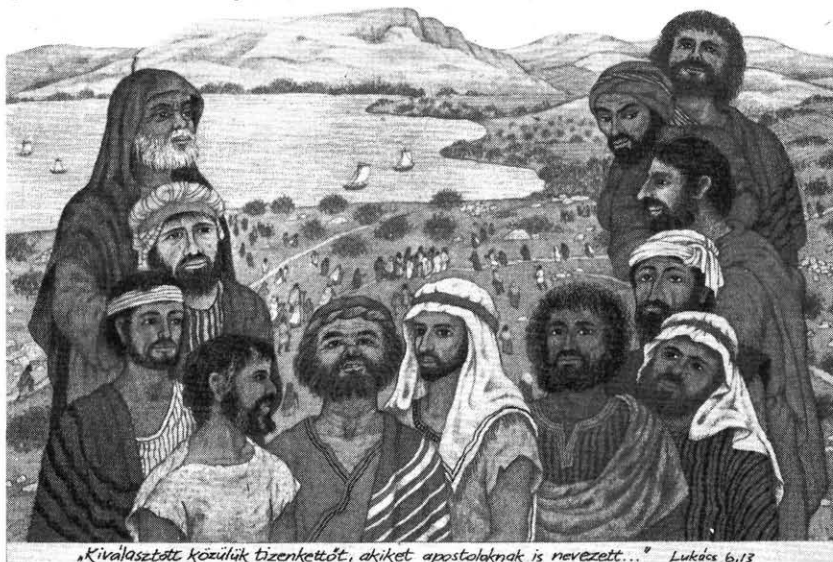
A harmadik szakkönyvtári altípus, a kórházi orvosi könyvtár, egészen másfajta, mindkét eddigi típustól eltérő jellemzőket hordozó könyvtárfajta, s ennek igazolására a Vas Megyei *Markusovszky Kórház Orvosi Könyvtárának* és a stuttgarti *Katharinen-Hospital orvosi könyvtárának* bemutatása jó példa.

Mindkét kórháznál közös vonás, hogy nem specializálódott az orvostudomány egyik területére, hanem általános, a sebészettől kezdve a belgyógyászaton át az idegsebészetig mindenfajta osztály megtalálható. Mindkét kórház gyakorlókórházi szerepet is betölt, a szombathelyi a POTE-hoz tartozik, a stuttgarti pedig a Tübingeni Egyetem Orvosi Fakultásához. Mindkét intézmény egy nagyobb régió általános kórházi ellátását tűzte ki célul: megyei, illetve tartományi feladatokat látnak el.

Az orvosi könyvtáraknak két alapvető funkciója, hogy egyrészt segíteniük kell a gyógyítást, s emellett a kutató tevékenységet is. Minthogy a gyógyításnál sokszor emberletről van szó, ezért nagyon fontos, hogy a kívánt dokumentum a lehető leggyorsabban jusson el az orvosokhoz. Talán ez a magyarázata annak is, hogy a számba vett könyvtárak közül ezeknél működik leghatékonyabban a könyvtárközi kölcsönzés, s a többi szolgáltatás.

A Markusovszky Kórház orvosi könyvtárának annyiban talán „könnyebb” a helyzete, hogy a három főfoglalkozású könyvtárosnak „csak” ezt az állományt

Jézus tanítványai

„Kiválasztott közülük tizenkettőt, akiket apostoloknak is nevezett...” Lukács 6,13

kell kezelnie, míg két stuttgarti kollégájuknak a betegek ellátására szolgáló könyvtárat is irányítaniuk kell.

A használók körének döntő részét a kórház orvosai teszik ki, de egészségügyi szakdolgozók, medikusok és a város többi orvosai is gyakran fordulnak hozzájuk segítségért.

Az állományt két nagy részre lehet osztani mindkét könyvtár esetében: folyóiratokra és könyvekre. Ellentétben a múzeumi könyvtárakkal, itt a folyóiratokon van a nagyobb hangsúly, ami a gyorsan változó orvostudományt figyelembe véve nem meglepő, hiszen a legújabb tudományos eredményeket a periodikumokból lehet leghamarabb megtudni.

Az orvostudományi, különösen pedig a kórházi könyvtárak rendkívüli módon egymásra vannak utalva, mivel az anyagi helyzetből következően csak a szükséges szakirodalom töredékét tudják beszerezni, ezt mind a magyar, mind pedig a német kórház esetében megfigyelhettük. A Markusovszky Kórház könyvtárára azonban jellemzőbb, hogy hozzá fordulnak kívülről is segítségért, míg a Katharinen-Hospital kevesebb kérést teljesít, gyakran inkább maga is a közelben lévő egyetemi könyvtárhoz (könyvtárakhoz) fordul kéressel.

Mindkét könyvtárban jól kiépített a szolgáltatások rendszere, a helybenhasználaton és kölcsönzésen kívül a folyóiratkörözés, irodalomkutatás, témafigyelés, másolatszolgáltatás áll a használók rendelkezésére.

A könyvtáros – használó viszonyban is itt figyelhető meg a legszorosabb kapcsolat, a könyvtárosok nagyon jól ismerik a hozzájuk fordulóknak konkrét és szűkebb szakterületét, kutatási témáit, s így nemcsak a hozzájuk intézett kéréseket teljesítik maradéktalanul, hanem a fent említett szolgáltatásokkal, mint folyóiratkörözés, irodalomkutatások készítése stb. az igényeknek elébe is mennek; különösen a Markusovszky Kórházban figyelhető meg ez a fajta együttműködés, jeladó szolgáltatás.

A tanulmányozott szakkönyvtárak fele magyar, fele német volt, s egyúttal

eltérő profilúak voltak. Az első pillantásra logikus országok közötti eltérések mellett (és részben helyett) az egyező vonások nem az azonos országbeli könyvtárak között fedezhetők fel, s az igazán markáns és fontos eltérések nem abból adódtak, hogy az adott könyvtár földrajzilag hol helyezkedik el. Több hasonlóság volt pl. két műszaki könyvtár között, mint az egy városon belül található múzeumi és kórházi gyűjtemény között. Ha jól meggondoljuk, nem is olyan meglepő ez az eredmény. Hiszen a szakkönyvtáraknál éppen a tudományok (többségének) nemzetközi jellegéből adódóan érthetőbb az azonos vagy hasonló fejlődés, mint a többi könyvtártípus esetében. Így a különbségek is eszerint alakultak, s a földrajzi különbség mindössze annyi, amennyire maga a tudományos gyakorlat eltérő országoként. Ezek a tapasztalatok is alátámasztani látszanak, hogy meglehetősen eltérő vonásokkal beszélhetünk humanisztikus és nem humanisztikus szakkönyvtárakról, s az orvosi könyvtárak valahol a kettő között helyezkednek el. Hat könyvtár vizsgálatából nem lehet ugyan általános következtetéseket levonni, de érdekes és figyelemre méltó, hogy a két, eltérő adottságú – bár sok vonatkozásban hasonló utat bejárt – ország szakkönyvtárügye legalábbis hasonló problémákkal küszködik.

A szakkönyvtárak talán ma már nem olyan zártak, mint a XIV. századi kolostori könyvtárak, s amilyenről *Econ*ál a „Rózsá nevé”-ben olvashatunk. Sokkal inkább olyan intézmények, amelyekre közvetlen testközelben, s nap mint nap szükségük van a használóknak, s amelyek nem tudnak fennmaradni a szakemberek érdeklődése nélkül.

Németh Hajnalka

Visszatekintés a József Attila Városi Könyvtár 30. évére

Zalaegerszegen már a reformkorban felvetődött a könyvtáralapítás gondolata. 1826-ban írók, táblabírók, haladó szellemű főurak kezdeményezték közkönyvtár felállítását. Ennek érdekében gyűjtést indítottak, amelynek eredményeként *Skublics Károly* táblabíró családi könyvtára is a vármegye tulajdonába került. Ez megeremtette a kialakítandó könyvtár alapjait. Sajnos, a felajánlások teljesítése akadozott, a befolyt összeg kevés volt az építkezés megkezdéséhez. Közben a gyűjtést és könyvtáralapítást kezdeményezőők közül sokan meghaltak, s Világos után a közkönyvtár létesítésével foglalkozó álmokat hosszú időre elnyelte az idő.

1945 után a társadalmi, gazdasági konszolidálódás, a szervező s előkészítő munka eredményeként 1950. március 5-én megnyílt a megye első körzeti könyvtára Zalaegerszegen, majd 1952. novemberében a Megyei Könyvtár. Feladata a város és a megye könyvtári ellátása volt.

A könyvtár átadása után az olvasók igényeiknek megfelelően fejlődtek a fiókkönyvtárak is. Egy ideig a Megyei Könyvtár – mint központi könyvtár – végezte a beszerzést, az állománybavételt, s a fiókban kölcsönöztek.

1963. augusztus 20-án nyílt meg a Gárdonyi út menti lakótelepi parkban, jelentős társadalmi segítséggel, a Városi József Attila Könyvtár. Működésének kezdetétől feladata – a kölcsönzési tevékenység mellett – Zalaegerszeg közműve-

lódési fiókkönyvtárhálózatának irányítása. Közvetlen vonzáskörébe tartozott az olai városrész, s a város nyugati lakóterülete.

Kezdetben egy rész munkaidős könyvtárossal, heti 18 órás kölcsönzéssel 80 m²-en szolgálta az olvasókat. Az első években a város fiókkönyvtárainak ellátására gondolni sem lehetett.

Állománygyarapításra a költségvetés évi 50–80 ezer forintja szolgált. Ebből a fiókkönyvtárak állandó fejlesztését és a belépő iskolai könyvtárak kezdő állományát is biztosítani kellett.

A könyvtár hamarosan zsúfolt lett, feladatainak ellátása érdekében javítani kellett működési körülményeit. Az 1976. július 26-án befejeződött bővítés eredményeként 230 m²-re nőtt az alapterülete. Elkülönült a felnőtt és gyermek könyvkiválasztó tér. Megnőtt a helybenolvasás lehetősége, a gyermekrészleg is alkalmassá vált csoportos foglalkozások rendezésére. A könyvtár berendezése, felszerelése is megváltozott.

A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház megalapításával megváltozott a város néhány művelődési intézményének funkciója és fenntartója. Új intézmények is épültek, így a landorhegyi városrészen a Városi Művelődési Központ, amelyben helyet kapott az építés, költözés, átszervezés miatt a kölcsönzést ideiglenesen szüneteltető városi könyvtár modern, 600 m²-es intézménye is. Sajnos, az intézmény „egyteres”, az irodákat, munkahelyeket polcokkal, tételválasztókkal kellett elkülöníteni. Ettől eltekintve a könyvtár működési feltételei jónak mondhatók. A dokumentumokon kívül korszerű technikai eszközök – zenei részleg átjátszási lehetőséggel, színes tévé, videomagnetofon, fényképezőgép, személyi számítógépek perifériákkal, Rank Xerox gyorsmásoló – segítik a könyvtárhasználókat az információszerzésben, illetve a könyvtárosokat az olvasók kiszolgálásában.

Az új épületben a könyvtár feladatai gyarapodnak. 1983-tól Zalaegerszeg városkörnyéki könyvtárainak hálózati gondozója. 1986–1988 között megszervezte, s ma is működteti a városkörnyéki települések ellátását szolgáló könyvtári ellátórendszert.

Személyi ellátottság. 1963-ban csak egy rész munkaidős könyvtárosi álláshely volt. 1967-ben lett nyolcórás. Utána évekig egy főfoglalkozású könyvtáros, s kettő rész munkaidős kisegítő dolgozott. A feltételek 1974-ben javultak két fiatal főiskolát végzett könyvtáros beállításával. 1980-ig kisebb személyi változások történtek (az állományban lévő nő doldozók szülési szabadsága miatt új könyvtárosok beállítására került sor).

A működési feltételek alakulásában gyökeres változást hozó új épületben a könyvtárosok száma is kedvezően alakult. 1981-ben hat fiatal felsőfokú végzettségű könyvtáros jött dolgozni a könyvtárba. Az utolsó nagyobb feladat, a könyvtári ellátórendszer megszervezése és működtetése további két státuszteredményezett.

Állománygyarapítás. A könyvtár állománya az alapítás évében 2500 kötet volt. Az első tíz évben a beszerzésre fordítható összeg s az állomány – ha nem is jelentősen – emelkedett. Az állománygyarapítási keret növekedése folytán fel lehetett emelni a vásárolt művek példányszámát, főleg a maradandó értékű szépirodalom és ifjúsági irodalom esetében. A kellő ütemű és méretű állományfejlesztésnek a helyhiány szabott gátat.

A Városi Könyvtár állományegységeinek száma ma 88 700 db, értéke meghaladja az 5 millió forintot. A gyarapodás összegét részben saját költségvetés, részben a Közművelődési és a Kulturális Alap, a megyei és városi pályázatok támogatása fedezte. Mindezekhez járultak különböző intézmények és magánosok könyvajándékai is.

Az első irattári adat szerint 1974-ben 24 féle újság járt a könyvtárba. A következő években lassan emelkedett a periodikumok száma, 1979-ben már 60, 1981-ben 92, 1983-ban már 132 féle újság előfizetésére volt mód. 1985 után már nem jelentős az emelkedés, 1992-ben 163 cím. (Napilapok, gyerekfolyóiratok, képes- és divatlapok, hobby-újságok, szépirodalmi és szaklapok egyaránt megtalálhatók közöttük. Több világnyelven megjelenő sajtótermék is olvasható a könyvtárban.)

A könyvtár – először – leginkább gyermekfoglalkozásai színesebbé tételéhez gyarapította hanglemezállományát. Nagyobb ütemű fejlesztése 1983-tól kezdődött, s azóta a gyűjtemény folyamatosan épül, évi 80–110 lemezzel. Elsősorban komolyzenei, irodalmi és nyelvtanulást segítő hanglemek vannak a könyvtárban, de – főleg fiatalok kívánságára – könnyűzenével is kiegészül az állomány, bár ez utóbbi már inkább hangkazettán. Ma a hangzók gyarapodása többségében CD hanglemezzel. A látogatók érdeklődése és bizonyos szolgáltatás-bővítésként kezdett a könyvtár műsoros videokazettákat gyűjteni.

Olvasószolgálat. A hatvanas években a város területén az olvasószám (nagyobb mértékben a 14 éven aluliaké) fokozatosan nőtt. A megyei könyvtár régi épületében az olvasók létszámának további emelkedése, igényeinek ellátása – helyszüke miatt – komoly nehézségekbe ütközött. Ekkor – főleg a gyerekolvasókat – elsősorban a fiókkönyvtárak felé irányították.

A központi területen lévő József Attila Könyvtár állománya lehetővé tette az új olvasók könyvellátását. Az alapítás évében 346 beiratkozott olvasója volt, 70%-a tanuló. Az első tíz évben az olvasószám kevésbé, a látogatók és a kölcsönzött kötetek száma jelentősen emelkedett. A város vezetői elsősorban a gyerekolvasók lehetőségeit kívánták javítani az 1976-os bővítéssel, de igazán csak 1981-től, a jelenlegi épületbe költözéstől lehet beszélni többezres (gyerek és felnőtt) beiratkozott és a könyvtár szolgáltatásait igénybe vevő olvasókról. Az új intézmény – egy városrész közepén – minden korosztály és a korábbinál sokkal szélesebb érdeklődési igények kielégítésére lett képes. A lakosság örömmel vette birtokába az új könyvtárt. A felnőtt olvasók száma ma mintegy 5 ezer, a látogatók száma 60 ezer, a kölcsönzött könyvek száma 65 ezer; örömdeszen nőtt az olvasók érdeklődése. 1987 óta a fejlődés lelassult, láthatóan kialakult és megállapodott a könyvtár használóinak köre.

Szolgáltatások. A kezdeti években a könyvtár a könyvek kölcsönzését, s némi helybenolvasást tudott biztosítani. Az olvasóterem csak az 1976-os bővítés során különült el, s itt volt a segéd- és kézikönyvtári állomány is. Ekkor már nagyobb könyvtári rendezvények tartására is mód nyílt. A könyvtárközi kölcsönzés alkalmazását a hetvenes években készült munkatervek, s beszámolók bizonyítják. Azóta is igényelt szolgáltatás. Az irodalomkutatások során, főleg szakdolgozatokhoz (ld. 350 főiskolai olvasó!) irodalomjegyzékek, könyv-, nemzeti ünnepek-, irodalmi évfordulókhoz kiállítások készülnek. Az érdeklődőknek kulturális és köznapi információt szolgáltatnak, akár telefonon is. Bibliográfiák készülnek, amelyek egy része évfordulókhoz kapcsolódik, az oktatást segítik (pl. *Arany János* verselemzések, *Babits Mihály*, *Kisfaludy Károly*, *Tóth Árpád* bibliográfiák stb.).

A zenei részleg 1982-ben nyílt meg. Alapjait a régi könyvtár, még az 1976-os Zala megyei tanácsai támogatással létrehozott lemeztár és technikai eszközök szolgáltatták. 1991-től a komolyzenei hanglemek kölcsönzésére is mód van. Ugyanez évben CD lemezzátszóval gyarapodott a felszerelés, ettől kezdve feladat a CD lemezek vásárlása is. 1991-től videofilmek gyarapítását is megkezdte a könyvtár.

„Hogyan, imé, vaspenom, fellel a szegényeknek adom, és ha valakitől valamit kieszaroltam, a négysecrét adom vissza neki.” Lukács 14,8.

A hagyományos könyvkölcsönzés mellett megnőtt az információs szolgáltatás iránti kereslet. A megváltozott körülményekhez a városi könyvtáraknak is alkalmazkodni kellett. Ezért sokoldalúan fejleszti a különféle információkat nyújtó és közvetítő tevékenységeket. Első lépcsőben – központi adatok alapján – számítógép közvetítésével sajtófigyelés (PRESSDOK), jogszabálymutató (KARTOTÉK), munkavédelem és szabvány témakörökből informálódhatnak az olvasók. Az elmúlt évben megkezdődött a könyvtár állományának számítógépes feldolgozása (TEXTÁR), és folyamatban van a zenei részleg hangzóanyagának, valamint videoállományának számítógépes feldolgozása.

Rendezvények. Az „új” épülettel a könyvtár lehetőségei nagymértékben bővültek. A könyvtár dolgozói friss energiával és sok ötlettel tervezték meg a könyv- és könyvtárpropaganda formáit. A Zalai Hírlap cikkeiben, s „Tájékoztató a könyvtár szolgáltatásai, használatának szabályai” c. kiadványban adtak hírt a lakosságnak. A Városi Műsorkalauz havonta, a Városi Televízió alkalmanként tájékoztat az intézmény rendezvényeiről.

Legnagyobb propagandát a rendezvények jelentik a könyvtár számára. Korábban évente 10–15 sikeres író-olvasó találkozó, előadói est volt a városi könyvtárban. Sokak számára emlékezetes maradt *Bihari Sándor*, *Czine Mihály*, *Lengyel Balázs*, *Moldova György*, *Csoóri Sándor* stb. találkozói. Ma évi 3–4 nagyobb rendezvény szervezésére van mód és igény.

A városi könyvtár támogatja a Zalaegerszegen élő írók, költők alkotómunkáját. Bemutatókötés lehetőséget biztosít számukra, otthont nyújtott a Zalaegerszegi Írókörnek. Segíti kiadványaik – Egerszegi füzetek – megjelentetését.

Gyerekrészleg. A városi könyvtár gyerekrészlegében kb. 20 ezer kötet könyv, 23 féle folyóirat várja az érdeklődő gyerekeket. Az elhelyezés egyetlen, ám alapvető gondja, hogy a részleg nem elkülönített egység. Az összes beiratkozott olvasók 30%-a 14 éven aluli. Az egyéni olvasók mellett előzetes bejelentés

alapján iskolai osztályokat, napközis csoportokat is fogad a könyvtár. A csoportos látogatókat megismertetik a könyvtárral, könyvtárhasználattal.

Kiemelten ápolják a környékbeli oktatási intézményekkel a kapcsolatot (Hamburger Jenő, Pais Dezső, József Attila Általános Iskola, óvodák stb.). A kéréseknek megfelelően havi ütemterv alapján foglalkozásokat tartanak, amelyekhez saját maguk állítanak össze értékes, egymásra épülő ismereteket tartalmazó, a játékos ismeretszerzés változatos formáit ötvöző tematikát.

A részleg munkatársai több kiadványt készítettek. Szakmai, módszertani és oktatási szempontból rendkívül jelentősek azok, amelyekben a csoportos foglalkozások anyagát gyűjtik össze és a tapasztalataikat is összegzik.

Rendezvényei közül már hagyományossá vált a József Attila Városi Szavalóverseny (1991-ben már megyei méretűvé bővült), és a Városi Mesemondó verseny. 1983-tól kezdve pedig több ezer gyereket megmozgató pályázatsorozatokat bonyolítottak le partner-szervezetekkel (pl. TIT stb.).

Fiókhálózat. A József Attila Városi Könyvtár feladata – kölcsönzés, rendezvények, gyerekfoglalkozások stb. – mellett a város peremkerületeiben és egyéb pontjain működő fiókkönyvtárak működtetése is.

A könyvtár 1963. évi megnyitásakor a város területén 6 fiókkönyvtár volt. A könyvtárak száma és elhelyezkedése nem biztosította a város egész területének megfelelő ellátását, s a meglévők (zsúfoltság s egyéb okok miatt) alig voltak alkalmasak az olvasók megfelelő kiszolgálására. A Városi Tanács VB. feladatának tartotta a peremkerületekben élők könyvtárhasználatának biztosítását. A fiókkönyvtárak jó része átalakítással vagy új helyre költöztetésével elfogadható elhelyezést nyert. Költségvetésből és a városfejlesztési alpból rendszeresen gyarapították állományukat. Az idők során néhány könyvtár megszüntetésére – a roppant alacsony olvasói érdeklődés és a nem megfelelő elhelyezési viszonyok miatt – került sor.

Az 1970-es években a városi könyvtár – hálózati munkája mellett – támogatta a város iskolai könyvtárait is, valamint több megyei jellegű gyermekkönyvtári módszertani továbbképzés színhelye, aktív támogatója volt.

*

Az elmúlt 30 év során a város könyvtárkultúrája nagy változáson ment át, komoly eredményeket ért el. Új könyvtár épült, az olvasótábor létszáma emelkedett. Az olvasás és a könyvtárhasználat a korábbinál nagyobb szerepet kapott. Az olvasók száma a közművelődési könyvtárakban évről-évre nőtt. A kölcsönzött művek száma az olvasótábor kiszélesítésével arányosan nőtt.

A városi könyvtár ma már éves szinten mintegy egy millió forintot fordít állományának gyarapítására. A beszerzett művek többsége még könyvalakban jelenik meg, de egyre több a nem hagyományos formában vásárolt dokumentum a könyvtárban. A feladatok egyre differenciáltabban jelentkeznek, bizonyítva ezzel is a könyvtár nélkülözhetetlen voltát.

Az elért eredmények további feladatok megoldására ösztönöznek, a gyors ütemben növekvő, a könyvtárak felé forduló igényeknek csak a korábbinál nagyobb rugalmassággal, nyitottsággal tudnak megfelelni a könyvtárak, s a városi könyvtár is.

Major Árpád

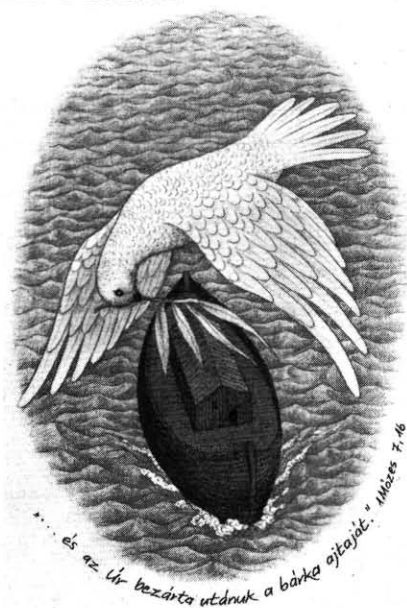
Televízió és olvasás

Péntek dél, telefon: hétfő reggel fél kilencre a tévébe kellene menni, fontos lenne, „magára gondoltunk, X nem ér rá, Z nem vállalja” (10 órakerétekezés kezdődik), kérlelő hangsúly, könyvtár, olvasás, analfabétizmus, maga ért ehhez, ő már fél 10-kor szabad is lesz. Rövid szabódás után ráállok. Az ember ne keresse magát! Tegye a dolgát!

Mi is hát a feladat? Vigyek konkrét adatokat? Nem, nekik vannak olvasásról, könyvtárról – nekem csak kommentálnom, értelmezni kell a bemutatott tényeket.

Hétfőn reggel a szokásosnál nagyobb dugó már a Márvány utcánál, gyors irányváltás, kerülő a Déli felé, alig jobb, a Krisztinánál is csak lépésben megyünk. Araszolás az Alagút

Az Özönvíz

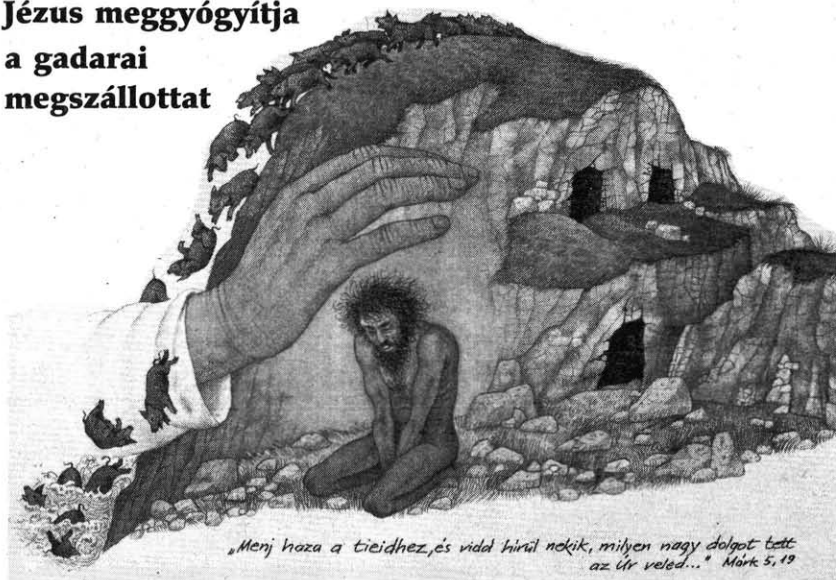
felé – az idő rohamosan fogy – Lánchíd a megszokott, végre az MTV székháza, csak minden parkolóhely foglalt, már 8 óra 29 perc. Félig a zebrán hagyom a kocsit 5500-at kell fizetnem, ha közben elszállítják! 8 óra 35-kor ülök a stúdióban, ahol húszan nyüzsögnek, lámpák, drótok, üdítővel kínálnak, közepén a helyes, ügyes, barna műsorvezető nő teázik, hangosan ásít, sminket igazít; virágok, díszletek, lámpák lázas állítgatása – a huszadik perc végén odavetett félmondat „mindjárt jövök magához”. Nem jött!

Nosza, tessék beülni! Elindulok – rémült kiáltás: már adásban vagyunk! A díszletek mögé tuszkolnak, végre leülhetek, botjaimat gyorsan elveszik – zavarná az összképet!

Már jön is a kérdés, soha nem hallott vizsgálati adat „a gyerekek fele sem tud megfelelően olvasni” – miért van ez így?

Miféle vizsgálat? Milyen módszerekkel? Mi volt a „megfelelés” kritériuma? Ki és hol végezte, publikálta? – ötlik fel bennem gyors egymásutánban néhány kérdés, de ne kötekedjünk, ez élő műsor. Csikorogva, körülményesen a tévé és az olvasás megváltozott funkciójáról: akik korábban elalvás előtt könyvet, azok ma mind a képernyő előtt, meg az iskola „húzd alá, kösd össze, karikázd be!” beszűkítő, olvasás- és beszédellenes, elszegényítő feladatai... Válasz közben keresem a riporternő tekintetét, hiába, ő jegyzeteit lapozgatja, készül a következő kérdésre. Érdekel ez itt valakit egyáltalán? Csakazértis befejezem még egy Márai idézettel: „Nem az a fontos, hogy sok író legyen egy közösségben, de fontos, hogy sok olvasó legyen”.

Jézus meggyógyítja a gadarai megszállottat

Már tessékelnek is kifelé, jön a következő, útban vagyok, pedig még annyi mindent akartam volna mondani, meg visszakérdezni, egyáltalán beszélgetni az élet egyik legfontosabb emberi funkciójáról, a gondolkodásról, konfliktusaink, belső feszültségeink elrendezésében mulhatatlanul szükséges meditációról, illetve az ezt alapvetően szolgáló belefeledkező olvasásról, meg a könyvtárak egyre fontosabb funkcióiról.

Megalázottan, keserűen ballagok kifelé. Jópofa, érdekes 2–3 perc kell ide, sok poénnal! Soha többé nem vállalom ilyesmit, elég volt! Csak órák múlva, a nap végére áll össze bennem a kép: 60–65 éves munkásember szegődött mellém, míg vártam a „fellépésre”. – Maga beszél itt majd az olvasásról? Én ma is sokat és rendszeresen olvasok, rengeteg verset tudok kívülről, de mondja, miért nem ragad úgy belém mint régen, miért felejték sokkal gyorsabban? Vajda a kedvencem, különösen a *Harminc év után*: „Mi hátra volt még elkövetkezett / E földi létben gyász sorunk betölt” – mondja gyorsan, halkán, rezignáltan –

és a legszebb sor: „Ki bájaidból méltatlan vadakra / Pazaroltál nem értett kincseket;” – tudja én egyedül élek. Elég egy figyelő tekintet, hümmögés – rendületlenül folytatja: – Félre ne értsen, én Rákositól hallottam, (akkor abban hittünk, akkor voltam fiatal) olvass mindennap 20 percet! Megtettem és azután már megszoktam, hiányzott. – Ezt mások is mondták, nem kell szegyenkeznie – próbálok nyugtatni. Dosztojevszkijt említ legnagyobb élményeként, meg az Anna Kareninát, ma sem tud megenni olvasás nélkül, de válogat! Közben munkába szólítják, de folytatja, igen Rákosi okos volt, de nagy gazember! A könyvek és a nők az élet legnagyobb ajándékai! Tudja, a nőktől kedvességet, gyengédséget, sok-sok szeretetet, meg keserűséget, fájdalmat kaptam – a könyvektől csak jót, derűt, vigasztalást, fényt...

Ezen az esős, októberi hétfőn egy ember biztosan volt a Magyar Televízió székházában, aki valóban szeretett volna az olvasásról beszélgetni velem.

Nagy Attila

Változó székek – változó szempontok

Amikor elolvastam *Pallósiné Toldi Márta* *Varietas delectat?* című cikkét, a benne lévő fejtegetésre, tényekre gondolva azt mondtam magamban: persze, hogy gyönyörködtet, node ekkora – már nem. Vérmérséklettől függően a mai helyzetet ki-ki nevezheti változatosságnak vagy káosznak, én ez utóbbi felé hajlok. Már ami a városi és a megyei könyvtárak lappangó vagy nyílt ellentéteit illeti. Tisztázatlan, hogy kinek mi a dolga, kit miért pénzelnek, s egyáltalán ki ellenőrzi ezt. Vagy lehet, hogy csak a források szűkössége miatt érezzük így? A jó öreg *Marx* mondá, hogy a lét határozza meg a tudatot, s úgy látszik, hogy a szakmai lét (helyzet) a szakmai tudatot. Sorsom úgy alakult, hogy 26 évnyi városi igazgatóság után most egy megyei könyvtár vezetője vagyok, ezért élénken emlékezem

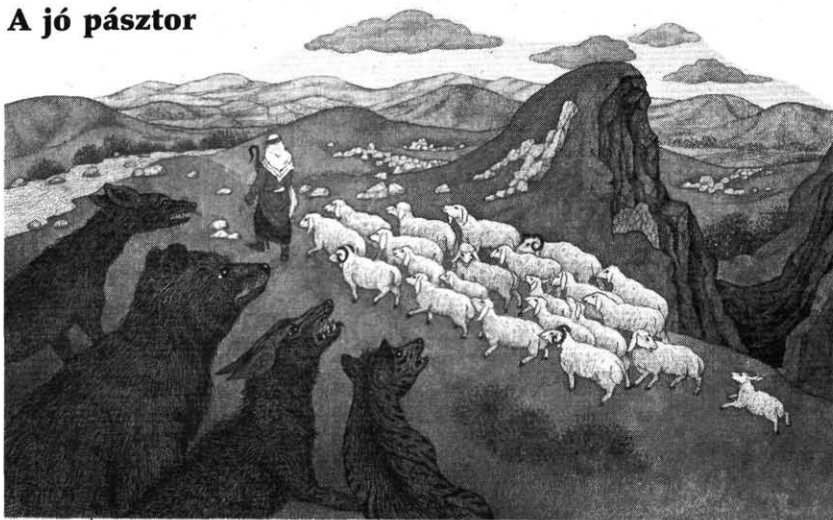
még „előző létemre”, mellette meg már élesen „sajog” a másik.

Úgy vélem, hogy két lényeges dolgról van szó, amit most a helyzet miatt kénytelen leszek szétválasztani. A megyei funkciókról van szó. Akár van külön városi könyvtár a megyeszékhelyeken, akár nincs, a megyei könyvtár vitathatatlanul a székhely legnagyobb általános gyűjtőkörű (lehet, hogy tudományos is) közkönyvtára. Elsőségét az egyenlők között (helyismereti gyűjtemény, könyvtárközi, szakirodalmi szolgáltatások stb.) éppoly balgaság lenne vitatni, mintha mondjuk az országos szakkönyvtárak országos jelzőjét vitatnánk azon az alapon, hogy Budapesten működnek a fővárosiaknak, tehát tartsa el őket a főváros. Tény, hogy a megyei könyvtárak szolgáltatásainak zömét a székhely város polgárai élvezik, ez azonban természetes dolog, kár lenne rajta változtatni. Ugyanakkor hajmeresztőnek tartom a fenntartó megyei önkormányzatok olyan ötleteit, hogy bizonyos funkciók lenyesegetésével (gyermekkönyvtár és más részek megszüntetése, a szolgálat csökkentése stb.) tegyék olcsóbbá a megyei könyvtárakat. Egyedül a szórakoztató (de milyen nehéz meghatározni) funkció átadásáról, bizonyos mértékű csökkentéséről lehet szó, ha van, aki átvállalja. Ebben talán egyetérthetnének a megyei és a városi könyvtárosok. Sajnos, ma a megyék törpe óriások, kevés munícióval (pénz, felhatalmazás), de annál több feladattal, s a mi szempontunkból egy ellenérdekelt testülettel. Hiába kötelezi az önkormányzati törvény a megyéket könyvtárak fenntartására, ha ezt a községi képviselők közül álló közgyűlés igyekszik minél kevesebből megúsni (nekik nem gondjuk a székhely város el-

Jób

A jó pásztor

„Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és én ismerem őket...” János 10, 27

látása), mert akkor több marad olyan térségi feladatokra (szennyvíz, gázvezeték, kerékpárút stb.), amiben ők közvetlenül érintettek. Ez teljesen érthető és természetes, hiszen őket ott választják, nem a megyeszékhelyen. Romantikus dolog (mégis meg tesszük) a kultúrára hivatkozni jóval keményebb dolgok ellenében. A székhely város, megyei jogú város belátására, jóindulatára ugyanezért nem apellálhatunk, hiszen nekik is megvannak a saját intézményeik, s a saját gondjaik. Ha mégis sikerül valami egyezséget létrehozni a megyei és a (megyei jogú) városi önkormányzatok között, az minimum négyévenként újabb szakítóp próbának van kitéve, ugyanis az újabb fölállású testületnek és hivatalnak gyökeresen más elképzelései lehetnek. Nem vigasztaló, de tény, hogy a megyei könyvtárak a működésükért folytatott harcban nincsenek egyedül. Ott van a többi megyei közgyűjtemény, a zenekarok, színházak, kórházak, középiskolák stb., amelyek mellel, vetély- és versenytársak is.

A megyei könyvtárak másik fontos dolga az a bizonyos módszertani köz-

ponti szerep, amit fölfoghatunk korszerűbben (akkor szorosabban összefügg az általában vett szolgáltatási készséggel) vagy hagyományosan, de mára egyértelműen kiderült, hogy szükség van rá. Elhagyott „alhlózatok”, sorsukra hagyott községi könyvtárak a bizonyosság erre. Bevallom, hogy járási, városi-járási és városi könyvtárigazgató koromban és nem szerettem az „erős megyét”, és az „erős megyei könyvtárat”. Nem vettem például jónéven, hogy az iskolai könyvtárak módszertani gondozására az alközpontoknak adott bérkereteket évekig nem lehetett lecsalogatni, mert a bérmaradvány jól jött a megyei könyvtárosok jutalmazására. A feladatok elvégzését persze rajtunk kérték számon. Azt az „erős megyei könyvtárat” sem szerettem, amely kisajátította magának a szakfelügyeletet vagy egyedül üdvözítő eljárásokat hirdetett, s nem vette figyelembe, hogy közben a városi (járási) könyvtárakban felnőtt egy szakmailag jól felkészült csapat. Jártam olyan megyében, a minisztérium megbízásából, ahol nagyon jó városi könyvtárakat találtam, és rossz máj túlzással

azt mondták nekem a kollégák, hogy ezek a megyei könyvtár „ellenére” olyan jók. Ami ma van, az a ló másik oldala. Városi könyvtárak (alközpontok) tucatjai éltek föl fenntartói biztatásra vagy utasításra a módszertanosok bérét és a gépkocsi árát, magukra hagyva önálló falusi könyvtárakat és ellátórendszereket. Győr-Moson-Sopron megyében eddig négy könyvtáros és 2 gépkocsi a „vesztéség”. Ezt az úrt igyekszik most betölteni a megyei könyvtár. Kérdezem: ha a megyei könyvtárak (vagy egy részük) városi fenntartásba kerül, nem mondanak-e le hálózati feladataikról ugyanolyan könnyen, mint jó néhány városi könyvtár? Negyed évszázad alatt én már megtapasztaltam, hogy milyen nehéz volt a városi szolgáltatások színvonaláért küzdeni a járási tanáccsal, s a módszertani munkát elismertetni a várossal. Egyszerűen nem értették, hogy a közigazgatási változások ellenére miért látom ugyanúgy a szakmai dolgokat. Tartok tőle, hogy a költségvetési csaták idején örömmel vette volna javaslatomat a városi képviselőtestület, hogy igényeinket „elégítsük ki” két módszertanos bér és a gépkocsi (meg egyéb költségek) „megspórolásával”. Ehelyett beloptam az alapító okiratba az alaptevékenységek közé a hálózati munkát, amit miután megszavazta a testület, a feltételeket is biztosítani illik. Talán ennek is szerepe van abban, hogy a mosonmagyaróvári városi könyvtár ma is fenntartja az ellátórendszert és végzi az ún. módszertani munkát.

Ilyen horderejű kérdéseket azonban szerintem nem szabad a könyvtárosok és a fenntartók lelkiismeretére bízni, de én még a „szakmai konszenzusra épülő együttműködés”-re sem hagynám. Jó, ha az a konszenzus és az együttműködés olyan jogszabályo-

kon alapul, amelyekből világosan kiderül, hogy kinek mi a feladata, erre honnan és mennyi pénzt várhat, és ha többlet feladatot vállal, azért mi illeti meg. Meg vagyok róla győződve, hogy a megyeszékhelyekről ellátni a hálózati feladatokat és szolgáltatásokat az eddigi alközpontok közreműködése nélkül ma lehetetlen. Először: nincsenek erre felkészülve a megyei könyvtárak, másodsor: gazdaságatlan. Gondoljunk csak arra, hogy egy ellátórendszer szállításait mennyiért lehet elvégezni 80 km-ről vagy 15 km-ről.

*

Tekintettel arra, hogy deklaratíve nem mondatott ki sem az, hogy a városi könyvtárak, sem az, hogy a megyei könyvtárak mire kötelesek a vonzáskörükben, régiójukban lévő községi könyvtárak segítségével, a könyvtári rendszer alsó szintig való működtetésében, jó lenne, ha erről a készülő könyvtári törvény intézkedne. Szerintem van akkora jelentősége a dolognak (a felügyelettel együtt), hogy megérdemli a törvénytű szabályozást. És mielőtt a két koldus egymás zsebében kotorászna, arról is történnék intézkedés, hogy a hálózati feladatok ellátásához milyen szerény mértékű, de biztos állami támogatás jutna a városi és a megyei könyvtáraknak. Persze, ha nem lesz, akkor sem dől össze a világ, de valami megint rosszabbul megy majd mint eddig, s valahonnan megint visszavonulunk, ahonnan nem volna szabad. Azon érdemes lenne gondolkodni, hogy a hálózati szolgáltatásból mit lehetne térítéses, szerződéses alapon végezni, de hogy az egészet nem lehet önfenntartóan működtetni, az biztos.

Tuba László

Az új közoktatási törvény és az iskolai könyvtárak

Végre megszületett a régóta vajúdo, régóta vitatott és várva várt új közoktatási törvény. Jó néhány olyan szakasza van, amelyik az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos. Szerettük volna megtudni, hogy mint vélekednek ezekről a paragrafusokról az érintett könyvtárosok és pedagógusok. Ezért kigyűjtöttük a törvény szövegéből a tankönyvekre és az iskolai könyvtárakra vonatkozó passzusokat, megismertettük vele riportalanyainkat és kértük, mondják el véleményüket. Íme az eredmény.

Tankönyvekre és az iskolai könyvtárakra vonatkozó szakaszok az 1993. évi (LXXIX.) közoktatási törvényben

(3) Az állam az ingyenes és kötelező általános iskoláról az állami szervek és a helyi önkormányzatok intézményfenntartói tevékenysége, illetve az állami, a helyi önkormányzati feladatellátás keretében gondoskodik. E törvényben foglaltak szerint ingyenes az óvodai nevelés, a középiskolai, a szakmunkásképző iskolai, a szakiskolai nevelés és oktatás, a kollégiumi ellátás, valamint az iskolai nevelést és oktatást kiegészítő szakszolgálatok igénybevétele is. (3. §)

(1) A tanuló joga különösen, hogy ... c) igénybe vegye az iskolában rendelkezésre álló eszközöket, az iskola létesítményeit (könyvtár, laboratórium, számítástechnikai központ, sport- és szabadidő-létesítmények stb.). (11. §)

A tanuló kötelessége különösen, hogy ... e) megőrizze, illetőleg az előírásoknak megfelelően kezelje a rábízott vagy az oktatás során használt eszközöket, óvja az iskola létesítményeit, felszereléseit; (12. §)

(1) A közoktatásban az alkalmazás feltétele, hogy az alkalmazott a) rendelkezzen az előírt iskolai végzettséggel, szakképesítéssel. (16. §)

(1) ... A megfelelő felsőfokú iskolai végzettségek a következők: ... j) iskolai, kollégiumi könyvtárosnak, könyvtáros-tanári, illetve felsőfokú könyvtárosi vagy középfokú könyvtárosi szakképesítéssel kiegészített tanítói, tanári végzettség. (17. §)

(1) A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, tanítása. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy ... d) nevelő-oktató tevékenységében, a tanítás során a tájékoztatást és az ismereteket tárgyilagosan és többoldalúan nyújtja.

(2) A pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti a jog, hogy ... b) a szakmai munkaközösség véleményének meghallgatásával megválassza az alkalmazott taneszközöket, tankönyveket és tanulmányi segédleteket; ... e) hozzájusson a munkájához szükséges ismeretekhez; (19. §)

(3) ... A választható tanórai foglalkozások a személyiség gazdagodását, a művelt emberré válást, a továbbtanulást, pályaválasztást segítik. (26. §)

(1) A nevelési-oktatási intézmény és a pedagógus munkáját pedagógiai-szakmai szolgáltatások segítik.

(2) Pedagógiai-szakmai szolgáltatás... *b*) a pedagógiai tájékoztatás, amelynek feladata szakmai információk, tanügyi dokumentumok (tantervek, tankönyvek, segédletek, tanügyi rendelkezések stb.) gyűjtése, őrzése, feldolgozása és használatba adása, tájékoztatás nyújtása; *c*) a pedagógusok önképzésének szervezett segítése. (36. §)

(2) ... A szülőket a megelőző tanév végén tájékoztatni kell azokról a tankönyvekről és taneszközökről, amelyekre a nevelő és oktató munkához szükség van. (44. §)

(6) Az iskolában működő iskolai könyvtárnak lehetővé kell tennie, hogy szolgáltatásait a tanulók és a pedagógusok minden tanítási napon igénybe tudják venni. (53. §)

(4) A felsőoktatásban az iskolai nevelés és oktatás a tanulók önképzésére épül. (78. §)

(1) A művelődési és közoktatási miniszter szabályozza... *e*) a tankönyvvé nyilvánítás és a tankönyvtámogatás rendjét; (94. §)

(1) A helyi önkormányzatok és az állami szervek a helyi önkormányzati feladatellátás keretében ingyenesen igénybe vehető szolgáltatások... *b*) – az iskola létesítményeinek (könyvtár, laboratórium, számítástechnikai központ, sport- és szabadidő-létesítmények stb.), eszközeinek használata az ingyenes szolgáltatások igénybevételéhez. (114. §)

(5) Az éves költségvetési törvényben kell meghatározni annak a támogatásnak az összegét, amelyet az iskolafenntartó – tanulói létszám alapján számítva – más célra fel nem használható támogatásként kap, a piaci áron forgalomba kerülő tanulói tankönyvek megvásárlásának támogatásához. A támogatás módjáról a nevelőtestület dönt, az iskolaszék és az iskolai diákönkormányzat véleményének meghallgatásával. A döntésnél a tanulók szociális helyzete figyelembe vehető. A támogatás felhasználható a tankönyvek iskolai könyvtári elhelyezés céljára történő beszerzésre, ha könyvtári kölcsönzéssel biztosítják a tanulók ingyenes tankönyvellátását. (118. §)

*

A közoktatási törvényt kiegészítő 1. számú melléklet tartalmazza a nevelési-oktatási intézményekben foglalkoztatott vezetők, pedagógusok, a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak, köztük az iskolai könyvtárosok létszámát. Eszerint az 1–8. osztállyal működő általános iskolákban 0,5 státust lehet fordítani a könyvtáros számára; hasonló nagyságú közép- és szakiskolákban egy egész státust lehet fenntartani. Ha az osztályok száma 9–16 között van, akkor általános iskolában egy egész állás tartható fenn a könyvtárosnak, egy ugyanekkora közép- és szakiskolában másfél státust ír elő a rendelet. Minden további nyolc osztály esetén 0,5 státussal növelhető a könyvtárosi létszám.

Kollégiumban, valamint alapfokú művészetoktatási intézményben kétszáz tanulóig fél állás jut a könyvtárosnak, kétszáz és ötszáz tanuló között jár az egész státus. Ötszáz tanuló fölött viszont minden további kétszáz tanulóként 0,5-tel növelhető a könyvtárosi státus.

A törvény 1. számú melléklete kimondja azt is, hogy a nevelési és oktatási intézményben a sajátos igényeknek megfelelően speciális végzettségű szakember (például szociális munkás, szociálpedagógus, *könyvtártechnikus*) foglalkoztatható, mégpedig munkakörönként egy személy. „A meghatározott létszámnormáktól az intézmény javára – költségvetési többlettámogatási igény nélkül – el lehet térni, és a megoldandó feladatoktól függően más munkakörben is lehet alkalmazni” – olvasható a melléklet végén.

A tékozló fiú

Drága a jó szakkönyv

Major Dóra könyvtáros
Kiskunfélegyháza, Városi Könyvtár

– *Mi ragadta meg a figyelmét az új közoktatási törvényből?*

– Mindenekelőtt az, hogy a közoktatási alapellátás, valamint az oktatást kiegészítő szakmai szolgáltatások ingyenesek. Jó ezt olvasni, holott tudja az ember, hogy a könyvtár nyújtotta szolgáltatásokon kívül az iskolában is sok minden pénzbe kerül a szülőknek. Például költséges multság a sport, nem kevés kiadással jár a felszerelés megvásárlása, a diáksportkörü díj, az eszközök javítása. Aki elmélyültebb tudásra kíván szert tenni, az különórákra jár, persze ha a család bírja fizetni a magas tandíjat. Sajnos, roppant drágák a szakkönyvek, újabban a számítástechnikai kiadványok, ezek beszerzésére a közkönyvtáraknak sem telik, nemhogy az iskolaiaknak. Az ingyenesség mögött elég sötét a háttér.

– *Tapasztalataim szerint az elanyagiasodott világban kevésbé érintett sziget az iskolai könyvtár ingyenes szolgáltatásaival.*

– Igen, sziget a könyvtár, egyúttal az oly gyakran emlegetett szabadidő-tevékenység legfontosabb színtere. Sajnos, ehhez a törvény sem tud több pénzt adni. Az iskolák költségvetési keretéből többnyire néhány kézikönyv, pedagógiai alapidokumentum és a kötelező olvasmányok beszerzésére futja. Az állomány felfrissítése és bővítése, sőt a szintentartása is nehéz. Ebben a helyzetben a könyvtáros fontos feladata az állagóvás és az olvasók megtartása.

– *Ön nyolc évig volt iskolai könyvtáros. Fogynak talán a diákolvasók errefelé?*

– Az iskolai könyvtárakra nem jellemző a búcsújáróhelyek látogatottsága, noha a könyvtári órák mennyiségének növelésével, vonzó ismeretterjesztő programokkal azért meg lehet nyerni a gyerekeket. Manapság zömmel az 1–6.

osztályosok a legszorgalmasabb könyvtárlátogatók, a 7–8. osztályosok száma már kevesebb. A kisebbek mindent olvasnak, a nagyobbak jobbára már a szakkönyveket keresik, amelyekből soha nincs elegendő az iskolai könyvtárakban, az említett pénzhiány miatt.

– *A szegénység évadán milyen az iskolai könyvtárosok közérzete?*

– Közérzetüket nagyon befolyásolja a munkahelyi és a társadalmi környezet. Jelenleg az iskolai könyvtáros mind a nevelőtestületben, mind a könyvtáros-társadalomban kevés megbecsülést kap, a szakmai ranglétrán alul helyezkedik el. Helyeslem, hogy az új közoktatási törvény az ő esetükben is megköveteli az előírt felsőfokú végzettséget, ezáltal minden bizonnal javulni fog szakmai megbecsültségük, és a tanító kollégák egyenrangú partnereknek tekintik majd őket.

– *Az új törvény alapján „a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti a jog, hogy hozzájusson a munkájához szükséges ismeretekhez”. E tekintetben mit tud nyújtani neki az iskolai könyvtár?*

– A leghatékonyabb továbbképzésnek én az önképzést tartom, aminek legfőbb kelleke a jó szakkönyv. A baj csak az, hogy iszonyúan drágák a szakkönyvek, egy-egy olcsóbb kiadványért is 400–500 forintot kérnek, a kézikönyvek ára pedig 1500 forintnál kezdődik. Ezért kellene több pénzt juttatni az iskolai könyvtáraknak beszerzésre, mert a kis keresetű pedagógus önerőből nem tudja beszerezni a drága könyveket.

Szerencsés iskola – szerencsés könyvtár

Baranyi Zoltánné könyvtáros
Csepel, Általános Művelődési Központ

– *Nemcsak az ingyenes és kötelező általános iskoláról intézkedik a közoktatási törvény, hanem előírja – az óvodától a szakképzésig – az ingyenes szakszolgálatok működtetését is. Az önök könyvtára milyen szolgáltatást nyújt a tanulóknak?*

– Sokfélét, és nemcsak a tanulóknak, hanem szüleiknek, sőt a környék lakosságának is, mivel közművelődési teendőket is ellátunk. Mindezt természetesen a törvény kibocsátása előtt is végeztük. Könyvtárunk az általános művelődési központ része, mint ahogy az általa működtetett bölcsőde, óvoda és általános iskola is, de ezeken kívül vannak gazdasági vállalkozásai is a komplex intézménynek.

– *Horgonyozzunk le talán az iskolai jellegű szolgáltatásoknál!*

– Rendszerben van, de a gazdasági tevékenységre azért érdemes utalni, mert az innen származó bevételből szépen részesül a könyvtár is. Ami a gyerekeket illető szolgáltatásokat érinti, mi rendhagyó munkát is végzünk. Elsőként, reggel hatkor a könyvtár nyit ki az iskolában, mi fogadjuk ugyanis azokat a gyerekeket – főleg kis alsósok ezek –, akiknek a szülei korán mennek dolgozni. A könyvtár mégiscsak otthonosabb közeg, mint egy üres tanterem. Ha egy kisgyerek hajnalban fáradtan érkezik, az ügyeletes könyvtáros rendszerint lefekteti egy fotelba, párnát tesz a feje alá. A többinek meg szórakoztató foglalkozást tart, mesét olvas, játszik velük, papírt hajtogatnak stb. Fél nyolckor aztán az ügyeletes pedagógus átkíséri a gyerekeket a tanterembe.

– *Napjainkban már klasszikus pedagógiai tevékenység a könyvtári óra.*

– Nálunk is. Kedden és pénteken könyvtári órákat tartunk, gyakran a pedagógus kollégákkal közösen. És nemcsak a mi iskolánk növendékeinek, hanem a kerület több iskolájának is. Noha ezekben az iskolákban is található könyvtár,

mégis szívesen jönnek hozzánk a kollégák, feltehetőleg a szép környezet és a színvonalas szolgáltatás miatt. A könyvtári órák részben a könyvtárhasználati tudnivalók elsajátítását szolgálják, részben – kiváltképpen a tanulói személyiség gazdagodását, a művelt emberré válást, a továbbtanulást segítik.

– *Hány könyvtáros látja el a munkát?*

– Hét könyvtáros munkáját fogom össze, és mint említettem, iskolai és közművelődési tennivalókat egyaránt ellátunk. Ez a létszám a munkához elegendő; kiegészítő személyzetre, például könyvtártechnikusra nincs szükség.

– *A közoktatásban való alkalmazás feltétele, hogy a könyvtáros rendelkezék az előírt iskolai végzettséggel?*

– Nyolcunk közül hatnak van felsőfokú könyvtárosi és pedagógiai végzettsége, a két középfokú végzettségű fiatal munkatársunk pedig most jár főiskolára.

– *Mit nyújt az ÁMK könyvtára a pedagógusok önképzéséhez?*

– Könyvtárunk gazdag; a pedagógiai szakirodalom szinte teljes skáláját kínáljuk, 149 féle folyóirat jár hozzánk, ebből negyven pedagógiai-szakmai lap. Gyakran jönnek ide egyetemi, főiskolai hallgatók szakirodalomért, mondván, hogy a keresett művet a nagykönyvtárakban nem találják.

– *Végül is mekkora az állományuk?*

– 62 ezer kötet.

– *Előírás, hogy a könyvtárnak lehetővé kell tennie, hogy szolgáltatásait a tanulók és a pedagógusok minden tanítási napon igénybe tudják venni.*

– Ennek nálunk nincsen akadály.

– *Volt-e ingyentankönyv-akció önöknél a tanév elején?*

– Igen. Házi jellegű akciót bonyolított le az intézmény, a rászoruló tanulók úgy kaptak tankönyveket az iskolától, hogy a tanév végén nem kell visszaszolgáltatniuk, ezenkívül vásárolt az igazgatóság nagy számban tankönyveket a könyvtár számára is, főleg nyelvkönyveket, egyik-másikból 25–30 darabot is. Szükség esetén ezeket is használatba adjuk a rászoruló gyerekeknek, de év végével el kell számolniuk velük.

– *Az elmondottak alapján úgy látszik, hogy az ÁMK könyvtára nem mostoha-
gyerek.*

– Nem bizony. Az évi beszerzési keretünk egymillió forint, és ebből az összegből az igényeknek megfelelően tudunk vásárolni.

– *Szerencsés iskola, szerencsés könyvtár...*

– Ebben a gazdaságilag igen nehéz időszakban sincs okunk panaszra. Különösebben még a fizetésünkre sem. Egyetlen szakmai vágyunk: a jövőben is megőrizni az anyagi ellátottság és a szakmai munka színvonalát.

Az olvasóvá nevelés csapatmunka

Takács Imre igazgatóhelyettes
Hajdúszoboszló, Közgazdasági Szakközépiskola

– *Törvény előtt, törvény után: mi a fő probléma az iskolai könyvtárakban?*

– Mindenekelőtt a pénzihiány. Minél nagyobb az igény, és a fedezet közötti különbség, annál nagyobb szükség van a megalapozott könyvtár-gazdálkodásra. Az iskola könyvtárosának nemcsak a tantestület tanáraival és a diákokkal kell folyamatos kapcsolatban állnia. Szükség van arra is, hogy a településen lévő más középfokú intézmények könyvtárainak választékát és várható fejlesztését, valamint a városi könyvtár ellátását is ismerje az iskolai könyvtáros. Ennek alapján tudja ésszerűbbé tenni megrendeléseit, s a diákságnak ajánlani a másik

intézmény könyvtárában megtalálható könyveket. Manapság a szakkönyvek és a tankönyvek jelentős drágulása miatt a tanárok a szükséges könyvet nem tudják megvásárolni, ezért rendszerint az iskolai könyvtárra vár a legfontosabb szakkönyvek beszerzése.

– *A jól felszerelt iskolai könyvtárban aztán lüktet az élet.*

– A könyvtári élet csak akkor eleven, ha a tanulóknak él az olvasás szeretete. Sokéves pedagógiai tapasztalatom, hogy nem elegendő kizárólag a magyar irodalom szaktanárának ilyen irányú munkája. A nem magyar szakos tanárok is ajánlják a különböző könyveket tanulóiknak! Az ajánlás legjobb módja az, ha a tanár néhány érdekes gondolatot felvillant a könyvvel kapcsolatban, amivel étvágyat kelthet a diákban.

– *Vagyis szükség van olyan könyvek ajánlására, amelyek kiegészítik a tananyagot?*

– Igen. Tanári munkám során gyakran élek ezzel a lehetőséggel. A tanulók érdemjegyeinek megállapításakor figyelembe veszem azt, ha valaki az ajánlott könyvet felhasználva kibővítette ismereteit. Nevelési szempontból is igen jó ez a módszer, mert a diákok hozzászoknak a könyvek forgatásához, felkeresik a könyvtárakat, így módon olyan szocializáció alakul ki bennük, amely végigkíséri őket egész életükben.

– *De megtalálja-e a tanuló ezeket a könyveket az iskola könyvtárában? Ön szerint milyen a pedagógus munkáját segítő szakmai szolgáltatások színvonala?*

– Meglehetősen alacsony. A szaktanárok rengeteg elfoglaltságuk miatt nem minden esetben szereznek tudomást arról, hogy szakmájukkal összefüggő könyv jelent meg a piacon. A budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Továbbképző Intézete már jó néhány alkalommal megküldte az értékes szakkönyvek listáját, sőt ezen túllépett azzal, hogy a szaktanár ettől az intézettől megrendelheti az őt érdeklő szakkönyv tartalomjegyzékének fénymásolatát. Ez számottevő segítség az önképzésben, az oktatómunkában. Jó lenne, ha más intézetek is követnék ezt a példát. Mivel az oktatási intézmények könyvtárai nem rendelkezhetnek valamennyi szükséges szakkönyvvel, ezért nemcsak a településen lévő könyvtárakkal kell jó kapcsolatban lenni, hanem más városok könyvtáraival is meg kell szervezni a könyvtárközi kölcsönzést.

Ingyenkönyvet a teljes képzési időre

Varga Lajos igazgató

Trefort Ágoston Két tannyelvű Szakközépiskola, Budapest

– *A középiskolában is fontos az iskolai könyvtárra háruló szolgáltatás, a pedagógiai dokumentumok, ezen belül a tankönyvek gyűjtése és használatba adása. Hogyan oldják meg Önök ezt a feladatot?*

– Dicséretes a új közoktatási törvény 118. paragrafusa, amely lehetővé teszi, hogy a rászoruló tanulók – az iskolai könyvtár közreműködésével – térítés nélkül hozzájussanak a tankönyvekhez. Nálunk is emelkedőben van a munkanélküliséggel küszködő szülők száma, és az ingyen juttatott tankönyv bizony segítség a nehéz sorsú családoknak. A fővárosi önkormányzattól jelentős összeget kaptunk erre a célra. Ellenvetésem mégis van, mégpedig az, hogy a tanulóknak tanév végén miért kell automatikusan visszahoznia a könyvet. Hiszen vannak olyan tantárgyak, amelyeket két éven át tanul a diák, de még az érettségizőknek is szükségük van az alsóbb osztályok tankönyveire. Iskolánkban

az az álláspont alakult ki, hogy ne egy évre adjuk ki a tankönyveket az érintett diákoknak, hanem a teljes képzési időre.

– Mekkora az iskolai könyvtár állománya?

– Meghaladja a tízezeret, és minden évben szépen gyarapodik. A költségvetésből ugyan csak évi harmincezer forint jut beszerzésre, de mi ezt az idén is megtoldottuk négyszázezer forinttal.

– Ez már csinos summa! Hogyan jutottak hozzá?

– Takarékoskodtunk, ezenkívül különböző pályázatokon is nyertünk jelentősebb összegeket. Iskolánk három éve – évfolyamonként egy osztályban – kéttannyelvű képzést is folytat, ezért most már erőteljesen gyarapítjuk az idegen nyelvű (angol) könyvek számát. Jelenleg 560 ilyen kötetünk van, és ez a mennyiség az igényeket csak szűkösen elégíti ki, ezért a jövőben elsősorban még több idegen nyelvű könyvet szerzünk be.

– A közoktatási törvényt kiegészítő 1. számú melléklet szabályozza az iskolai könyvtárosok számát...

– Igen, átnéztem már ezt a részt. Az előírások szerint mi akár két könyvtárost is foglalkoztathatnánk, mivel iskolánkban 19 osztály van. De nekünk egyetlen könyvtárosunk van, s ez ideig el tudja látni a teendőket – minden zökkenő nélkül. Igaz, van segítője: iskolánkhoz egy kisebb kollégium is tartozik, ide települt át az iskolai könyvtár egyik részlege, és az egyik kollégiumi nevelőtanár ellátja a könyvtárosi teendőket is.

– Az említett melléklet szerint a nevelési, oktatási intézményben a sajátos igényeknek megfelelően könyvtártechnikus is foglalkoztatható...

– Ez idő tájt nincs szükségünk erre a munkakörre.

Ahol illúzió az önképzés

Dr. Téglás Tivadar c. igazgató
Pestlőrinci Dolgozók Általános Iskolája és Gimnáziuma

– Ön harmincöt éve dolgozik a felnőttoktatásban, és ebből az emberöltőnyi időből két évtizedet igazgatóként töltött el a pedagógiának minden bizonnyal legmostohább lövészárkában. Mit tapasztal, milyen szerepet játszik a külvárosi tanuló felnőttek életében a könyv, az iskolai könyvtár?

– Meglehetősen lehangoló élményekben volt s van részem mind a hallgatók részéről, mind a felnőttoktatás társadalmi elismerése és támogatása szempontjából. A mai felnőttoktatás ugyanis nem az a felnőttoktatás, mint amilyenről az új közoktatási törvény szól, ráadásul elég szűkszavúan, hiszen kimondottan csak a 78. paragrafus foglalkozik vele. Eszerint általános iskolai tanulmányok esetén a huszadik életévüket betöltött fiatalok számítanak felnőttnek, a középiskolákban pedig a huszonhatodik évtől kezdődik a felnőttkor.

– Miként kapcsolódik ez az észrevétel a könyvekhez, az iskolai könyvtárakhoz?

– Logikusan. A törvény fenti paragrafusának (4) bekezdése ugyanis azt tartalmazza, hogy „a felnőttoktatásban az iskolai nevelés és oktatás a tanulók önképzésére épül”. Az önképzés azonban a mi iskolánkban csupán illúzió, mert például az általános iskolai tanulók jelentős részét azok az úgynevezett problémás fiatalok teszik ki, akik alig-alig tizenhat évesek – a gimnáziumi osztályokban sem a huszonhat év fölöttiek, hanem a 16–18 évesek vannak túlsúlyban –, és roppant csekély tudással rendelkeznek, a könyvekkel, olvasással hadilábon áll-

A vak Bartimeus meggyógyítása

„Jézus, Dávid Fia, könyörülj rajtam!” Lukács 18, 38

nak. Nem kevés a számuk: az általános iskolát százötven, a gimnáziumot négyszáz hallgató látogatja.

– *Előbb talán olvasóvá kellene nevelni őket, megkedveltetni velük az olvasást.*

– Irtózatosan nehéz feladat ez! Van olyan diák, akit előbb meg kellene tanítani olvasni, mert még a betűket sem ismeri. Nemrégiben egy olyan tizenhat éves ifjúval akadtam össze, aki szegyenkezve bevallotta, hogy ő voltaképpen nem tud olvasni. Megkérdeztem tőle: – Van egyáltalán könyv odahaza, a családban? – Igen. – Hány? – Egy. – Ki írta? Mi a címe? – Azt én nem tudom, csupán azt, hogy egy revolver van a címlapján.

– *A többséget csak rá lehet kaptatni valahogy az olvasásra, a törvényben is említett önképzésre.*

– Ez a teendő, vallom én is, mert rendületlenül hiszek a jó könyv jellemformáló erejében, katartikus hatásában. Ám hallgatóink zöme ingerszegény környezetben él.

– *Van önálló könyvtára a dolgozók iskolájának?*

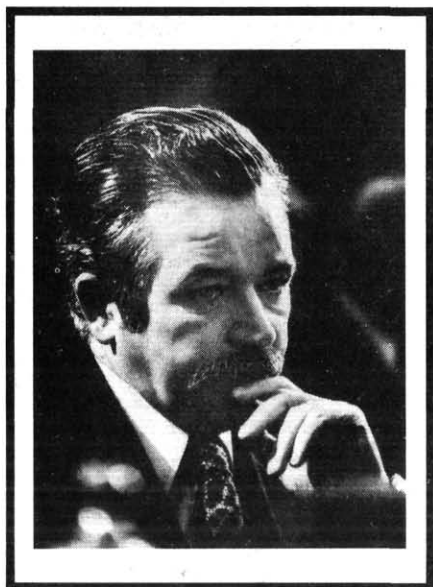
– Sajnos, nincs, mint ahogy önálló épülete sincs. Egy szekrényben elfér a könyvvállományunk, mind a százhusz kötet. A felnőttoktatás még inkább a pénztelenséggel küszködik, mint a nappali iskolák.

– *Talán a „főbérlo”, azaz a nappali iskola könyvtárát lehetne használni.*

– Nem sikerült velük ez ügyben megállapodnom. Olyan garanciákat kértek a rongálás ellen, amilyeneket én a hallgatók nevében nem vállalhattam, azonkívül pénzünk sem volt, most sincs a könyvtáros túlóráinak kifizetésére. A törvény sem kínál megoldást a helyzet megváltoztatására. A felnőttoktatást még az ág is húzza. Egy önálló iskolai könyvtár megteremtésének lehetősége csak álmainkban él.

P. Kovács Imre

Dr. Molnár Ferenc (1928–1993)

„E kor nekünk szülők és meg-
ölők” idézhetjük fanyar keserűség-
gel ennél a ravatálnál is a kortárs, a
kort kegyetlen élességgel látó író –
Örkény István – szavait. – Valóban:
Molnár Ferenc ettől a kortól kapott
minden szépet, jót, sikereset, amit
életében élvezhetett, s minden rossz-
at, feszültséget, meghasonlást, amit
elszenvedett.

Pestszentlőrincről jött, mindvégig
szeretve tisztelt szüleinek a munkás-
mozgalom legszebb regénylapjaira
emlékeztető kis lakásából, amely a
dolgos kötelességteljesítés, a pedáns
tisztaság, a tudásvágy, a többre-jutás-
igény, a közösségi gondolkodás és ér-
zület felnevelő otthona volt. Ott, a
lőrinci gimnáziumban tanult a hábo-
rús években és érettségizett akkor,
amikor érettségizni még szellemi ran-

got jelentett. S nyilván már akkor ki-
tűnt csillogó szemével és szellemével,
mágnestermészetével, amellyel társa-
kat, barátokat magához vonzani,
megtartani és irányítani tudott. Szük-
sége volt a kornak az ilyen szülőttei-
re, így állította az ifjúsági mozgalom-
ban és a politikai életben különböző
vezető posztokra. Személyes élete
ezenkívül szétbogozhatatlanul összefo-
nódott a kor politikai történetével:
házassága Icával, aki ifjúságuk kora-
tavaszától szó szerint a legutolsó lehe-
letéig nemcsak hűséges, megtartó há-
zastársa volt, hanem munkájában és
a közéletben is legelső bizalmasa, se-
gítője; ugyanúgy gyermekük születé-
se, nevelődése; az otthonteremtés, a
barátságok köteléke, és a nagy meg-
rázkództatás 1956-ban. A kor falára
írható az is, hogy az egyetemre jó 10
évvel később került, mint korosztály-
társai. De ott is kitűnt, hamarosan az
egyetemi közélet aktív részese lett;
kitüntetéssel doktorált, marasztalták
egyetemi oktatónak. De a kornak
szülőttére magasabb, veszélyesebb
szinteken is szüksége volt, így került
az országos, központi, kutúrpolitikai
irányítás egyre nehezebb és felelő-
sebb posztjaira; a 70-es évek derekán
már a kulturális államtitkári tisztség-
be. S a korszak kulturális, művészeti
életének legkiválóbbjai ismerték el
barátságukkal, megbecsülésükkel
mindazt, amit a magyar művészeti
élet fejlesztéséért, a művészeti köz-
élet viszonyainak és légkörének hu-
manizálásáért, sőt: fraternalizálásáért
tett. De minél magasabbra került, an-
nál inkább látta azokat az ellentmon-
dásokat, azokat a barátkozással el
nem osztható jelenségeket is, ame-
lyek kétségekkel, feszültségekkel telí-

Nikodémus Jézusnál

tették: a kor mind kegyetlenebbül ölte, pusztította is gyermekét.

Utolsó munkahelyére, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói székébe már betegen ült: sokat szeretett volna tenni ott, de erre már nem adott erő. Idő előtt visszavonulni kényszerült, s a 80-as évek gyökereket kitépő, minden eddigit felforgató viharait már csak otthonról, a fotelből kellett szemlélnie – de nem nyugalomban, hanem egyre nehezebben legyűrhető belső nyugtalanságban.

Mostanában talán a legtöbbször fölidézett bibliai példabeszéd a Saulusból Paulussá lett apostol pálfordulásának története; egyes fogalmazások szerint azért, mert „túl nagy a tolongás a damaszkuszi úton”. Ez a példázat mint irodalmi, művészeti hasonlat, arról a megrázkódtatásról szól, amelyben a tevékeny és eszme által vezérelt, tudatos életű ember (mint

Saul, a régi törvények templomi őre, sőt rendőre) felismeri, hogy „a törvény szövődéke mindig felfeslik valahol” és a sok, egyre több jel figyelmeztetése után végül a meggyőződését változtatja meg, s tudásával, szorgalmával a korábban tiltott, üldözött hit és program apostolává válik.

Ez a példázat kétségtelenül korunk egyik alaphasonlata: esélyt és bocsánatot ígér az embernek a megváltozásra. De nem ismerünk bibliai példázatot arra a *másik emberre*, aki a régi törvények magas poszton álló és tehetséges öregként éppúgy látja a törvény fesléseit, mint Saul, de *mégsem változtatja meg hitét*, akivel tehát nem történik meg a pálfordulás. Mi lesz az ilyen emberrel? Akiben csak gyűl, gyűl a feszültség, a keserűség, amely mint a sav, nemcsak a gyomorfalat, de a lélek védőhártyáját és nyugalalmát is kikezdi?

Ezt az önemészto gyötrelmet enyhíteni – mint ahogy Molnár Ferenc esetében tényleg enyhítette is – a család, a feleség, a gyermek és az utóbbi évek komorságában a legtöbb reményt és fényt sugárzó két tündér-unoka, de az álmatlan éjszakák gondját, a hajnali cigaretták melletti számadások deficitjét el ők sem vihették.

*

Végső megnyugvást ezekre a gyötrelmekre, sajnos, csak itt a végső nyughelyen lehet találni. Mi pedig, akik még maradunk, életének nyugtalanító példázata mellett őrizzük szívünkben és emlékezetünkben a derű, a jóság, az életöröm melegét is, amelyet közelében mindig érezhettünk.

Farkasréti temető, 1993. október 29.

Szabó B. István

„Habent sua...”
egynémely tengeren túli tapasztalat
tükrében

A némileg (vagy nagyon is?) tudálékos és talányos cím arra utal, hogy az ismert latin mondás nemcsak a könyvek, hanem régóta már természetszerűleg a könyvtárakra is vonatkozik, a tengeren túl pedig ez esetben Kanadát és az USA-t jelenti. (A lehetőséget erre a Nemzetközi Bibliológiai Társaság (AIB) „Könyvkiadás és hatalom” című 1993 szeptemberében a Quebec tartományi Sherbrookeban megrendezett konferenciája adta, amelyen *Lőrincz Judit* (OSZK–KMK) és e sorok írója is előadást tartott: Ld. *Könyvtári Levelező/lap*, 1993. 3. sz. 25. old.) Voltaképpen az alábbi eszmefuttatásban a címben foglaltak úgy függenek össze, hogy a magyar könyvtárak, főleg a tudományos és szak-könyvtárak „itt és most” helyzetének egyes vonatkozásait – mindenek előtt a *könyvtárgépesítés* terén – hogyan ítéli meg egy magyar könyvtáros néhány tengeren túli jelentős „szakmai nagyüzemi” tapasztalat látószögéből.

Az *első észrevétel* rögtön a nagykönyvtár, mint *tudományos nagyüzem* fogalmához kapcsolódik. Négy egyetemi könyvtárban jártam, ezek közül egy kinti mértékkel mérve szerényebb (Sherbrooke), míg három valóban nemzetközileg is számottevő mind a gyűjteményeket, mind pedig a szolgáltatásokat illetően: Toronto University Library, Chicago University Library és ugyancsak Chicagóban a Northwestern University Library. Úgy gondolom nem itt a helye a részletekbe belemenni, leírásukat ismertetni, a legfontosabb adatok megtalálhatók a *World of Learning*ben vagy más hasonló reference munkában. A tudományos nagyüzem jellegéhez azt is hozzátartozónak érzem, hogy mind a négy meglátogatott könyvtár *célépület* és egy magyar könyvtárosnak külön is passzió, hogy sorozatosan olyan könyvtárpépületbe lép be, ami *annak is készült*. Mondjam túlzással, hogy *profitépületek*. Ez is egyik feltétele a *profik munkájának*. *Szolgáltatásoknak alárendelt* célszerűség minden vonalon, tág olvasótermek, szabadpolcos raktárrendszer, szétszórtság nélküli egységes telephely, gépesítési lehetőségek – nemcsak katalógus vonatkozásban – optimális kihasználása.

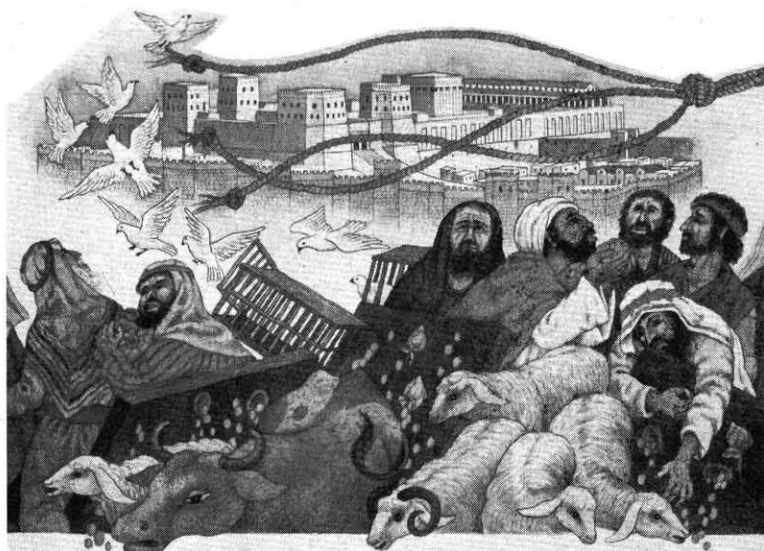
Ehhez kapcsolódik a *második észrevétel*. Profi-épületben, *profi-vezetők* irányítják a munkát és ez nemcsak a munkatársakra és a részlegvezetőkre, hanem a legfelsőkre is vonatkozik. Ettől még a profi-vezetők tudományos kutatók is lehetnek. Korlátozott számú összefüveteleimen *menedzseri vonásokkal* bíró felső vezetőkkel kerültem össze, akik a legtermészetesebb módon látszanak ismerni az irányításukra bízott sokmillió gyűjteményeket és a sokezernyi használó összetételét, jellegzetességeit, anélkül, hogy a részletekbe belebonyolódtak volna. Vezető munkatársaik viszont a területükön alaposan felkészült szakemberek benyomását keltették. (Csak zárójelben jegyzem meg, kellemes volt észlelni, amikor valakit valamilyen felvilágosítás miatt kerestek, az a helyén volt, amiben feltehetőleg a munkahely féltő megbecsülése játszik döntő szerepet – mint általában a piacgazdaságban ez a szokásos.)

A *harmadik észrevétel* összefügg az előzővel. Nevezetesen a *könyvtáros szakma* megbecsülésével. Ezrével járnak impozáns elhelyezésű Library Science,

Information Science iskolákba (a „school” hagyományosan lehet orvostudományi vagy keleti tanulmányok intézete is). Aki persze sok pénzt akar keresni, az e két országban sem könyvtárosnak, vagy muzeológusnak megy, hanem bankárnak, tőzsdésnek, vállalkozónak stb. De a diploma elismerésével nincs presztizs probléma – amennyire rövid idő alatt meg tudtam ítélni. Minden valamire való egyetemen folyik a könyvtáros képzés és *többnyire az egyetem súlyától függ* a diploma elismertsége, nem pedig más szakmával történő összehasonlítástól.

A *negyedik és talán leglényegesebb észrevételem a közös érdek által motivált együttműködési szemmel* a mindennapos gyakorlatban. Az *autarchiás törekvéseknek* nyomát sem tapasztaltam. Ez nem jelent „egyszeri beszerzés – többszörös felhasználás” primitívseget. Így például a Chicago University Libraryban ahol az anyaintézmény egyetemén egymásba érnek a Nobel-díjas professzorok, amikor az igazgató látta meglepetésemet, hogy 48 ezer kurrens folyóiratuk van, szerényen megjegyezte, hogy van azért ennél nagyobb gyűjtemény is, például ilyen a Harvard Egyetem könyvtáré. (A Chicago University Library 5 fakultása könyvtári össz-gyűjteménye 7 millió egység – itt őrzik egyébként a Polányi-hagyatékot, amely mikroreprodukció formájában hozzáférhető az MTA Könyvtárában.) A legnagyobb gyűjtemény a társadalomtudományi Joseph Regenstein Libraryban található 3 milliónyi állománnyal. Ezzel és ezekkel az óriási állományok ellenében is szinte az az elv valósul meg, miszerint *„egy könyvtár – nem könyvtár”*. Nem rendeletek írják elő a kooperációt (ki emlékszik még a régi gyűjtőkori szabályzatra és kooperációs körökre?), hanem maga a gyakorlat ösztönöz erre, és ehhez nélkülözhetetlen a megfelelő *infrastruktúra*. Ez nem csak számítógépes rendszerből áll, hanem remekül működő telefonhálózatból, gyors és megbízható postai szolgáltatásokból stb. Ez az infrastruktúra azután természetesen generálja az együttműködés bővítését, fejlesztését. Az általunk ismert mindmáig élő autarchiás törekvések nem szüklátókörségünkől táplál-

Jézus megtisztítja a templomot

„Az én házam imádság háza lesz minden ncp számára. Ti pedig rablók barlangjává tettétek.” Mark 11,17

koznak, hanem abból a használói (kutatói, fejlesztői, intézeti) tapasztalatból, hogy abban az információs hordozóban lehetek biztos, aminek birtokosa vagyok. A telefon, a fax, a postai szolgáltatások szeszélyeinek kitéten mindenki igyekszik *biztosítani magát*, hogy *amire szüksége lehet, az kezeügyében legyen állandóan*. Így függ össze infrastruktúra-technológia és szemlélet.

Az *ötödik észrevétel*, a *könyvtárgépesítés*, összefügg az előzővel. *Nincs egységes rendszer*, ezek rendkívül változatosak (saját fejlesztésűek és kereskedelmi-ek), de *kompatibilisek, átjárhatóak*. Sehol nem hallottam, hogy egyik vagy másik integrált rendszer hardvere vagy software volna a legjobban üdvözítő. Több helyen működnek még a *cédula katalógusok* is, mert nem győzik pénzzel a régi katalógusok gépi konverzióját. A Chicago University Libraryban például mintegy 70%-át az állománynak cédula katalóguson tartják nyilván több mint húsz év után is. A katalogizálást és a gépi adatbázisokat *demisztifikálják*, sok helyen – amint hallottam is – az OCLC-t használják, a régi katalógus gépi adatbázisba történő átvitele is legolcsóbbnak az OCLC igénybevételével történik. E konzorcium jelenleg mintegy 27 *milliónyi* címfelvételt kínál használóinak, mintegy 1,35 dollár egy tétel ára (a nehéz keletieké mintegy 14 dollár). A Northwestern University Libraryban azt mondták, hogy a találási arány 93%-os. *Kérdés és gazdaságossági számítás*, hogy mibe kerülne kialakítottan a magyar könyvtárak számára egy tétel, ideértve az adatátvitel költségeit is. Az MTA Könyvtára a címfelvételi munka támogatására (és bibliográfiai forrásként is egyben) előfizeti CD-ROM-on a brit, a francia és német nemzeti bibliográfiákat. Ezek ára plusz személyzet, rezsik stb. egy tételre vetítve és összehasonlítva egy OCLC-találatra („hit”) vizsgálatot igényel – és máshol is igaz ez. A nehézségi fok mértéke persze más, a Library of Congress tárgyszavait („subject headings”) egy az egyben csak angolszász könyvtár használhatja, ugyanez igaz többé-kevésbé a Dewey-jelzetre is. És hogy áll a magyar címfelvételi szabvány az OCLC-éhez viszonyítva? Ezek nem teoretizáló vagy ideológikus, hanem *pragmatikus* vizsgálatot igényelnek. A pragmatikus szemléletet látom egyébként általában is legfőbb tanulságnak amit látogatásaimból leszűrtem, vagyis az *emberi tényező* döntő jelentőségét. Ez persze nem választható el az anyagi körülményektől, az infrastruktúrától és a technológiai fejlettségtől. Lehet, hogy nagyon tévedek, de azt hiszem, hogy pénz, gép, infrastruktúra hamarabb lesz (akár esztendőkre számolva) mint a *mentalitás* megváltozása. Egy házat hamarabb fel lehet építeni, mint az azt építő emberek gondolkodását.

*

Lehetséges, hogy az öt észrevételben összefoglaltak triviálisak, magyar vonatkozásban nem sokat érnek. Az olvasó észrevehette, hogy nem esett szó finanszírozásról (erről is lenne azért néhány szavam, de itt szószaporításnak érezném most), a gyűjtemények nagyságáról, személyzeti ellátottságról stb., aminek az országok méretei, gazdasági lehetőségeiknek különbözőségei miatt nem láttam értelmét. Amit azonban zárógondolatként szükségesnek tartok azok a következők:

– Legfontosabb a további fejlődéshez az eddigiekre alapozott, *oktatás és képzés*. Hogy milyen legyen az, az túl megy egy közlemény keretein, de hogy *interdiszciplinárisnak* kellene lennie, aziránt nincs kétségem (erős közgazdasági, szociológiai, politológiai, műszaki megalapozással).

– *A feladatokhoz kell rendelni az eszközöket* és nem abból kiindulni, hogy egy *imaginárius tortából* ki mennyit tud kiszéletelni (pl. nemzetközi hitelek, programok stb.).

– Érvényesíteni az autarchia elleni „egy könyvtár nem könyvtár” elvet.
– Anélkül, hogy fejtegetésekbe bocsátkoznák, a tengerentúli rövid szakmai tapasztalatok megerősítették: a *modernizáció kulcsszava* (és ennek szemlélete) a „Habent sua...” a magyar könyvtár- és információügynek is.

Végül, de nem utolsósorban: nincs ok sem az újult elragadtatásra, még kevésbé tömény elégedettségre, annál inkább a kiérlelt, a nemzetközi tapasztalatokat figyelembe vevő, de azokat nem majmoló, *saját kulturális értékrendre* és ezekre épülő *kezdeményezésekre és önbecsülésre*.

Rózsa György

Illyefalvi jegyzések – avagy a végek dicsérete

„Vagyon az illyefalvi Reformata Ecclesia Temploma a város mellett napnyugaton egy nagy hegyen, melly körös-körül kettős kőfallal van körülvéve” – szól az 1759. január 11. keltezésű okleveles adat, a „partikuláris vizitáció” jegyzőkönyve, (idézi *Kádár Gyula* a *Csernátoni Füzetek* 1992/3. számában). Az Olt kiemelkedő teraszán, a Baróti-hegység délkeleti lábánál, (Sepsziszentgyörgytől 8 km-re) Háromszék és a Barcaság határvonalánál található, ma újra ragyogóan, fehérre meszelt Háromszék legnagyobb templomvára.

Az 1977-es földrengés súlyos károkat okozott a már erősen omladozó falakban és bástyákban, de a viszonylag jól karbantartott templomban is. Igaz, a belső vár anyagából épült a századelőn az impozáns paplak, a húszas években pedig a református iskola bővítését, javítását „rövid úton” főként a várfalak köveiből oldották meg, most azonban az egykori szabad királyi város 1150 lakosú falu, méltán büszke az ismét helyreállított „ecclesiát” körülvevő részleges belső, és hibátlanul újraépített külső várfalakra, illetve bástyákra, melyekben ráadásul diákszálló és színjátszásra is alkalmas pódium van. Vagyis az egykori, romlásnak indult, ritkán látoga-

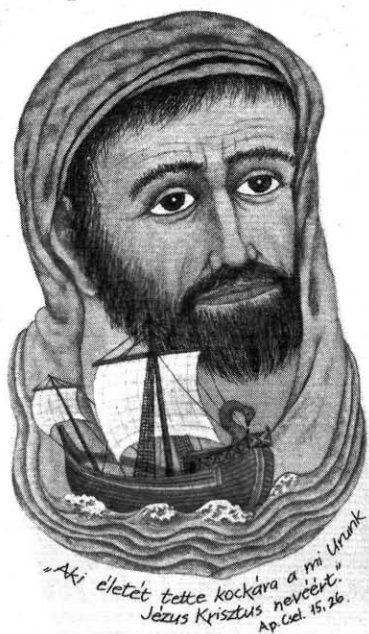
tott műemlékből mára szinte folyamatosan lakott, turistaközpont lett Erdély délkeleti szegletében.

Csoda? De kellett hozzá a földrengés, Ceaușescu terrorja, meg egy közösség megmaradni akarása, legyűrhetetlen életerejé és egy szervező vezéregyéniség, *Kató Béla* református pap aki a svájci és holland adományokat nem egyszerűen szétosztja, hanem vállalkozásokba, építkezésekbe fektetve „kamatoztatja” a nyugati testvérgyülekezetek segítségét. Így már 1992. októberében a gyönyörű vártemplom alatt megnyílt a nyugat-európai színvonalú, 70 férőhelyes (2 ágyas szobákban 2 fürdőszobával) kis szálloda, jelenleg épül a 12 házból álló gyermekfalu (gyermektelen házaspárok nevelnek itt majd állami gondozottakat), 7 kis sajtógyár terem a közeli nagyvárosok (Brassó, Sepsziszentgyörgy) tejgyárainak konkurenciát, rendszeresen utaznak székellyföldi fiatalok 3 hónapos svájci „gyakorlatra”, hogy munka közben ismerjék meg a modern farmergazdaság üzemeltetésének csínját-bínját, illetve folyamatosan adnak mezőgazdasági célokra kamatmentes hiteleket is. Az egyébként ma már csak Székelyderzsen fennmaradt szokás – bástyákban és a falakra épített kamrákban tárolták a falu gabona és élelmiszer

készletét – még a század harmincas éveiben is élt Illyefalván.

A fentiekben rövidesen jelzett archaikus hangulatot, s egyidejűleg a poraiból újraéledő mitológiai főnixet idéző helyszínen rendezték 1993. aug. 30. és szept. 5. között az erdélyi magyar könyvtárosok továbbképzését, melyen magam is részt vehettem. *Kiss Jenő*, a Kovászna Megyei Könyvtár igazgatója Dévától Zilahig, Nagybányától Zágónig küldte meghívóit, s a több mint 60 erdélyi kolléga hűségesen, fegyelmetten, odaadó türelemmel hallgatta a néha bizony hosszúra (50–70 percre is) nyúló előadásokat, monológokat. Nagyszerű helytörténeti (földrajzi, művelődéstörténeti) előadással indított *Kissgyörgy Zoltán*, a Háromszék című napilap – geológus végzettségű – autodidakta történész szerkesztője. Kutatásra, írásra töprengésre ösztönző, igazi egyetemi hangulatú órát tartott *Spielmann Mihály* „tanár úr”, a Teleki Téka tudós könyvtárosa a művelődéstörténeti kutatások módszereiről, illetve buktatóiról, jellegzetes hibalehetőségeiről. Hozzá kapcsolódva szólt *Balogh Marika*, veszprémi igazgatóhelyettes a helytörténeti gyűjtemények szervezésének speciális könyvtári feladatairól, szakmai fogásairól. Ugyancsak erdélyi művelődéstörténeti témájú eszmefuttatásokat hallhattunk *Tóth Sándortól* a Kolozsvári Egyetem tanárától, majd „vérbeli könyvtárosi” témák következtek: *Kuszálík Péter* (marosvásárhelyi gépészmérnök) a Monoki-féle Romániai Magyar Sajtó bibliográfiájának folytatásán dolgozva találta meg „élete értelmét”, a kolozsvári *Újvári Mária* pedig az ETO aktuális kérdéseit boncolgatta, de szó volt még a gyermekkönyvtárosi feladatokról is. *Gereben Ferenc*, aki egyébként újabb vizsgálat beindítására is felhasználta ottlétünket – az olvasásszociológia időszerű eredményeit, megállapításait tolmácsolta, jómagam pedig az irodalmi művek lélektani szempontú feldolgozásának lehetőségét, illetve a

Pál apostol

könyvtárosi pálya szociálpszichológiai vázlatát mutattam be, kiemelve szakmánk közvetítő-szolgáltató, segítő-kapcsolat jellegét.

Ráadásul a hely szelleme magától értetődően „megrendelte” a határon túli magyarság olvasáskultúráját felvillantó, kétszerzős előadást és persze a termékeny vitát is. A Garabonciás Szövetség vezérkara (*Deme T.*, *Hajdú G.*, *Lukács L.* és *Magyar Rozi*) a hazai olvasótábori mozgalom történetét, illetve módszereit és céljait ismertette.

Emlékezetes volt még a kiváló költőt, *Farkas Árpádot* saját verseit elmondva hallgatni, s inkább csak tanulságos a prózaíró, *Bogdán László* kissé karcosra sikeredett gondolati csapongásait követni az irodalom, úgymond, korszerű feladatairól.

Az anyagi, lelki, nyelvi, szakmai, közéleti nehézségek között küszködő kollégáinkat, szinte kivétel nélkül aszszonyokat hallgatva, esti beszélgeté-

seinkre visszagondolva, (a könyv- és folyóiratbeszerzés akadályai, a több mint 90%-ban magyarul írt Sepszisztygyörgy központi könyvtárban a dokumentumok alig 48%-a magyar nyelvű, a saját szakmai képzésük és továbbképzésük rendszerének megoldatlansága, a testvérvárosi és testvérközönségi kapcsolatok kiépíthetlensége stb.) újra meg újra *Balassi Bálint* lüktet, zenél a fülemben: „Emberségből példát, / Vitézségből formát, / Mindegyiknek ők adnak”.

Kedves vendéglátók, Kiss Jenő és Kató Béla!

Köszönjük, hogy együtt lehettünk veletek, ezen a négy csendes, nyárvégi, gyümölcserlelő napon.

Időnként el kell otthonról mennünk, hogy saját helyzetünket, tényleges feladatainkat, kishitőségünket, rövidtávú gondolkodásmódunkat, eltúlzott reakcióinkat onnan kintről világosabban, pontosabban láthassuk, érthessük meg.

Nagy Attila

Vizsgálódások, felismerések a Maros Megyei Könyvtárban

Hosszú évek óta vagyok könyvtáros. Az olvasókkal való kapcsolatomban és szakmai kíváncsiságomban eredményei az évek során végzett szociológiai jellegű, ténymegállapító felmérések.

A Maros Megyei Könyvtárban 1974 novemberében újraalakult a természettudományos-műszaki részleg, amely országos rendelet alapján már működött 1960–64 között, s ugyancsak országos rendelet szüntette meg. Több megyeszékhelyen, ahol léteznek nagy hagyományú, jól ellátott egyetemi-műszaki könyvtárak (pl. Kolozsvárt, Iasiban), nem volt szükség ilyen részlegre. Marosvásárhelyen azonban – bár működött néhány üzemi szakkönyvtár, s egy fiatal főiskolai műszaki könyvtár – hiányzott egy általános természettudományos és műszaki gyűjtemény. Ezért indult újra részlegünk, külön termekben, két, később három könyvtárossal, közel 20 000 kötetes állománnyal.

Öt év után, 1979 végén az információfelhasználók igényeinek részletes és pontos megismerése, elvárásainak feltérképezése, tájékoztatási tevékenységünk tartalmi és módszerbeli tökéletesítése, rövid és hosszú távú tervezése, a jó stratégia kialakulása céljából készíthettük az első igényvizsgálatot, egy kérdőíves felmérést.

Százötven olvasót választottunk ki – mérnököket, technikusokat, munkásokat – igyekezvén, hogy a minta minél reprezentatívabb legyen, s postán hazaküldtük nekik a 26 kérdést tartalmazó kérdőívet. A megkérdezettek 74%-a (111 személy) válaszolt, ez az arány nagyon jónak mondható, s már ez is jelzi az olvasók érdeklődését a könyvtár iránt. A kérdőívek feldolgozását, elemzését, kiértékelését egymagam végeztem, természetesen manuálisan. Már akkor gondoltam, s ma már tudom, hogy túl sok volt a kérdés, s így túl sok a feldolgozáshoz szükséges munka is.

Csak néhányat említek azokból a feltételezésekből, amelyeket az olvasók válasza igazoltak.

Részlegünk népszerűsítésére a leghatásosabb eszköz az olvasókkal való személyes beszélgetés. A könyvtárosok után maguk az olvasók a legjobb propagán-

distáink, munkahelyükön, baráti körben, megelőzve a helyi rádiót, a lapokat, plakátokat. Sajnálatosan az üzemi könyvtárosok ritkábban népszerűsítenek.

Állományunkra vonatkozó véleményüket öt kérdésre válaszolva közölhették. Bár a válaszokból az derült ki, hogy elégedettek könyvállományunk összetételével (a szakfolyóiratokat hiányolták), a szabad válaszokból, észrevételekből, s főleg a javaslatokból következtetve állíthatjuk, hogy állományunk nem kielégítő. Csak az alacsony és közepes képzettségű látogatók elégedettek, a különböző szintű továbbtanulás igényeit még nagy vonalakban kielégítheti (bár egy-egy cím kevés példányban van meg!), de a kutatóknak ez az állomány már szegényes, s főleg a külföldi szakirodalom hiányzik.

Tájékoztató-bibliográfiai munkánk termékei sok esetben ismeretlenek. Elsősorban szak- és betűrendes katalógusainkat és különösen a kurrens „Új könyvek” cédulakatalógust használják széleskörűen. Szakbibliográfiánkat ritkán veszik igénybe. Az olvasók nagy többsége csak a szolgálatos könyvtárostól kér és vár információt.

Rendezvényeinkről (előadások, könyvismertetések, szerzőkkel való találkozások stb.) a megkérdezetteknek 37%-a tudott, és észrevételeikből, javaslataikból megállapíthatjuk, hogy felkeltették érdeklődésüket, s igénylik, hogy résztvegyenek ezeken az összejöveteleken.

Levonna a következtetéseket újra kellett gondolnunk állományalakításunkat, s főleg idegennyelvű és magyar szakkönyvekkel, szakfolyóiratokkal kellett volna bővítenünk – az igényeknek megfelelően – állományunkat, ami az akkori körülmények között szinte lehetetlen volt. Szükségessé vált a könyvtárközi kölcsönzés felélénkítése (másolatkészítésről még szó sem lehetett). Ugyancsak szükségessé vált a város különböző típusú könyvtárai közötti együttműködés megszervezése, főleg az állománygyarapítási, az indirekt tájékoztatás eszközeinek előállítására és a népszerűsítés terén.

Következő vizsgálódásunkat a tanuló ifjúság körében végeztük. Részlegünk már a kezdet kezdetétől egyik fő feladatának tekintette a tanuló ifjúság szakirodalmi igényeinek kielégítését, a fiatalok rendszeres olvasóvá, könyvtárlátogatóvá nevelését.

Foglalkozás szerinti katalógusunkat, amelyben a diákok iskoláik neve alatt sorakoztak, elemzésnek vetettük alá. (A IX–XII. osztályos tanulókról van szó, a kisebbek ugyanis a gyermekrészleg olvasói.) Az 1976–1983 közötti adatokat vizsgáltuk, kiegészítve a munkanapló adataival. A táblázatokba rendezett adatokból sok érdekes következtetést lehetett levonni. Bár a beiratkozott diákok száma évente mutatott bizonyos fluktuációt, számuk soha nem esett az 1976-os érték alá. Az átlag évi 973 beiratkozott tanuló volt. A város 14 líceumából természetesen nem azonos arányban jöttek az olvasók. A legtöbben (átlagosan 139-en) a vegyipari Líceumból, a legkevésbé (átlagosan 13-an) a Faipari Líceumból iratkoztak be. Bizonyos összefüggéseket sikerült megállapítanunk az iskola színvonala és a beiratkozott tanulók száma között.

Minden könyvtár egyik fő törekvése, az olvasók hosszú távú megtartása, állandósítása. Különösen érdekes ez a tanulók esetében, hiszen ezen mérhető le a legjobban az olvasóvá nevelés sikere vagy sikertelensége. Az adatokból kiderült, milyen mértékben sikerült megtartanunk, állandósítanunk diákolvasóinkat. 1974 és 1984 között összesen 4224 tanuló iratkozott be. 51%-uk csak egy tanévben iratkozott be, 24%-uk két évig, 10%-uk három évig, 5%-uk négy, 3%-uk öt, 2%-uk 6 évig, 1,2%-uk 7 évig, 0,8%-uk nyolc évig volt könyvtárunk olvasója. Azok az iskolák, amelyekből kevés tanuló látogatta könyvtárunkat, az „élre” kerültek: a kevés tanuló nagy része csak egy évre iratkozott be. A permanens olvasók azokból az iskolákból kerülnek ki, amelyekből aránylag sok

Jézus megfeszítése

az olvasóink. Sajnos a „legjobb” iskolákból is a tanulóknak kb. 40%-a csak egy-egy évig tagja a könyvtárunknak.

Diákolvasóink 17%-a a középiskola elvégzése után is olvasóink maradt, vagy a főiskola, egyetem elvégzése után, ha sikerült elhelyezkednie városunkban, visszatért hozzánk.

Munkásolvasóink között nagyon sokan tanulóként kezdték „olvasói karrierjüket”, s fordítva: azoknak az olvasóinknak, akik diákként kezdtek hozzánk járni, 40%-a munkás.

Néhány következtetésünk: nem elég szoros a kapcsolat a könyvtár és az iskolák között, sok iskolában nem ismerik részlegünket, állományunkat. Nem teszünk meg *mindent* azért, hogy a tanuló, aki először jön a könyvtárba, kedvet kapjon arra, hogy másodszor, sokadszor is jöjjön. A szaktanárok nem törekszenek arra, hogy ráneveljék tanulóikat a szakirodalom használatára, s nem irányítják őket a könyvtárba.

Lényegesnek tűnik az az észrevételünk, hogy minél jobban működik az iskolai könyvtár, annál több tanuló keresi fel a mi könyvtárunkat is. Ha valaki „beszokott” egy könyvtárba, könnyebben találja meg az utat más könyvtárakba is.

Az adatok elemzése és kiértékelése után néhány könyvtáron belüli és kifelé irányuló feladatot fogalmaztunk meg:

- a szabadpolcos rendszerben olyan tematikus polcok kialakítása, amelyeken a tanulók könnyen megtalálják a nekik szóló műveket;
- a tanulóknak címzett bibliográfiai tájékoztatás tökéletesítése;
- a tanulók figyelmesebb kiszolgálása;
- meg kell tanítanunk a diákokat a könyv és a könyvtári vagyon tiszteletére, épségének megőrzésére;
- jó kapcsolat kiépítése az iskolák vezetőségével és a szaktanárokkal;

– fokoznunk kell az együttműködést az iskolai könyvtárosokkal, kölcsönösen segítve egymást közös céljaik megvalósításában.

1986 tavaszán az olvasók lemorzsolódását vettük vizsgálat alá. A foglalkozás szerinti katalógusból kiválogattuk azoknak az olvasóknak a lapját, akik tíz vagy több mint tíz éve nem iratkoztak újra. (Az olvasó lapja tartalmazza nevét, címét, életkorát, foglalkozását, munkahelyét és a könyvtárba iratkozás éveit.) A részleg megnyitásának évében, 1974. október 20. és december 31. között beiratkozott 325 olvasó, s közülük 110 nem iratkozott többé újra. Az 1975-ben beiratkozott 1670-ből 706, s az 1976-ban beiratkozott 2168-ból 745 nem jelentkezett többet. Tehát ebből a három évből 33%, 42%, illetve 34% morzsolódott le. Kíváncsiak voltunk, mi a magyarázata ennek. Miért nem maradtak olvasóink ezek az emberek? Bár a beiratkozott nők aránya a férfiakéhoz viszonyítva jóval kevesebb (34%), a lemorzsolódásban ők vezetnek: a vizsgált években 54, 52, 40%. A munkásolvasók is nagy számban hagynak el, 63%, 67%, illetve 37% nem iratkozott újra. Évenkénti lemorzsolódásuk 18%, 29%, 30%. A tanulóké pedig 30% körül volt.

Az 1561 személy közül, akik az 1974–76-os évekből nem iratkoztak újra, véletlenszerűen választottuk ki azt a 138-at, akiknek levél kíséretében 10 kérdést tartalmazó kérdőívet küldtünk az otthoni címére. Tanulva az első kérdőíves felmérésből, most csak hat kérdést tettünk fel a bennünket foglalkoztató problémára voantkozólag: szakmai munkájukban szükségünk van-e a szakkönyvekből szerzett információkra? Hát a szabadidejű elfoglaltságaikban? Miért nem látogatja könyvtárunkat? Más könyvtárat látogat? Melyiket? Amikor olvasónk volt, mi nem elégítette ki: a könyvvállomány, tájékoztató-bibliográfiai tevékenységünk, a könyvtárosok magatartása, a nyitvatartási idő? Mi hozná ismét vissza könyvtárunkba? Az utolsó négy kérdés a volt olvasó életkorára, nemére, végzettségére, foglalkozására vonatkozott.

A 138 kérdőívből 65 (47%) érkezett vissza, de sajnos ezekből 27 „címett ismeretlen”, „elköltözött, új címe ismeretlen”, „más városba költözött”, vagy „lebontották a házat” (!) felirattal.

Végül tehát 38 értékelhető választ kaptunk (27,5%), s tíz év után ez is nagyon jó eredmény! Bármennyire is érdekesek voltak hajdani olvasóink válasszai, részletes elemzésükre itt nincs hely. Néhány következtetés azonban mégis ide kívánczik. Volt olvasóink nem mind fordítottak hátat teljesen a könyvtárnak, sokszor ők közvetítenek köztünk és a könyvtárat még nem ismerők között. A lemaradás okai között a következők szerepelnek: csökkent az olvasásra fordított idő, nőtt a saját könyvtár szerepe (abban az időben Romániában még nagyon olcsók voltak a könyvek, s a hiánygazdaság körülményei között az embereknek nem is nagyon volt mire a pénzüket elkölteni), nőtt azoknak a száma, akik csak egy-egy információért lépnek be a könyvtárba, s ha az első benyomások kedvezőtlenek (a beiratkozásnál, a kiszolgálásnál a könyvtáros udvariatlan, nem adja meg a szükséges információkat, hiányzik a kért könyv stb.) a látogató talán sohasem válik állandó olvasóvá.

A kérdőív, a felmérés néhány tanulsága: szolgáltatásainkat javítani kell; elsősorban az állományunk tematikai, de főleg nyelvi összetételét kell módosítani külföldi szakirodalom beszerzésével, a bel- és külföldi szakkönyvtárak számának növelésével; a kölcsönzési határidőt meg kellene hosszabbítani; szükség van telefon beszerelésére, másolókészülékek beszerzésére. A szaktájékoztató-információs munkánkat gyorsabbá, elasztikusabbá, hatékonyabbá kell tennünk. Azokat a könyvtárosokat kell az olvasószolgálatra beosztani, akik a legfelkészültebbek, kellő empátiával közelednek az olvasókhoz. Mindez – a jó állomány, a sokoldalú tájékoztató munka, a központi információs eszközök

felhasználása, a könyvtár széleskörű, szóbeli és írásos, népszerűsítése – szükséges ahhoz, hogy mindenki élhessen az informálódás jogával.

1987-ben, 13 éves működés után végeztük a negyedik felmérést. Az volt a célunk, hogy megállapítsuk mit olvasnak, mit igényelnek olvasóink. Milyen tartalmi megoszlásban? Kik a legolvasottabb szerzők?

Részlegünk állománya 1987 végére elérte a 28 800 kötetet, a beiratkozott olvasók száma 2503, a kikölcsönzött könyvek száma 32 041 kötet volt. Könyvtárunkban, s így részlegünkön is, a könyvkártyás tasakos kölcsönzési rendszert alkalmazzuk. 1974-ben üres kártyákkal indultunk, s 13 év alatt összegyűjtöttük a betett lapokat. Ezek elemzése tette lehetővé, hogy válaszoljunk a fentebb feltett kérdésekre.

Az összegyűlt 7260 kártya 49%-a műszaki, 40%-a természettudományos, 4%-a mezőgazdasági és 6%-a építészeti, műszaki rajz és fényképezési könyv kártyája volt.

Az ETO 5-ös osztályából a legolvasottabbak a matematikakönyvek (42%), ezt követi a fizika (28%) és a kémia (14%). A 6-os osztályból a gépipar (621) főlényesen vezet (87%), s ezen belül a legolvasottabbak az elektrotechnikai, elektronikai, rádiótechnikai és televíziós szakkönyvek. A mezőgazdasági könyvek közül jelentős a kertészeti, állattenyésztési és méhészeti könyvek forgalma. A 7-es osztályból a fényképezési, műszaki rajz és kézimunkakönyvek keresettek.

A több, mint 200-szor kölcsönzött könyvek listáján 155 cím szerepel. Ezek 32%-a matematika, 29%-a gépészet és 20%-a fizika. Ha a kölcsönzött könyveket, a forgalomban lévő könyvek számát, a megjelenés évét és a kölcsönzés gyakoriságát korrelálva rangsoroljuk, az első négy helyet matematikai példatárak foglalják el. Az ötödik helyen egy elektronikai barkácskönyv áll. Összeállítottuk a tíz legkeresettebb szerző jegyzékét is: 1. Turtoiu Fanica (matematikus), 2. Cosnita Cezar (matematikus), 3. Ionescu-Tiu C. (matematikus), 4. Magyarai Béla (elektronikus), 5. Stamate I. (matematikus), 6. Stoian Ion (matematikus), 7. Basoiu M. (rádiótechnikus), 8. Costache C. (rádiótechnikus), 9. Atanasiu H. (fizikus), 10. Silisteanu M. (elektronikus). A negyedik helyen, mint látható, *Magyarai Béla*, a nagyszerű rádiótechnikai könyvek szerzője áll.

*

Megállapításaink: – bármilyen keresett egy könyv, ha kevés példány van belőle valamely időszakban, kölcsönzési forgalmának mutatója nem lehet túl nagy; – sajnálatos módon a „sikerkönyvek” – például Silisteanu M.: Scheme de televizioare, Oprescu: Hi-fi ABC, Magyarai Béla–Theisz Péter–Glofák Péter: Digitális IC-atlasz, Magyarai Béla: Nagyteljesítményű diódák stb. – példányszáma egyre csökken, rongálódásuk, eltulajdonításuk miatt is; – bizonyos típusú könyvek keresettsége, forgalma csökken, mert tartalmuk elavul (pl. az elektronicsövek atlasza); – más esetekben a régebben megjelent könyvek keresettsége hosszú távon is állandó marad, mert alapvető, ma is érvényes ismereteket tartalmaznak.

Fülöp Mária

Szakmai fórum Egerben

Az MKE Heves Megyei Szervezete és a Bródy Sándor Megyei Könyvtár 1993. november 4-én szakmai fórumot rendezett, amelyre meghívta nemcsak a Heves megyei szervezet tagjait, hanem a megyei könyvtár-igazgatókat is.

*

A szakmai fórum témája a központi szolgáltatások szerepe volt a helyi könyvtárak gyakorlatában. A meghívott előadók: *Poprády Géza*, az OSZK megbízott főigazgatója, *Horváth Tibor*, az MKE elnöke, *Gulácsyné Pápai Erika*, az Országos Mézőgazdasági Könyvtár igazgatója, *Kiss Jenő*, az FSZEK főigazgatója. Az OMIKK-ot *Bana Zsuzsa* osztályvezető-helyettes és *Maurer Péter* osztályvezető képviselte.

Az előadók 25-30 percet kaptak arra, hogy az általuk képviselt könyvtár fontosabb központi szolgáltatásairól beszámoljanak a fórum résztvevőinek. Az előadások rövidege ellenére sem maradt azonban idő arra, hogy a jelenlévők kifejtessék nézeteiket, vitatkozhassanak, megtegyék javaslataikat, hangot adhassanak kívánalmáiknak. A rendezőség és a szervezőbizottság arra kérte a résztvevőket, hogy a könyvtári szaksajtót – többek közt a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtárost* – felhasználva fejtsék ki észrevételeiket, tegyék meg javaslataikat, adjanak hangot kívánásaiknak.

Összefoglalójában *Orosz Bertalan*

né, a megyei könyvtár igazgatója – élve helyzeti előnyével – két kívánságot ott helyben megfogalmazott. Mindkettő az OSZK-val kapcsolatban. Az egyik a KMK *Könyvtárak Címjegyzékére* vonatkozott. Elismerve e kiadvány számos pozitívumát, azt javasolta, hogy adjon számot e címjegyzék a különböző könyvtárak által nyújtott szolgáltatásokról, különösen azokról, amelyek más könyvtárak által is igénybe vehetők. (Megjegyzendő, hogy a KMK már dolgozik ebben az irányban, jövőre ez az adattár a kívánt információkkal is szolgálni fog.) A másik kívánság az OSZK tájékoztatási osztályát érintette. Tekintettel arra, hogy az OSZK méretei hatalmasak, szolgáltatásai rendkívül sokrétűek, kívánatos lenne, ha az OSZK-hoz fordulóknak rendelkezésre állna néhány konkrét név, olyanoké, akik egy-egy kérdésre személyesen válaszolnának, ne lenne szükség arra, hogy névtelenül, általában intéztessenek kérdések az OSZK-hoz. Ez utóbbi ugyanis általában kevésbé hatékonyak bizonyul. Az OSZK természetesen kész megvizsgálni a kérdést, felméri, hogyan tudna ennek az igénynek eleget tenni.

*

A fórum hivatalos részén túl, kötetlen beszélgetések során felmerül, hogy célszerű lenne a jövőben hasonló fórumokat szervezni.

Poprády Géza

„Üzenet egykori iskolámba”

Bevallom, már akkor érettségi találkozó hangulat vett erőt rajtam, amikor kézhez kaptam Nagy Attila barátságos meghívóját az OSZK KMK olvasáskutatói részlege 25 éves fennállásának megünneplésére. Vajon milyen lesz a találkozás az egykori „osztálytársakkal” és „tanárokkal”? Igen, ez a talán ide nem illő terminológia fejezi ki, hogy számomra mit jelentett és jelent ma is az az osztály. Az volt az én „élet-iskolám”, az ott megszerzett tudás, szemlélet, emberi-szakmai attitűd határozza meg ma is – akarva akaratlan – a ténykedésemet.

A találkozó napján, október 29-én névsorolvasást ugyan nem tartottunk, de majdnem hiánytalanul összegyűltünk, akik a 25 év alatt hosszabb-rövidebb ideig az osztály munkatársai voltunk: Arnóth Károly, Bartos Éva, Biegelbauer Pál, Gereben Ferenc, Gerő Vera, Havas Katalin, Heit Gábor, Kamarás István, Katsányi Sándor, Könyves-Tóth Lilla, Lőrincz Judit, Nagy Attila, Vidra Szabó Ferenc, illetve mindenkori segítőink: Bertalan Béla, Buza Ágnes, Gulyás Gabriella, Jordán Katalin, Horváth Natasa, Lados Andrea, Sándor Éva, Somorjai Ildikó, Szabó Zsuzsa, Tatár Sándor. Jubileumi találkozónkat Papp István is megtisztelte jelenlétével.

Kicsit ünnepélyesen, kicsit megilletődötten, kicsit aggodalommal vártunk lehet-e folytatni a kapcsolatokat olyan módon, ahogy abbamaradtak, vagy bennünket is utolér a manapság eluralkodott politikai megosztottság átka... A meghívó előre ajánlott néhány beszélgetés-témát, mint például a hajdani megalkulás előzményei, körülményei vagy a megpróbáltatásokkal teli 1979–85 közötti időszak, és persze, a jövő. Hogy mindjárt előre szaladjak az eseményekben, elárulom, hogy a nagyon kellemes „békebeli” hangulatban eltöltött néhány óra inkább a múlt körül forgott. Talán arra volt szükségünk, hogy erőt, hitet merítsünk a zavartalan évek emlékeiből, meg hogy egyszer már kibeszéljük magunkból a traumát, a megzavart évek történetét is? Vagy csak kerülni akartuk a jelent, s még inkább a jövő nyugtalanító kérdéseit? Ezek mind lehetséges magyarázatok, de az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a jelenlévő, körülbelül 20 emberből mintegy 15-nek már több éve megszakadt a kapcsolata az osztállyal, tehát azt az időszakot próbáltuk a középpontba állítani, melyről legtöbbszörnek voltak közös emlékei, élményei.

„Óh, ifjúi, szent megjőzanodás, / Komoly, nagy fény, hős férfiú-szerep, /
Emléketek ma is milyen csodás.”

Nos, az emlékekről. Nem vállalkozhatom a hú krónikás szerepére, hiszen jómagam a negyedszázadnyi korszak első és harmadik harmadát nem töltöttem az osztály kötelékében. Legendákat ismerek a hősi korszakról, melyeket tökéletesen hitelesít számomra az ott töltött, megtapasztalt időszak. Legendája van ma már az akkori KMK egészének, nem csak az olvasáskutatásnak. A polgári demokrácia szigete volt, külső társadalmi környezetéhez képest légkörében,

gondolkodásmódjában, mentalitásában, szabadelvűségében, nyitottságában, rugalmasságában, toleranciájában messze megelőzve korát. Ebben az intézményben kezdte meg szárnypróbálgatásait, majd erősödött meg a mindig csupán néhány fős olvasáskutatói részleg, a KMK szerves részeként. A külső munkatársak első rétegét a „belső külsők”, azaz a KMK-s kollégák jelentették. Amit ők helyeseltek, vállaltak, azt általában a szakma is elfogadta, a hiányos, hibás, téves elképzelésekre, tervekre ők figyelmeztettek először, s ugyanakkor jelzéseket és visszajelzéseket is hoztak az ország könyvtáraiból. Erre a „védőburokra” rétegződött a további munkatársi gárda: a kérdezőbiztosok, a kódolók, egyszóval a bedolgozók köre, majd a közvetve vagy közvetlenül kutatótársakká váló könyvtáros kollégák köre az ország minden részéből, továbbá a munkatársakká váló barátok, a barátokká váló munkatársak, a szövetségessé váló szakmabeliek és szakmán kívüliek köre. Így, azt hiszem, csak így lehetett ezt a munkát elkezdni és a maroknyi csapattal el is végezni.

„Hős harc az Élet és megéli szép, / Ha hozzáedzik tüzes szív-kohók /
Ifju vitézlk lengeteg szívét.”

Az első tíz évet (1968–78) szakmai szempontból, azt hiszem, a hatalmas lendületű mindent-pótolni-akarás jellemezte. Óriási dolog volt, hogy zöld utat kapott egy ilyen „gyanús”, a művészetszociológia, művészetpszichológia, érték-, életmód-, szabadidőkutatás határmezsgyéin lavírozó „valami”, amit először igénykutatás, majd később olvasáskutatás névvel illettek.

Csupa-csupa fehér folt, járatlan utak – *mindent* lehetett és kellett kutatni, hiszen az olvasási kultúra tényleges és lényeges ismérveit homály fedte. A nagy, országos reprezentatív vizsgálatok mellett, egyidejűleg nagyító alá kerültek az egyes rétegek olvasási szokásai, különös figyelemmel a gyerekek, a fiatalok olvasására. Vizsgálni kellett az olvasás megkülönböztetetten fontos intézményeit, a társadalomban betöltött szerepét, másfelől a társadalom tudatában visszatükröződő könyvtárképet. S természetesen a könyvtárost mint érték közvetítőt, mint olvasáspedagógust; a könyvtárosságot mint pályát, pszichológiai és szociológiai aspektusból egyaránt. Aztán ott volt hatalmas, komplex témacsoportként maga az ízlés: általában és rétegenként, változtathatóan és változtathatatlanul... Tovább mélyült a vizsgálódások köre az irodalom hatása irányába, következtek a befogadásvizsgálatok, a „Makrától” Bulgakovig, az „Egri csillagok”-tól Örkenyig. Olvasók és kutatók a labirintusban...

*

S mindezeket a kutatás és a gyakorlat szoros kapcsolatában: kölcsönösen indukált témák, közös kísérletek a könyvtárakkal, iskolákkal; közvetlen tájékoztatás a kutatási tervekről, majd eredményekről. Beszélgetések, előadások, előadássorozatok az ország minden részében, s az országon túl is még; olvasótáborok elméletben és gyakorlatban; valamint aktív szervezőmunka és részvétel a szakmai szervezetekben. Egy lélegzetre talán el sem lehetne mondani ezt, a csupán ízelítőnek szánt összeállítást. Minderre volt energia, volt „jókedv és buzgalom”, – mert: igény is volt rá a szakma részéről.

„De elcsitult a jókedv-förgeteg / S helyére ült a döbrent némaság.”

Nosztagia mindez? Az elveszett Éden? Saját fiatalokunk, kirobbanó tennia-
karásunk, mindent-akarásunk tovatűnő emlékének dédelgetése? Bizonyára az
is. De bizonyára nem véletlen, hogy akkor, valamennyien így éltük ezt meg, s
mai fejjel is – a találkozó tanúsága szerint – így értékeljük az olvasáskutatási
osztály történetének első szakaszát. Hogyan folytatódott? Hogyan lehetett ezt
folytatni? A 80-as évek elejére felnött éveibe lépett az osztály. Elmúlt az ifjúkor
eufóriája, az érett felnött kor higgadt munkálkodásának éveit következtek el. Az
extenzív felváltotta az intenzív műhelymunkák korszaka. Megkezdődtek a nagy
összegző munkák, mint például az „Olvasásismeret” c. szöveggyűjtemény,
egyetemi, főiskolai tankönyv, olvasásszociológiai, olvasáslélektani, olvasáspeda-
gógiai tudásunk akkori szintézise. A „felnötté válást” nemcsak a biológiai érés,
az idő múlása hozta magával. Megváltoztak a körülmények is. Az ifjúkorból
való kinövést kísérte a fentebb már említett KMK-s védőburok megglazulása is.
Mindannyian tudjuk, hogy a 80-as évek elején nehéz időket élt át az osztály, az
egész intézménnyel együtt, melynek része volt. Megzavarták mágneses erőterét,
s a részecskék nehezen rendeződtek el újra – vissza nem is, inkább át. Valame-
lyik nem is találta a helyét az új erővonalak között, valamelyek pedíg egymásba-
kapaszkodtak – amíg csak lehetett –, hogy megmaradjanak. Végül minden
megmaradt, mégis minden más lett. 1985-ben a Múzeum utcából a Várba való
költözés során a szoros egymásmellettségben élő KMK-s osztályok szétszóród-
tak a gyönyörű, hatalmas palotában. Megszűnt a „szakmai testközelség”. A
védőburok végleg elpattant.

„Tápláld tovább bennem az erőt / Szeretni az embert és küzdeni.”

A szakma már akkor is el volt foglalva a maga bajaival, nem ért rá a KMK
belső gondjaival foglalkozni. Érthető, hiszen azóta is, folyamatosan nehezeden
a könyvtárak létfeltételei. Persze, ugyanígy, ezzel párhuzamosan sokasodtak a
kutatást nehezítő tényezők is. Meg kellett küzdeni azért, hogy folytatható
legyen a munka, mert folytatni kellett mindenképpen, a helyzethez, a körülmé-
nyekhez alkalmazkodva. Az olvasáskutatásból olvasószolgálat lett. Ha játsszani
akarnánk a szavakkal, azt mondhatnánk, hogy csupán egy szóösszetétel tagjai-
nak sorrendje cserélődött fel: korábban „kutatás-szolgalat” volt, most „szolga-
lat-kutatás” lett az osztály programja. Nyilvánvalóan nem egyszerűen a neve
változott meg: a *szolgalat* vált hangsúlyosabbá. Ez már nem a látványos eredmé-
nyek korszaka, hanem a szívósan megküzdött kis győzelmeik: segíteni a határo-
kon túli magyarok olvasási kultúrájának feltárását; szakmai-emberi segítséget
adni a könyvtáraknak, könyvtárosoknak a szociális funkció gyakorlásához; (pl.
a Biblioterápiás olvasókönyv) a lehetent próbálva megkísérlni meghatározni
a könyvtárak tényleges szerepét a megváltozott és állandóan változó társadalmi
körülmények közepette; makacs következetességgel vállalni az ismeretátadást a

könyvtárosképzés minden szintjén (elkészült például az olvasással kapcsolatos ismereteink újabb szintézise, az Olvasás és társadalom c. kötet). Azaz, a képlet így néz ki: szűkülő kutatási lehetőségek és növekvő jelentőségű közvetítő, szervező, publikációs, oktató tevékenység. Programnak ez sem kevés, s feltételezem, hogy nagy szakmai önfegyessel és realitáserzéssel végiggondolt számvetés után történt meg a vállalása.

Így egészíti ki egymást a két, eltérő korszak koncepciója, így teljesezhet ki a szakmai arculat. Hiszen sok mindent tudunk már: előttünk áll nagyjából az ország olvasási térképe, magaslataival és mélységeivel, pusztáival és mocsarai-val, előbukkanó forrásaival – térkép mellé most „túravezetők” kellene. Tudjuk már, hogy család, iskola, könyvtár együttgondolkodása, együttműködése nélkül nem lesz olvasási kultúrája a felnövekvő nemzedéknek – valakinek egybe kell fűznie a kinyújtott kezeket. Tudjuk már a kulturális tradíciók, az értékrend és az olvasási szokások összefüggéseit – valakinek meg kell mutatnia az égboltot a sarkcsillagot a nehezen tájékozódóknak, a bátorítani, biztatni a jó irányba haladókat – laikusokat és szakmabelieket egyaránt.

Sok erőt kívánok az elkövetkezendő 25 évhez!

Bartos Éva

Könyvtári napok Lahtiban

Beszámoló a finn könyvtárosok 35. vándorgyűléséről

A Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár két munkatársa ez év májusában meghívót kapott Finnországba Szolnok testvérvárosából, Riihimäki-ből. A meghívást az ottani városi könyvtár munkatársainak kitartó meggyőző munkája révén támogatta Riihimäki város (kb. 25 000 lakosú város Helsinkitől 60 km-re) önkormányzati testülete, a finn könyvtárosok egyesülete, s részvételünket szorgalmazta az egyik neves hazai könyvterjesztő vállalat is, mellyel a riihimäki városi könyvtár hosszú ideje tart fenn jó kapcsolatot.

[E cég egyik vezető munkatársa egy alkalommal vendégül is látott bennünket, s beavatott egyrészt a finn könyvterjesztő gyakorlat rejtelmeibe, másrészt saját vállalatának (Kirjastopalvelu Oy) tevékenységébe, működésébe s megismerhettük eredményeiket.]

A finn könyvtárosok egyesülete (Suomen Kirjastoseura) kétévenként rendezi meg vándorgyűlését, a mostani a 35. szakmai összejevetel volt. (Az első találkozót 1882-ben Turkuban tartották. E város volt a XIX. század elejéig az ország fővárosa.)

A rendezvények Lahti immáron harmadik alkalommal adott otthont. Ebben az évben június 1–3. között, a „zöld télben” került megrendezésre az országos könyvtárostalálkozó. Összevetve a hasonló magyar rendezvényekkel, igazából egy jelentős különbséget tapasztalhattunk: nemcsak a kötetlen együttlétek – kirándulások, közös vacsorák – voltak jó hangulatúak, öneledtek, hanem a szűkebb értelemben vett szakmai programok is fesztelen, jókedvű találkozóká alakultak mind a hallgatóság, mind az előadók részéről. (Vajon miért mondják mégis az északi népekről, hogy barátságtalanok, visszahúzódoak, zárkóztak?)

Az erre a rendezvényre kibocsátott programfüzet beköszöntőjében a vándorgyűlés egyik fő szervezője *Ritva Piispanen* Lahti képviselőjében ezt írta: „Utóljára 1961-ben rendezett Lahti vándorgyűlést. Azóta megváltozott a világ, megváltoztak a könyvtárak s változtak a vándorgyűlések is”. Különösen igaz ez akkor, ha azt is tudjuk, hogy Lahti 1990. decemberében új, modern könyvtár-épülettel gazdagodott. A vándorgyűlés azonban nemcsak a csodaszép új épület miatt talált méltó otthonra ebben a városban: a mi megyei könyvtárunkhoz hasonló feladatokat is ellátó városi és megyei könyvtár országsszerte híres nivós helyismereti tevékenységéről és rendkívül gazdag zenei gyűjteményéről. E munkába mi is bepillantást nyerhettünk, végigjárva a rendkívül tágas és világos olvasói tereket, melyek természetesen zsúfolásig voltak olvasókkal. (Csak ízelítésképpen néhány adat: a könyvtár alapterülete 8800 m², ebből hasznos terület 7750 m²; a gyűjtemény nagysága – a fiókkönyvtárakkal és a letétekkel együtt: könyvek 748 228 db; egyéb dokumentumok (hangzó, mikrofilm, dia, videó stb.): 86 165 db. A főkönyvtárnak 1992-ben több mint 1 millió látogatója volt, naponta közel 4000-en fordultak meg ebben az épületben.)

A vándorgyűlésről

A rendezvényesorozat itt is ún. előkonferenciával kezdődött. Már ennek a programja is előlegezte az egész vándorgyűlés fő témáját, amely valójában egy kérdésben öltött testet: Hogyan győzhetik le a könyvtárak a finn gazdasági válságból fakadóan rájuk nehezedő, korábban ily mértékben soha nem tapasztalható pénzhiányt? A válasz egyértelmű volt, de több lehetséges, követhető alternatívát vázolt fel. Eszerint a „túlélés stratégiájában” kulcsfontosságú szerepe van a jobb együttműködésnek. Egyrészt értendő ez a könyvtárakra – különösen a kis települések könyvtáraitra gondolva –, másrészt a könyvtárak fenntartásáért jelentős mértékben felelős önkormányzatokkal vagy kapcsolatokra. Emellett nagyon nagy hangsúlyt kapott az, hogy a fellépő új igényeket ezekre épülő új szolgáltatások meghonosításával s a régiiek még takarékosabb kivitelezésével ki kell elégíteni, s így válni megingathatatlanul biztos ponttá a települések mindennapi életében. (Civil-szféra hatása!)

A „túlélés” harmadik, fontos összetevője a szakmaiság kérdése. Azaz a könyvtárosság váljon mindinkább elismert és közmegebecsülésnek örvendő szakmává, amelyhez a még színvonalasabb és átgondoltabb, az elvárt igényekhez még jobban közelítő könyvtárosképzés adja a kívánt alapot.

Valójában a többnapos találkozó minden rendezvénye e törekvéseket taglalta, erősítette, példázta, vetítette a gyakorlati síkra. Így megismerkedhettünk egy Kyme megyében több könyvtári feladatot is ellátó bibliobusz kísérleti működésével, a Lahti környékén kialakított könyvtári megállóhelyek használatának tapasztalataival. Találkozhattunk egy kórházi letéti könyvtár vezetőjével, s részt vehettünk a gyermekkönyvtárunkban újdonságként bevezetett szerepjátékok bemutatóján. Előadást hallgathattunk meg a zenei könyvtárakban megjelenő s megjelenésükkel igazi „áttörést” jelentő digitálistechikáról, s a könyvtárakban való megjelenésének várható következményeiről. A plenáris (s néhány szekció) ülés fő témája a könyvtárvezetés és az önkormányzatok kapcsolata volt. Ehhez kapcsolódóan szó volt néhány település (pl. Ilmajoki, Kuusamo, Liperi) példájáról, s a gyakorlati példákat a témához kapcsolódó elméleti alapvetések és elemzések is magyarázták, elmélyítették. Kimmo Tuominen tudományos kutató pl. rendkívül szemléletes és érdekes előadásában arról beszélt, mit is jelent ma a mindennapi ismeretszerzés, s annak milyen fő megnyilvánulásai észlelhetők.

Előadásában kitért a várható tendenciák felvázolására is, jelezve az elektronikus kultúra még erőteljesebb térhódítását. Ma a finn közkönyvtárakra erős nyomásként nehezedik az igény, hogy a rendkívül közkedvelt, tényleg tömegeket megmozgató felnőttoktatás eszközeit is a könyvtári gyűjtemények szerves részévé tegyék. E kérdéskör ellentmondásosságát, bonyolultságát mind a könyvtárak, könyvtárosok, mind a felnőttoktatásban résztvevők szemszögéből megvizsgálták, megvilágították. Alkalom nyílt arra is, hogy svéd és norvég könyvtáros kollégák adjanak betekintést a szomszédos skandináv országok könyvtári életébe, de ez idő alatt tartotta meg évi tisztújító ülését a finn könyvtáros egyesület is, és sor került a kiemelkedő munkát végző könyvtárosok megjutalmazására, különféle elismerések, díjak átadására is.

A szakmai program szűkkörű találkozóval ért véget az illetékes, felelős – oktatási – minisztérium (Opetusministeriö) képviselőjével, valamint más, a könyvtári életben fontos szerepet betöltő személyiségekkel. A téma a könyvtárak jövője volt.

A zsúfolt szakmai programot a szokásos látványos kiállítás gazdagította és tarkította: nevesebb és kevésbé ismert könyvkiadók, könyvterjesztők, könyvtár-ellátók és a könyvtárak számítógépesítésében érdekelt és részt vállaló cégek töltötték be a konferenciának helyt adó lahti színház auláját. A programban mindezek mellett – egyebek között – szereplő, választható szakmai kirándulás egyik úticélja egy 1992-ben átadott, a Lahti megyei könyvtárhoz tartozó fiókkönyvtár megtekintése volt egy külvárosi területben. (Kärpänen – „légy” a könyvtár neve, s a Diakonisszák épületében található.) Ezt követően Orimattila könyvtárába mentünk, melyet 1993-ban adtak át (Orimattila kulturális-, szabadidő- és sportközpont 22 km-re Lahtitól, kb. 15 ezer fő lakossal), valamint megnéztük az 1992. decemberében átadott Jitti község könyvtárát. A község varázsos helyen, három tó ölelésében fekszik. Mindhárom remek példája a méltán híres és lankadatlan finn könyvtárépítészetnek!

A nálunk baráti találkozónak nevezett program igazi felszabadító, lélekmelengető eseménye volt a rendezvénysorozatnak. (A „léleklemelegítés” ránk is fért a nyári télben.) Először is kihasználva az adottságokat és követve a finn hagyományokat kb. 2 órás hajóutazást tettünk a Lahtit közrefogó „Vesijörvi” tavon. S ott volt majdnem minden, mire azt szokás mondani, „Finnország”: tó, kis szigetek (saari), nyaralók (kesämökki), szél, zene és (kivételesen?) napsütés is. A zene nem akármilyen „csemege” volt: az észet nemzeti könyvtár kórusa (!), amely már a megnyitókör elkápráztatta a hallgatóságot, adott „talpalávalót”, bár hely csak a nagyon élvezetes és hangulatos közös éneklésre jutott. Itt igazán szabad és tiszta volt elme és gondolat! A baráti találkozó egy volt nemesi udvarház hangulatosan átalakított termeiben s udvarán zajlott, több tréfás és zenés programmal tarkítva. Így pl. látványos, az iróniától sem mentes társastánc bemutatót tartott egy fiatalokból álló táncsoport, voltak vásári komédiások és mutatványosok, volt a könnyűzenei újhullámot képviselő rockegyüttes. (Ezeket a szabadban zajló programokat legalább ugyanakkora energiával és hanggal kísérte a felbolygatott, vad szólistákból álló moszkitócsapat, amely így sajátos, ritmikus és harmonikusnak a legkevésbé sem nevezhető hullámzást koreografált a lelkes hallgatóság számára.)

Az est „fénypontja” igazi meglepetés volt a szellemet idéző éjfél órán: Lahti, lévén híres a téli sportokról, a sok elmegyakorlat után fizikai erőpróbára, tandemsí-váltóversenyre hívta ki az egybegyűlt könyvtárosokból verbuvált, s így nemzetközivé lett csapatot. Vesztere, ugyanis e hirtelen-véletlen felállított stáb rendkívül szívós küzdelemben ugyan, de győzedelmeskedett a majdnem szentivánéji holdfényben. (Ez kész csoda, hisz e sorok írója ez alkalommal

életében másodszor vette lábára a sítalpat egy norvég „óriás” társaságában.) A késői óra ellenére versenyzők és szurkolók egyaránt remekül szórakoztak.

E vándorgyűlés s a kapcsán megszervezett egyéb programok számunkra ismét bebizonyították, hogy a finnek felelősnek érzik magukat a könyvtáiraikért. Pedig korántsem csak felhőtlenül működő, gondtalan intézményekről és ezekben dolgozó elégedett könyvtárosokról volt szó e találkozón!

Ám minden rendezvény sugallta a kilábalás lehetőségét, s minden felszólaló vagy hozzászóló a problémákat sem titkolva, ám a megoldást keresve, optimistán nyilatkozott. Érezhető volt, mindannyian tisztában vannak azzal, hogy néhány, megszorításokkal teli kemény év még előttük áll. De vannak tervek, kiépültek és működnek a szükséges, az újat sem nélkülöző technikák s van (meg)értő türelem is.

Mondok Ildikó

Hirdessen a

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

**Egész oldalas hirdetés 25 000,
fél oldalas hirdetés 12 500,
negyed oldalas
hirdetés 6250 Forint + 25% ÁFA**

**Kiemelt helyen
– a borító 2. és 3. oldalán –
elhelyezett
egész oldalas hirdetésekért
csak 30 000 Forint + 25% ÁFA
díjat kell fizetni
Eszztétikus tervezés
és kivitelezés!**

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

hirdessen

A Schedel-krónikáról és magyar vonatkozásairól

Ötszáz évvel ezelőtt, 1493. július 12-én jelent meg latin kiadásban, ugyanezen év december 23-án pedig német fordításban az az első nyomtatott világkrónika, amelyben Buda legrégebb hitelesnek tekinthető látképe fennmaradt. A mintegy 600 lapos, nagyméretű ősnymotatvány a 15. századi könyvművészet kimagasló emléke.

A *Schedel-krónika* a német kereskedelem és könyvkiadás egyik központjában, Nürnbergben készült. Abban a szellemi központban, amelyben az 1471-ben Magyarországról távozó neves csillagász, *Johannes Regiomontanus* nyomdát és obszervatóriumot rendezett be. A krónikában Nürnbergről megjelent pompás látkép a mű egyik leghitelesebb és legtöbbet másolt városábrázolása. A déli irányból felvett látképen a kettős városfal mögött szinte egymásra zsúfolódnak a 45–50 ezer főnyi lakosok többnyire gótikus homlokzatú emeletes házai. Balra magasodnak fel a két pompás gótikus templom, a St. Lorenz- és a St. Sebaldkirche kettős tornyai. Tőlük jobbra áll a tornyokkal megerősített vár.

A vártól a St. Sebaldkirché-ig húzódó utca, a mai Burgstrasse, igényesen kialakított házaiban élt a gazdag, művészet- és könyvszerető együttes, amely a krónikát létrehozta. A szerző, *Hartmann Schedel* (1440–1514), aki lipcsei és páduai egyetemi tanulmányai után, mint tekintélyes orvos kitűnő könyvtárral rendelkezett és humanista stúdiumokat folytatott. A krónika kiadásának költségeit fedező két patrónus, a lipcsei egyetemen baccalaureusi fokozatot nyert, gazdag vállalkozó *Sebald Schreyer* és sógora, *Sebastian Kammermeister*. Ugyanitt a Wolgemut-házban készültek a krónika illusztrációi a két neves művész, *Michael Wolgemut* és mostohafia, *Wilhelm Pleydenwurff* irányításával. Kissé távolabb, az Aegidienplatz-on működött a 15. század legfejlettebb nyomdaüzeme, *Anton Kobergeré*, mintegy száz alkalmazottal és 24 sajtóval, ahol a krónika nyomdai munkálatai folytak.

A *Schedel-krónika* Koberger egyik leghíresebb kiadványa, pedig ő annak nem kiadója, hanem fizetett nyomdásza volt. 1491. december 29-én kötött szerződést a két patrónus a két művésszel. Ők négyen viszont közel három hónap múlva, 1492. március 16-án szerződtek Anton Kobergerrel. A szerző neve sem a szerződésekben, sem a két kiadás zárószóiban, kolofonjaiban nem szerepel. Maga Schedel azonban jelezte, hogy ő a krónika szerzője a latin kiadás 258v levelén monogramjával, a 266r levelén pedig a teljes nevét feltüntető zárószóival. Ugyanezen a helyen a német kiadásban azonban a szerző neve helyett a fordító, *Georg Alt* neve szerepel, így régebben az ő munkájának is tartották a krónikát.

Schedel műve a középkori krónikák hagyományait követve a bibliai teremtéstörténetől *I. Miksa* német-római császár uralkodásáig, 1493-ig hat korszakban tárgyalja az eseményeket. Ezt követi a vallásfilozófiai kérdéseket ismertető és a híres Haláltánc-metszettel illusztrált hetedik fejezet. Schedel a bibliai, történeti és földrajzi ismereteket kívánta egyesíteni művében, de utalt ókori, középkori

és humanista tudósok, írók, költők munkásságára és kuriózumokra, természeti csapásokra, árvizekre, vagy sáskajárásra is.

Schedel alapvető forrása *Jacobus Philippus de Bergamo* népszerű krónikája volt. Sokat merített azonban más krónikák, történeti és földrajzi művek, életrajzok adataiból, a legtöbbet azonban a tudós kortárs, *Aeneas Sylvius (II. Pius pápa)* műveiből. A latin kiadás szövegét illetően számos kifogás merült fel. Ezért a patrónus, Sebald Schreyer 1493. november 23-án szerződést kötött a humanista *Konrad Celtissel* a további kiadásokhoz, a mű átdolgozására. Erre azonban nem került sor.

Történeti forrásműnek tehát ez a világkrónika nem tekinthető. Mégis hasznos egyszer áttekinteni magyar vonatkozású szövegrészleteit, mert ilyen szempontból többnyire csak a Budát és Szabács várát ábrázoló metszetei ismertek.

*

Mint általában a krónikaírók, Schedel is rendszerint a származás és a külső megjelenés leírásával kezdi az uralkodókra vonatkozó fejezeteit. Így történt ez a 20 évig, 453-ig uralkodó *Attila* esetében is. Kezében ostort tartó király képmása hívja fel rá a figyelmet és neve mellett is ott szerepel az „Isten ostora” jelző (137v). A krónika részletesen ismerteti óriási seregét, birodalmát, hadjárait. A magyar krónikáktól eltérően azonban Schedel jellemzésében Attila nem birodalom-szervező, hanem pusztításával rémületet keltő hódító, akitől Rómát csak *I. Leó* pápa mentette meg. Itt is olvasható a pápa és Attila találkozásához fűződő legenda, de míg a Budai- és a Thuróczy-krónikában egy papi ruhás férfi, Schedelnél két lebegő lény fenyegetése térítette el Attilát a további itáliai hódítástól.

E korszak egyéb kiemeltjei: Attilától balra fent *Geiserich* vandál afrikai uralkodó, Róma kirablója 455-ben; a Boszporusznál, Kalcedonban tartott 4. századi egyetemes zsinat résztvevői; a kitűnő római történétíró, *Paulus Orosius*: a 15. században is nagyra értékelt teológus, *Aranyszájú Szent János*. Továbbá *Szent Orsolya*, akit Köln közelében 11 ezer társnőjével együtt – talán éppen a hunok – nyílvesztői öltek meg. Végül egy *Merlinus* nevű angliai jós. Elég széles skálájú tehát a körkép.

*

A következő két lapon látható (138v–139r) a közismert Buda-metszet, mert a látképek a városok alapításának kronológiája szerint kerültek a kötetben bemutatásra. Ennek megfelelően Buda látképe itt Attila és testvére, *Buda* harcát illusztrálja a legelső itteni város, az óbudai Aquincum (15. századi nevén Sicambria) birtoklásáért. A városhoz kapcsolódó szokatlanul hosszú ismertetést Schedel az ország fekvésének, természeti kincseinek, egykori lakóinak leírásával kezdi. A későbbi „szerencsés időkben” – írja a szerző – lett Buda a magyarok „nagyhíru, nevezetes” királyi székhelye. A budai királyi palota szépségének felsőfokú jelzőkkel való méltatása után következik *Mátyás* király visegrádi palotájának dicsérete. Arra is utal Schedel, hogy egykor Visegrádon őrizték a koronát.

Ehhez a méltatáshoz készült az impozáns Buda-látkép, amelyhez feltehetőleg több vázlatot is be tudtak szerezni. Koberger a 15. században összekötetésben állt *Theobald Feger* budai könyvkiadóval, aki a Thuróczy-krónika augsburgi

kiadásához – saját szavai szerint – a képeket szolgáltatta, a 16. század elején pedig *Diebold Fegerrel* és *Wolf Hallerral*.

Ez a metszet Buda első hiteles ábrázolásaként ismert, ami azonban nem azt jelenti, hogy részleteiben is valóságos. A korai veduták készítői a városra jellemző elemek, így a fekvés és az ismertebb, jelentősebb épületek többé-kevésbé hiteles bemutatására törekedtek csupán. A kevésbé fontos részeken gyakran akkor is sematikus háztípusokat ábrázoltak, ha a helyszínen dolgoztak.

A hitelesség kérdésének mérlegelését a királyi palota esetében az nehezíti, hogy a Mátyás-korabeli palotából a föld felszíne felett szinte semmi sem maradt. A mai Mátyás templom ábrázolása eléggé problematikus. *Rózsa György* szerint ugyanis a metszeten látható torony más templomhoz, talán a domonkos rendhez tartozhatott. A nyugati oldalon emelkedő mai torony csak sejtethető, pedig ez 1470-ben már készen volt. Ezért alakulhatott ki korábban az a nézet, hogy a látkép egy 1470 előtti vázlat alapján készülhetett.

Balogh Jolán nagyszabású *Adattára* szerint a királyi palota és a város topográfiai elhelyezése arra vall, hogy valamely helyszínen készült vázlat szolgál alapul, amelyet azonban a nürnbergi metszők – fantasztikus motívumokkal – önkényesen átdolgoztak. Legutóbb két neves régész, *Feuerné Tóth Rózsa* és *Farbaky Péter*, valamint a királyi könyvtár egykori helyének meghatározási lehetőségeit elemző *Urbán László* foglalkozott behatóan a metszettel.

Jól kivehető a látképen a Mátyás-korabeli királyi kápolna, amelynek altemploma ma is megvan. Tőle balra és kissé hátrébb az a sokat vitatott épület, amelynek első emeletén volt a magas boltozatú díszes könyvtárhelyiség. Innen közvetlen átjárási lehetőség volt a kápolnának a király számára kialakított oratóriumába.

Figyelmet érdemel a hitelesség szempontjából is *Feuerné Tóth Rózsa* megállapítása az északról nézve második épületre vonatkozóan, amely Mátyás ún. befejezetlen palotája lehetett. Ezen az épületen a félköríves, vakárkádós alépitmény, majd felette két emeleten a szimmetrikus homlokzat-kialakítás, valamint a kőkeresztes ablakok alkalmazása az itáliai reneszánsz palotaépítkezés olyan sajátossága, amelyhez hasonlót a metszet előképének rajzolója Itálián kívül csak Budán láthatott. Az viszont közismert, hogy Mátyás azért fordított latinra a firenzei születésű neves építész *Filarete (Averulinus)* olasz nyelvű építészeti traktusát, hogy megismerhesse „a szimmetria minden arányát”. E tipikusan reneszánsz stílusú homlokzat alapján jutott *Feuerné* arra a megállapításra, hogy a Buda-látkép különböző korból származó, több vázlat alapján készülhetett.

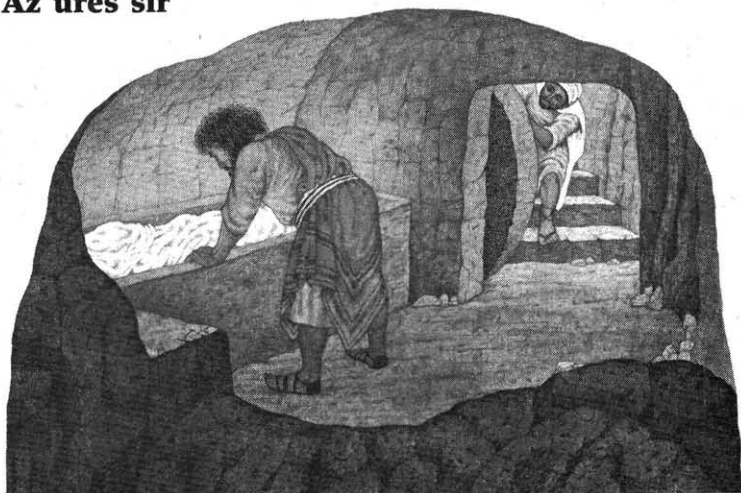
A szerző és az illusztrátorok együttes érdeme, hogy a Mátyás-korabeli Buda ilyen nagyméretű, hiteles és impozáns látképpel került a világkrónika olvasói elé, jelentőségét és szépségét méltató szöveg kíséretében. A későbbiekben térünk ki arra, hogy ez bizony sok fontos városról nem mondható el.

A továbbiakban a hun krónika folytatásaként *Attila* haláláról (140r), majd a Kárpát-medencében letelepedett magyarokkal kapcsolatban a portréval kiemelt *Taksony* vezér és a magyarok hadjáratairól és vereségeiről (174r, 177v) tudósít a krónika.

*

Az államalapító *István* királyról és családtagjairól kétféle képmás is szerepel a kötetekben. Először a *II. Henrik* császár családfáját ábrázoló pompás metszeten (186v) látható egymás felé forduló párként a császár testvére, *Gizella* és

Az üres sír

„Nincsen itt, mert feltámadt, amint megmondta.” Máté 28,6

István király glóriás mellképe, a magyar címer kíséretében. *Imre* herceget – szokatlan módon – egy kivont kardú, fejfedős férfi portréja szimbolizálja. Előttük a főszemély a császári koronát viselő II. Henrik, kezében a bambergi püspökség megalapítására (1007) utaló templom-moddell. A származási tábla 27 képmása és címere a feliratokkal együtt egyetlen dűcről nyomtatódott.

A második alkalommal a 187v levelén hívja fel a figyelmet egy mellkép Gizella királynéira – a kereszténység közvetítőjére, a szemben lévő lapon pedig egymás alá helyezett három képmás az *Árpád-ház* szentként tisztelt férfitagjaira. István király érdeme, hogy harcolt a pogány magyarok (*Koppány* és *Gyula*), továbbá a bolgárok ellen, elterjesztette a kereszténységet és nagy birodalmat alapított. *Imre* herceg – itt tévesen királyként szerepel. Erényeinek és rövid életének leírása után utal a szöveg a számára készült uralkodói szabályokra. Schedel pozitívumaként értékelhető, hogy a ma is sokszor idézett, nagyfonságú *Intelmekre* is felhívta a figyelmet a krónikájában. *László* király „a lakosok jó uralkodója”, legyőzte a kunokat, védelmezte minden módon a népét. Ugyanzen a lapon van szó még *Gellért* püspök haláláról.

Ha nem is magyar vonatkozásúak a többi metszetek, de említést érdemelnek, mert bepillantást nyújtanak Schedel világkrónikájába. Jobbra képmással szerepel *I. Róbert* francia király (922–923) és egy *Odo* nevű magdeburgi püspök, aki – a szöveg szerint – méltóságához nem illő életet élt. Gizella mellett egy képmás utal *Willigis* mainzi érsekre, aki egy kocsis fia volt és az itt is látható kerékkel emlékeztette magát arra egész életében, hogy szegény családból származott. Schedel kifogásolt szövegrészletének egyikét illusztrálja az a szép metszet, amelyen a két zenész és a táncolva vonuló, kecses mozdulatú párok együttese azt a legendát illusztrálja, mely szerint a magdeburgi püspökség területén a karácsonyi éjféli mise idején fiatalok zenéltek és táncoltak a templomkertben, ami a miséző papot nagyon felingerelte. E szöveg valóban kevésbé illik egy világhírnévkönyvbe, de a színvonalas szép illusztráción bizonyára elgyönyörködtek az olvasók.

A további magyar vonatkozású szövegrészletek beszámolnak a tatárjárásról

(209v), majd *Szent Erzsébet*ről (211r). Azt, hogy *II. Endre* magyar király és merániai *Gertrud* gyermeke és *Lajos* türingiai örgróf felesége volt, eléggé elnagyoltan kezeli Schedel, mert sem a magyar királyt, sem a türingiai örgróft nem nevezi meg. Annál részletesebben ismerteti életútját, jótékonyágát. Hú a képmás a szöveghez, hiszen a glóriás női alak egyik kezében kancsót tart, a másikkal kenyeret nyújt egy koldusnak.

A Szent Erzsébettel azonos lapon képmással kiemelt további személyek a kor olyan kiváló jogtudósai, mint a Bolognában tanult domonkos *Raymundus*, valamint *Bartholomaeus Brixienis*, továbbá a firenzei *Accursius* és *II. Frigyes* német-római császár tanácsosa, *Odofredus*.

A szemben lévő lap városképe többször ismétlődik a krónikában. Itt a Nílus-torkolatánál fekvő Damiettát (ma Dumyat-ot) jelképezi, ahol több régebbi forrás szerint az 1217-ben szentföldi kereszteshadjáratra indult *II. Endre* magyar király is járt.

Portréival hívja fel a figyelmet a krónika a meggyilkolt *II. (Kis) Károly* fiára, *Nápolyi Lászlóra* (235r), majd hosszasan tudósít *Zsigmond* császár uralkodásáról (239r), a császárokat jelképező egész alakos képmás után. Zsigmond érdeme a szöveg szerint a konstanzi zsinat összehívása, továbbá a cseh és magyar korona megszerzése, de háborúi sem cseh földön, sem a török ellen nem voltak szerencsések. Szó van továbbá két feleségéről, majd a trónutódlásra és a Váradon való eltemetésre vonatkozó végakarataról. A huszitizmusról külön, kétszer is tudósít a krónika (138r, 139v).

Bár vonzó női portré kíséretében, de szokatlanul elítélő minősítések olvashatók Zsigmond második feleségéről (242r), akit a szöveg – többek között – szégyentelen, rosszindulatú nőnek nevez. Schedel szinte a cseheket is megrója azért, hogy *Cillei Borbálát* Prágában a királyok mellé hagyták eltemetni.

Zsigmond császár unokája, *V. (Posthumus) László* magyar és cseh király korának eléggé részletes leírásában szó van László csecsemőként történt, titkos megkoronázásáról, neveltetéséről Frigyes császár mellett, *Cillei Ulrik* megöletéséről, a két *Hunyadi*-fiú sorsáról és a Prágában jegyesét váró ifjú király váratlan haláláról.

*

Uralkodói portré hívja fel a figyelmet a *Mátyás* királyról szóló fejezetre. Előljáróban nagy elismeréssel méltatja Schedel *Hunyadi János* kormányzót, akit általános tisztelet övezett a török ellen vezetett hadjárataiért, köztük az 1456. július 21–22-én Nándorfehérvárnál aratott győzelméért. Bár *III. Frigyes* császár 1493. augusztus 19-én meghalt, mégis elismeréssel kell megállapítani, hogy milyen tárgyilagosan számol be Schedel *Mátyás* fogságáról, királyválasztásáról, Frigyes császárral való ellentéteiről, területi hódításairól, köztük Bécs elfoglalásáról, majd ugyanitt bekövetkezett haláláról. Felsőfokú jelzőkkel dicséri a királyt a kereszténység védelmében a török ellen vívott csatáiért. Ezt dokumentálja Szabács várának látképe (253r) és a hozzá kapcsolódó szöveg. Ebben Schedel előbb a boszniai Jajca várának 1463. évi felszabadítását említi, utalva a törökök nagy veszteségeire. Majd részletesen leírja, hogy *Mátyás Szabácsot*, ezt az erődfélszerűen kialakított, tornyokkal és árokkal védett és katonasággal jól ellátott várat télidőben (1475 végétől 1476. február 16-ig) „nagy dicsőséggel” visszafoglalta.

Szabács meglehetősen nagyméretű (23x24 cm) látképe több részletében megegyezik a korabeli leírásokkal. Jól kivehető a metszeten, hogy az erődfítés egy

külső várból és egy vizesárokmal és fallal körülvett belső várból áll. A belső vár volt az erőd a kőből épült tornyokkal. A külső várban zsindeletű polgárházakra emlékeztető épületek sorakoznak. Külön figyelmet érdemel a külső vár palánkfala, a földbe vert és nyilván kapcsolatokkal összeerősített facölöpökkel, amelyeket fonott sövényvel borítottak.

Szokatlan ez a palánkfalal körülvett vár a krónika impozáns városképeinek sorában. *Elisabeth Rücker* meg is jegyezte vele kapcsolatban, hogy a Belgrád közelében lévő vár a török időkben fontos szerepet töltött be, látképe pedig várépítészeti szempontból nem érdektelen.

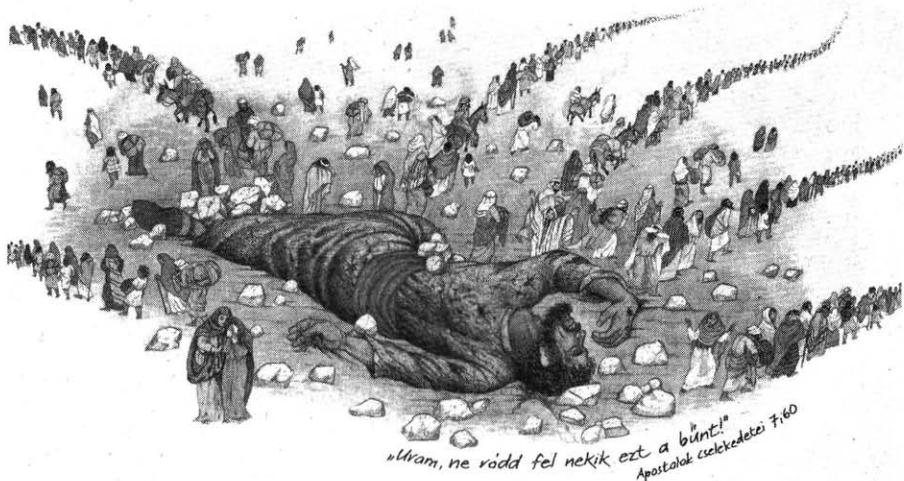
*

Mivel egy világkrónika, amely az eseményeket kronológiai rendben tárgyalja, egyetlen országról sem nyújthat összefoglaló áttekintést, Schedel egy függelék csatolt munkájához, amelyben az egyes országok földrajzi és történeti leírását kívánta nyújtani. A Magyarországról szóló fejezetben helyteleníti, hogy egyesek e területet Pannoniának nevezik, holott az igazi Pannonia, a római kori, sokkal nagyobb területet foglalt magában. Majd felsorolja a római birodalom óta itt élt népeket, és lényegében Zsigmond korától ismétlésekkel sommázza a magyar eseményeket. Jellemzi az Erdélyben élő három népet, elsőként a szászoknak nevezett németeket említve, akiknek hét váráról e területet Siebenbürgennek nevezték el. A székelyekről szólva különösnek tartja, hogy a „földet kezükkel művelő”, kemény munkát végző nép tagjai nemeseknek tartják magukat, de utal a katonai kötelezettségükre vonatkozó szigorú törvényekre is. Úgy látszik azt nem tudta, hogy a székelyek éppen határőri és egyéb katonai szolgálatuk alapján nyerték el kiváltságaikat. Érdekes Schedel e megjegyzése azért is, mert a Nürnberg pompás központjában élő, jómódú orvos számára valóban mást jelentett a nemesi társadalom fogalma, mint a székelyek számára.

A krónika bírálói többek között azt kifogásolták, hogy a szerző saját korának olyan fontos eredményeit, mint például Kolumbusz felfedezése, nem említi, de lényegtelen eseményekről beszámol. A magyar vonatkozású szövegek azonban sok fontos eseményre is felhívták a külföldi olvasók figyelmét. Viszont eléggé ritkán érezhető némi elfogultság e fejezetekben a magyarországi német ajkú lakosság iránt, ami egy nürnbergi szerző esetében feltétlen pozitívumként értékelhető.

Mindezek ellenére sem cáfolhatjuk azt a véleményt, hogy a Schedel-krónika nem szövege, hanem művészeti illusztrációi, hiteles városképei és változatosan kialakított tipográfiája miatt jelentős ösnyomtatvány. Nyomdászattörténeti szempontból pedig azért is fontos, mert a már említett szerződésekön kívül is számos dokumentum maradt fenn közreadásának előkészületeiről. Címlapmetszetének 1490-ből datált rajzát a British Museum őrzi. 1972-ben került elő a nürnbergi Stadtbibliothek egyik Koberger-kötéséből négy lap illusztrációinak vázlatja. Ugyanitt maradt fenn mindkét kiadás nyomdai kézírata. Ennek lapjain a metszetek vázlatos rajza körül a végleges elrendezésben olvasható a képekhez tartozó szöveg és festéknyomok tanúsítják, hogy a kézirat alapján készült a szedés és a sokszorosítás. A latin szöveg másolatát részben Schedel, majd – némi szövegkiegészítéssel – a sokat utazott, széleskörű ismeretekkel rendelkező nürnbergi orvos, *Hieronymus Münzer* végezte. A német szöveg átmásolásában részt vett a fordító, Georg Alt. A két kiadás megjelenése után a patrónus Sebald Schreyer tulajdonába kerültek a nyomdai kéziratok, aki azokat beköt-

Istvánt megkövezik

tette és címerével díszítette. A latin kiadásból feltehetőleg 1500, a németből 1000 példány készülhetett.

A Buda-metszet értékeléséhez célszerű utalni arra is, hogy jónéhány fontos várost nem hiteles látkép szemléltet a krónikában. Mainzot, Bolognát és Lyont például ugyanaz a fantáziakép illusztrálja. A krónika 1809 képe ugyanis mindössze 645 dűcről, tehát több metszet ismételt felhasználásával készült. Leggyakrabban a portrék ismétlődnek. Arra azonban ügyeltek, hogy ugyanazt a mellképet csak jóval később tárgyalt személyek jelképezésére használják fel újra.

A még így is igen tetemes, több, mint 600 illusztráció nyilvánvalóan műhelymunkával, a két művész irányításával készült. A műhely vezetője az idősebb *Michael Wolgemut* volt, de a szintén elismert, fiatalabb *Pleydenwurff* egyenrangú társaként működhetett. Mivel műveiket nem szignálták, azok megkülönböztetésére a szakirodalomban több, eltérő javaslat is született. Ugyanez a helyzet abban a kérdésben is, hogy mely illusztrációk származtathatók az 1486. év végétől három évig a műhelyben tanuló ifj. *Dürertől*. Hogy ő is közreműködött a Schedel-krónika illusztrációinak készítésében, azt a szakirodalom számos analógiával, többek között az egyik metszet két feltűnően élő, plasztikus szelísten-portréjával bizonyítja.

A krónika közreadói sikerre számítottak és éppen ezért tartottak a jogtalan eltulajdonítástól is. Szerződésekben többféle intézkedéssel próbáltak védekezni ez ellen. *Wolgemut* és *Pleydenwurff* 1492. január 21-én vette fel az illusztrációkért az igen jelentős honoráriumnak számító 1000 aranyat. Feladatuk azonban ezzel nem ért véget. Egyiküknek mindvégig jelen kellett lennie a nyomdai munkálatoknál, hogy hiba ne történhessék, a szükséges korrekciókat a dűcokon elvégezhessek, és hogy a dűcokból és a kinyomtatott levelekből semmi el ne veszhessek. Kobergernek is szerződésben kellett vállalnia, hogy a nyomdai munkák háza egy elkülönített, lezárt helyiségben folynak majd, a metszetekről külön levonatok nem készülhetnek, a már nem használt dűcokat, nyomdai

kéziratokat, sőt még az elrontott papírlapokat is köteles a nyomda átadni a két patrónusnak.

Minden óvintézkedés ellenére azonban az augsburgi *Schönsperger*-nyomda 1496–1500 között a krónika két német és egy latin utánnymatát hozta forgalomba. Kis folio alakban, rossz papíroson, kisebb metszetekkel, de lényegesen olcsóbban terjesztette a krónikát. A Schedel-krónika ugyanis már akkor is drága kiadvány volt. *Elisabeth Rücker* közli, hogy 1495-ben egy latin kiadása Londonban 66 schilling 8 pennyért kelt el, ami akkor öt és fél jóminőségű marha árának felelt meg. A vállalkozás így veszteségesnek bizonyult. Az 1509. évi végelszámolás szerint akkor még 508 latin és 49 német példány volt eladatlan és sok volt a kintlevőség is. Koberger budai bizományosa, *Theobald Feger* például 56 florénussal tartozott. Nem az érdeklődés volt csekély, hiszen Schedel műve 7 éven belül öt kiadásban került forgalomba. Az anyagi hasznot azonban a három Raubdruck-ot, rablónyomatot közreadó *Schönsperger*-nyomda aratta le az utánnymatok sokezer példányával.

*

A Schedel-krónikát alkotói olyan művelődéstörténeti jellegű kiadványnak szánhatták, amely egyszerre nyújt ismereteket és művészi élményt. Több mint 30 hiteles látképével és számos más jellegű művészi fametszetével ennek a célnak meg is felelt. Az utókor pedig a 15. századi könyvművészet csúcsteljesítményeként tartja számon szép tipográfiája, a szövegtükör kialakításának nemcsak laponként, hanem oldalpáronként is érvényesülő, harmonikus összhatása miatt.

Több szempontból is érthető tehát, hogy a 18–20. századi nagy magyar könyvgyűjtők igyekeztek lehetőleg két kiadást megszerezni belőle. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy ma 20 magyar közgyűjteményben áll a kutatók rendelkezésére. Kiállításokon is gyakran kerül a közönség elé. Félévezredes jubileuma alkalmából ezért látszott célszerűnek röviden áttekinteni azt is, hogy mit közöl a Kárpát-medencében élő népek – köztük a magyarok múltjáról az az ősnymtatvány, amely a legszelebb körben hívta fel a figyelmet a Mátyás-korabeli Buda jelentőségére.

Soltész Zoltánné

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőbizottsága és szerkesztősége nemcsak fölöttébb szerény, de szinte végtelenül önzetlen is.

Az ünnepekre, az új évre magának semmit, olvasóinak viszont a világ egyik legjobb szaklapjának olvasásához kíván kedvet, elmeélt, olvasáshoz-elmélyüléshez kedvező magán- és világállapotot. Meg persze remekbe sikerült, lehetetlen szaklapot is. Az 1994-es Könyv, Könyvtár, Könyvtáros számait.

Prágai nemzetközi könyvtári vásár.

1994 májusában a cseh fővárosban ismét megrendezik a nemzetközi könyvtári vásárt (az ideiről a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* novemberi száma tudósított). A nagyszabású rendezvény, amelyre Európa számos országából várják a könyvtárosokat, könyvtárpolitikai döntéshozókat, könyvkereskedőket és az Európai Közösség képviselőit is, elsősorban a kelet- és közép-európai országok számára kíván segítséget nyújtani, illetve megoldási lehetőségeket, támpontokat kínálni a sok tekintetben hasonló problémákra.

A szakmai program keretében sor kerül a nemzeti könyvtárak, kereskedelmi cégek által szervezett műhelymegbeszélésekre. A könyvtári állománygyarapításhoz kapcsolódva hangsúlyt kap a külföldi szakirodalom valutáért, ill. segélyekből történő beszerzésének kérdése és lehetősége. Szó esik továbbá az Európai Közösség oktatás és képzés terén tervezett kezdeményezéseiről, s az e célra igényelhető Phare támogatásokról is. A rendezvény, melynek mottójául a rendezők a „könyvtárak napjainkban” (*Libraries now*) kitételt választották, az alábbi főbb témakörök köré szerveződik: *információ-technológia*, melynek keretében számítógépek, adatbázisok, adatbankok, elektronikus könyvkiadás stb. aktuális kérdéseiről lesz szó; *könyvtári berendezések, eszközök* témakörében a könyvtári bútorzat, épület, kölcsönzési, jelző és biztonsági rendszerek problematikájával kapcsolatban szerezhetnek információkat a látogatók; a *könyvek* alprogram lehetőséget biztosít a könyvkiadókkal, könyvterjesztőkkel való találkozásra, kapcsolatteremtésre, ill. kiadványaik megismerésére.

A könyvtáraknak, könyvkereskedőknek, kiadóknak lehetősége nyílik továbbá arra is, hogy kiállításon adjanak ízelítőt tevékenységükről.

Az 1993. évihez hasonlóan a könyvtári vásár kiemelkedő eseménye lesz az Európai Könyvtári Fórum, amely a könyvtárak, tudományos és kutató intézetek, egyetemek magas szintű konferenciája. A Fórum 1994-ben *Megőrzés és művészet (Conservation and Art)* címmel programot indít az új demokráciák könyvtárai számára. (További információk: Hanna March, Exhibition Director, Aven-court Exhibition Ltd. Byron House, 112A Shirland Road, London W9 2 EQ, UK. Tel.: + 44(71) 266 1986, Fax: + 44(71) 586 2429.)

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás rövidített kiadás 1. kötete (Táblázatok) második változatlan utánnyomása rövidesen elkészül. Ára 2000 forint + ÁFA. A korlátozott példányszámra tekintettel kérjük, hogy igényüket minél előbb juttassák el a következő címre: OMIKK Értékesítési Osztály, 1428 Budapest, Pf.: 12.

Az Alliance of Universities for Democracy negyedik éves konferenciáján résztvevő *dr. W. Locander* professzor, az American Marketing Association nemzetközi igazgatója 1993. november 9-én, 17 órakor a Budapest Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának tanácstermében ünnepélyes keretek közt átadta az egyetem és a könyvtár vezetésének azt a „business” könyvtárat, amelyet az American Marketing Association adományozott az egyetemnek, hogy az oktatási és kutatómunkát támogassa.

A Ráday Könyvtár a 18. században

Ritka eset, hogy egy tudományos munka kézírata 36 évig várjon a megjelenésre. Sajátos magyar viszonyainkra szomorúan jellemző tény, hogy ez történt a Ráday Könyvtár 18. századi történetét feldolgozó művel. A hatalomnak természetesen nem a téma, hanem a szerző ellen volt kifogása.

*

E kiváló könyvtártörténeti munka írója, *Segesváry Viktor* 1952-ben végzett a Budapesti Református Teológiai Akadémián, s pályáját mint könyvtáros kezdte el a Ráday Könyvtárban. A könyvtár igazgatója, *Papp László* – élve a lehetőséggel, hogy a diktatúra ekkor még nem nehezedett olyan súllyal az egyházi intézményekre – a Ráday Könyvtárat igyekezett tudományos műhellyé fejleszteni. Az ötvenes években nevezetesek voltak a Ráday Könyvtár felolvasó ülései, ahol a könyvtár munkatársai és külső szakemberek a Ráday Könyvtárban őrzött, a magyar szellemi örökséghez tartozó nevezetes értékeket rendszeresen ismertették. Az itt uralkodó szabadabb légkör hamarosan a történeti kutatással foglalkozók népszerű találkozó helyévé avatta a könyvtárat. Papp László bízta meg *Segesváry Viktort* a Ráday Könyvtár történetének feldolgozásával, forrásul használva az ugyancsak itt őrzött családi levéltárat.

A kézirat 1956 tavaszán készült el, s a lektorálást végző *Szaunder József* javaslatára az MTA Irodalomtudományi Intézete elvállalta a munka kiadását. A forradalom után azonban *Segesváry Viktor* nyugatra távozott, s ezzel megghiúsult a mű kiadása. *Segesváry Viktor* előbb Svájcban, majd New Yorkban élt, s mint vezető beosztású ENSZ-munkatárs tevékenykedik ma is. Magyarországra még útlevelet sem kapott, csak a rendszerváltás után. *Ráday Gedeon* halálának 200. évfordulójára, 1992-ben, a szerző engedélyével s a Soros Alapítvány támogatásával jelenhetett meg végre a mű, a Ráday Gyűjtemény kiadásában.

*

A hazai művelődéstörténet kutatói előtt eddig sem volt vitás, hogy 18. századi könyvgyűjtőink között előkelő hely illeti meg *Ráday Gedeont*, s az általa létrehozott könyvtár felveszi a versenyt a többi nagy könyvtáralapító – a Telekiek, a Széchényiek, a Batthyányak – gyűjteményeivel. *Segesváry Viktor* most hiteles levéltári adatokra támaszkodva tárja fel a könyvtár keletkezésének történetét, s az állomány részletes elemzésével mutatja ki a gyűjtemény gazdagságát, sokrétűségét. (A Ráday Könyvtárral részletesen foglalkozott a *Könyvtáros* 1986. 7. száma.)

Segesváry Viktor először a gyűjtemény alapjait megvető *Ráday Pállal* (1677–1733) foglalkozik, akinek könyvtára a középnemesi protestáns műveltség tipikus vonásait mutatja, természetesen az átlagosnál jóval magasabb szinten. Már önállóan megfigyelhető a magyar könyvek céltudatos gyűjtése, amelyet azután fia, *Gedeon* (1713–1792) is folytatott. Az ő szenvedélyes gyűjtő tevékenysége,

páratlan irodalomtörténeti tudása, sokoldalú tájékozottsága fejleszti ki a könyvtárat az egyik legértékesebb hazai gyűjteménnyé. Segesváry Viktor könyvének legérdekesebb és adatokban leggazdagabb része a könyvek gyűjtésének nyomkövetése, a levéltári kutatások alapján a beszerzési területek, a beszerzési források és a beszerzésben közreműködők pontos feltérképezése. Betekintést nyerünk a 18. századi könyvvásárlás rejtjelmeibe, képet kapunk arról, hogy mennyi utánjárás, odafigyelés, összeköttetés, idő és pénz kellett ahhoz, hogy egy Magyarországon élő, nem is nagyon tőkeerős középnyeres egy európai mércével is korszerű és gazdag állományú könyvtárat hozzon létre. Önmagában már ez is elévülhetetlen érdeme Ráday Gedeonnak, de ő tovább is ment: gyűjteményét a kor értelmisége számára hozzáférhetővé tette, s így a péceli kastélyban elhelyezett könyvtár a 18. század második felében valóságos szellemi központtá vált. A könyveket használók köréről Segesváry Viktor számos adatot tárt fel.

*

A szerző részletesen foglalkozik a Rádayak gazdasági helyzetével, a könyvgyűjtésre kiadott összegekkel. Kimutatja, hogy ennek a jövedelemhez viszonyított aránya jóval magasabb, mint *Széchenyi Ferencé* vagy *Festetics Györgyé*. Nem csoda, hogy Ráday Gedeon élete végére teljesen eladósodott, s utódainak már a könyvtár eladására kellett gondolniuk. A könyvtárnak ez az utóélete, melyet a szerző csak röviden érint, már jóval szomorúbb: Pécel Ráday Gedeon halálával megszűnik szellemi központ lenni, s a könyvtár nem gyarapszik tovább. Kivételes szerencse, hogy ez a nemzeti kincsként számontartott gyűjtemény vétel útján nem került külföldre s nem is szóródott szét, hanem a református hívek és az egyház áldozatkészségéből végül is érintetlen állapotban a református egyház birtokába jutott.

*

Segesváry Viktor könyve meggyőzően bizonyítja a könyvtárnak a 18. századi hazai művelődéstörténetben, s különösen a protestáns szellemi körökben betöltött fontos szerepét. A Ráday-család levéltárának könyvtári szempontból való, igen részletes feldolgozása hiteles képet ad számunkra az egyik legfontosabb felvilágosodás korabeli könyvtárunkról. Könyvtártörténeti irodalmunknak, ha megkésve is, de nagy nyeresége ez a könyv s csak sajnálhatjuk, hogy a kiváló szerző további működése nem a hazai pályát gazdagította.

*

A jelen kiadást a Ráday Gyűjteménnyel foglalkozó újabb irodalom – sajnos meglehetősen hiányos – jegyzéke és gondosan elkészített névmutató egészíti ki. (Segesváry Viktor: *A Ráday Könyvtár 18. századi története*. Megjelenik Ráday Gedeon halálának 200. évfordulója alkalmából. Bp. 1992. 361 p. /A Ráday Gyűjtemény tanulmányai 4./)

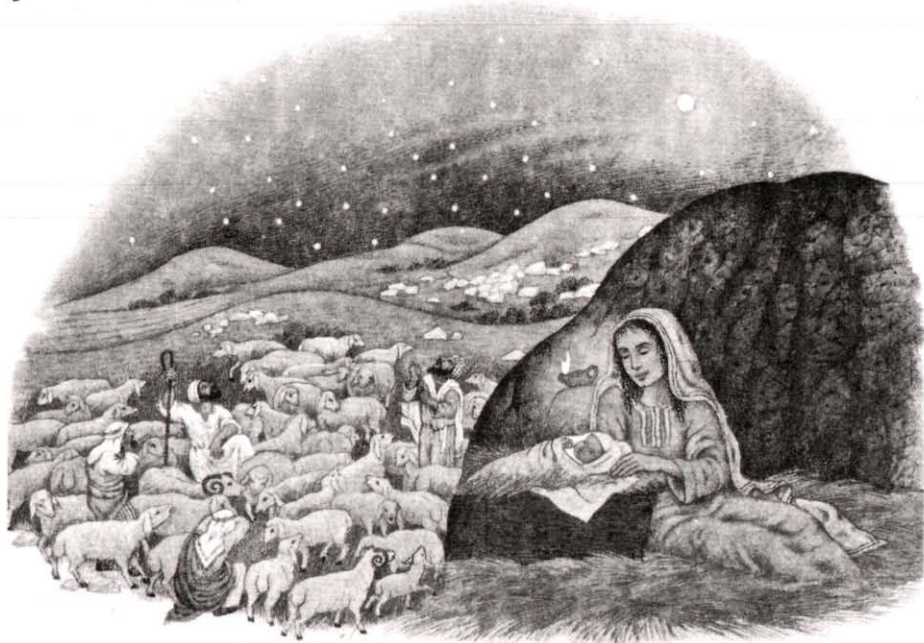
Somkuti Gabriella

„Mert egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk.” Ézsaiás 9,5

Gaal Éva grafikáiból

Jézus születése

„ÜDVÖZÍTŐ SZÜLETETT MA NEKTEK...” Lukács 2,11

